

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

**Makedonský konflikt v roce 2001 a jeho reflexe
v makedonském
a bulharském periodickém tisku**

Bc. Jakub Mikulecký

Diplomová práce
2012

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne:

bc. Jakub Mikulecký

Anotace

Cílem této práce je analyzovat makedonský a bulharský periodický tisk v souvislosti s ozbrojeným konfliktem v Republice Makedonii v roce 2001 a následně oba studované subjekty komparovat. Pro lepší orientaci v historických souvislostech albánsko-slovanských vztahů je v práci věnováno místo i albánské otázce v SFRJ a Republice Makedonii. V závěru je učiněn pokus o nalezení širších kulturně historických souvislostí novinářské praxe v Bulharsku a Makedonii.

Klíčová slova

Makedonie; Bulharsko; periodický tisk; konflikt v Makedonii; NATO

Title

The Macedonian conflict and its reflection in Macedonian and Bulgarian press

Annotation

The aim of this work is to analyze the Macedonian and Bulgarian press in connection with the conflict in the Republic of Macedonia in 2001 and to compare both subjects. For better orientation in the historical context of the relations between Albanian and Slavic communities there is also a chapter about the Albanian question in SFRY and the Republic of Macedonia. Finally, an attempt was made to find a broader cultural and historical context of journalism practice in Bulgaria and Macedonia.

Keywords

Macedonia; Bulgaria; periodical press; The Macedonian conflict; NATO.

Obsah

1. Úvod.....	7
2. Retrospektiva slovansko – albánských vztahů	10
2.1. Albánská otázka v SFRJ	10
2.2. Albánská otázka v Republice Makedonii.....	23
3. Ozbrojený konflikt v Makedonii v roce 2001 – příčiny, průběh a dopady	28
4. Reflexe makedonského konfliktu na stránkách periodického tisku	38
4.1. Makedonský periodický tisk.....	38
4.2. Bulharský periodický tisk.....	60
4.3. Komparace získaného materiálu	84
4.4. Obraz makedonského konfliktu a kulturologické souvislosti bulharské a makedonské publicistiky.....	89
5. Závěr	97
6. Bibliografie.....	100

1. Úvod

4. července 1941 se konala v makedonské Bitole beseda, na které vystoupil s projevem k nedávno „osvobozeným“ Makedoncům bulharský literární historik, etnograf a folklorista Michail Arnautov. Jeho řeč nesla název „Makedonie jako bulharská země“. Arnautov mimo jiné prohlásil:

„A nyní, když si připomínáme velikou historickou událost – vítězství makedonské svobody a spojení všech Bulharů pod žezlem milovaného bulharského cara Borise III., vyslovme naši vděčnost Německu a jeho vůdci Adolfu Hitlerovi za poskytnutou pomoc ve jménu pevného svazku mezi oběma národy, německým a bulharským, vyslovme vděčnost osvědčenému bratrství ve zbrani a společným ideálům v uspořádání Evropy.“¹ Jak řekl profesor Arnautov, před více než 70 lety přišli Bulhaři Makedonii osvobodit z pod srbského jha, ovšem po porážce Německa a jeho spojenců, a vytvoření Titovy Jugoslávie se na dějinné scéně objevil nový národ – Makedonci.

Nicméně uznání svébytnosti makedonského národa Bulhary je jablkem sváru do dnešních dnů. Otázka charakteru současných vztahů mezi oběma národy vyšla znovu napovrch právě v souvislosti s konfliktem v Makedonii v roce 2001, kdy byla silně ohrožena integrita Republiky Makedonie a zpochybněn statut země jako státu makedonského národa. Cílem této práce je analyzovat periodický tisk a elektronická média v obou zemích v souvislosti s událostmi roku 2001 a zaměřit se na jejich reflexi, zejména jak jsou obě strany konfliktu – tedy ONA a makedonská vláda - prezentovány na stránkách bulharských deníků. Dále zda v této době na stránkách těchto periodik nesílí velkobulharské ideje např. v souvislosti s možnou ozbrojenou intervencí Bulharska.

Co se týče tisku makedonského, zde bude zaměřena pozornost hlavně na reflexi bulharsko – makedonských vztahů v době konfliktu, tedy např. jak je hodnocena materiální pomoc bulharské strany v podobě dodávek zbraní a techniky. S ohledem na politické okolnosti zde mohla být symptomem také protizápadní orientace veřejnosti. Následná komparace makedonských a bulharských periodik by měla jednak ozřejmit některé zásadní rozdíly v chápání balkánské reality, a jednak nalézt diference v samotné novinářské praxi, pokud takové existují.

¹ SUGAREV, Raško. *Makedonija kato balgarska zemja*. Sofia, 1993, str. 53.

Pro lepší orientaci v událostech roku 2001 je věnována kapitola samotnému průběhu ozbrojených střetů a nechybí ani kapitola o vývoji albánské otázky v průběhu druhé poloviny 20. století. Z česky psané sekundární literatury byla použita práce Zdeňka Štěpánka *Jugoslávie – Srbsko – Kosovo: Kosovská otázka ve 20.století* (Brno,2011), dále syntézy *Dějiny Makedonie*, *Dějiny Srbska* a *Dějiny Albánie* z edice *Dějiny států* v redakci NLN. V otázce státoprávního vývoje Republiky Makedonie je zdrojem informací stejnojmenná studie Novici Veljanovského ve sborníku *Slovanské historické studie*. Pro doplnění uvádím ještě práci Tomáše Šmída *Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru* (2007) a knihu *Současné bezpečnostní hrozby západního Balkánu* od Věry Stojarové (2008).

Z použité makedonské sekundární literatury uvedu práci Tome Batkovského *Velikoalbanskata igra vo Makedonija* (Skopje, 1994), dále knihu *Vojna so dve lica* (Skopje, 2008) od Mančo Mitevského. Významným zdrojem je publikace *Makedonsko nacionalno dviženie*(Skopje,2002), kde kolektiv autorů z akademického prostředí události z roku 2001 komentuje v širších souvislostech. Užitečnou publikací je i *Priznavaneto na Makedonija :Izbor od svetskiot pečat* (Skopje, 1993), jejíž autor Georgi Ajanovski shromáždil články světových deníků, týkající se mezinárodního uznání Makedonie.

Z bulharsky psaných publikací stojí za zmínku pouze soubor statí a projevů *Makedonija kato balgarska zemja* (Sofia, 1993), jenž je sice svým obsahem značně tendenční a neobjektivní, nicméně pro vytvoření si obrazu o bulharských postojích k makedonské svébytnosti je velmi užitečná. Jádrem práce je analýza dobového bulharského a makedonského periodického tisku. Výběr titulů je záměrně koncipován tak, aby obsahoval na každé straně jeden seriózní deník (Standart, Nova Makedonija), jeden titul inklinující k bulvárnímu tisku (24časa, Dnevnik) a nakonec deník internetový (vesti.bg, vest.com.mk). Dále je v práci využito informací makedonského vládního zpravodaje „Služben vesnik na Republika Makedonija“, deníku Sega nebo třeba serveru novinar.bg.

Citované články z makedonského tisku jsou vzhledem k nedostatečné jazykové přípravě autora ponechány v Makedonském jazyce, bulharský materiál je přeložen do Českého jazyka. V souvislosti s tištěnými deníky se vyskytl problém s dostupností archivů, které se nacházejí vesměs v zahraničí. Tudíž je větší část práce založena na internetovém zpravodajství, jehož archívy jsou snadno dostupné na internetu. Fyzický archív deníku Nova Makedonija v městské knihovně ve Velesu a archívy bulharských

deníků Standart a 24časa v Národní knihovně v Plovdivu byly sice pro tuto práci využity, nicméně pro časovou náročnost nemohly být kompletně probádány. Pokud tedy v této práci došlo k jakémukoliv opomenutí či zkreslení zkoumané látky, nestalo se tak z důvodu záměrného autorova překroucení skutečnosti, nýbrž z důvodů výše uvedených. Při komparaci periodického tisku v obou zemích v době konfliktu se taktéž vyskytl určitý metodologický problém, a to v souvislosti s komparovatelností materiálů, neboť oba zkoumané subjekty se dají srovnávat jen do té míry, dokud se zabývají stejnými tématy.

V našem případě je rozsah srovnatelných témat velmi zúžený, neboť oba subjekty se mnohdy zabývaly různými jevy, a to v závislosti na různých společensko - politických prioritách v těchto zemích. Tyto priority musí být nutně jiné v Makedonii, která prožívá ozbrojený konflikt ve vlastní zemi, a jiné v Bulharsku, jenž sleduje krizi z povzdálí. Pokud se tato úvaha potvrdí, bude možnost využití komparativní metody při zkoumání dané látky značně omezená, ale nikoliv nemožná. Na druhou stranu nám pomůže objasnit hlavní rozdíly v reflexi konfliktu v obou zemích.

2. Retrospektiva slovansko – albánských vztahů

2.1. Albánská otázka v SFRJ

Vzájemné vztahy albánského etnika a okolních jihoslovanských národů byly velmi poznamenány událostmi druhé světové války. Na rozdíl od Srbů, Černohorců a Makedonců, kteří se ve velké míře účastnili protifašistického (komunistického) odboje, se Albánci logicky postavili na stranu italských a německých okupantů. Díky dubnové porážce Jugoslávie se totiž fakticky uskutečnil dlouhodobý cíl albánských nacionalistických elit, a to utvoření tzv. „Velké Albánie“, i když zpočátku jen pod italským protektorátem. Zbylá území, na kterých žilo albánské etnikum, tedy okresy Vučitrn, Kosovská Mitrovica, Pudujevo a Nový Pazar nově utvořily Drinskou protektorátní bánovinu, která zůstala formálně pod srbskou protektorátní správou, fakticky byla však pod německou kontrolou.² Zbylá část albánského etnického prostoru (část Kosova) připadla spolu s částí Makedonie do bulharského záboru.³

I když byli v komunistickém odboji Albánci rovněž zastoupeni, jejich převážná část působila v odboji antikomunistickém, tedy v jednotkách albánské Národní fronty (Balli kombëtar).⁴ V západní Makedonii byly hned po okupaci zřizovány albánské výbory, které začaly brzy organizovat bojůvky tzv. kačaků.⁵ Ty měly za úkol terorizovat místní slovanské obyvatelstvo a přimět jej, aby uprchlo buďto do bulharské okupační zóny nebo Německem kontrolovaného Srbska.

V jednotkách balistů bojovalo okolo 15 000 mužů, kdežto v jednotkách NOV⁶ v Makedonii jen asi 500 etnických Albánců.⁷ Republikánská a liberálně smýšlející Balli kombëtar, založená v listopadu 1942, byla pro albánské obyvatelstvo nepochybně přitažlivá. Nejen že zastávala velkoalbánské ideje, ale její vůdce Mithat Frashëri byl synem Abdyla Frashëriho, zakladatele Prizrenské ligy z roku 1878, což symbolizovalo kontinuitu národního hnutí.⁸ Tato kontinuita dostala brzy reálnou politickou podobu založením tzv. Druhé Prizrenské ligy v září 1943, jenž si kladla za cíl kulturní a politické sjednocení všech Albánců, čehož mělo být dosaženo úzkou spoluprací

²ŠTĚPÁNEK, Václav. *Jugoslávie-Srbsko-Kosovo: Kosovská otázka ve 20.století*. Brno, 2011, str. 79.

³Tamtéž str. 80.

⁴RYCHLÍK, Jan – KOUBA, Miroslav. *Dějiny Makedonie*. Praha, 2003, str.187.

⁵Tamtéž str. 188.

⁶Národně osvobozené vojsko

⁷RYCHLÍK, Jan – KOUBA, Miroslav. *Dějiny Makedonie*. Praha, 2003, str. 196.

⁸HRADEČNÝ, Pavel. *Dějiny Albánie*. Praha, 2008, str. 397.

s Němci. Pro záštitu etnických hranic velké Albánie byli zakládány také mládežnické organizace jako např. vullnetare , ale i další dobrovolnické organizace jako byl Kosovský pluk (Regiment i Kosova), který se nezřídka podílel na násilnostech páchaných na kosovských Srbech a bojích s partyzány.⁹ Ozbrojené oddíly vullnetarů se snažili svými vpády do Drinské protektorátní bánoviny realizovat program první Prizrenské ligy, tedy sjednocení albánského etnického prostoru. Tzv. Arnautluk, albánské vysněné území, které tvořily bývalé vilájety janinský, skadarský, kosovský a bitolský však daleko přesahovalo skutečný albánský etnický prostor, což nevyhnutelně vedlo ke konfliktům se srbskými četniky pod vedením vojvody Kosty Pečance a s oddíly protektorátního generála Nediče.¹⁰

Kromě ballistů, vullnetarů a jiných ozbrojených albánských formací působila v Kosovu a Makedonii také regulérní albánská 21. SS divize Skanderbeg. Tato ozbrojená síla vznikla v dubnu 1944 pod německou patronací. Důstojníci a poddůstojníci byli Němci, ale většina z 6000 vojáků se skládala z Albánců z Kosova, Makedonie a kmenového území Mirdita v severní Albánii. Cílem útoků této divize se stali nejenom partyzáni, ale i civilní srbské obyvatelstvo Kosova.¹¹ Například při tzv. andrijevecké operaci měli příslušníci divize zmasakrovat 428 civilistů. Na podzim roku 1944 ustupovala 21. divize SS spolu Němci k Mariboru, k 1. říjnu měla mít ještě 4000 mužů, Albánci v ní už ale tvořili menšinu, což poukazuje na vysokou míru dezerte mezi Albánci, kteří se jenom těžko přizpůsobovali vojenskému drilu a taktice pravidelné armády.¹²

Znovunastolení jugoslávské moci bylo v západní Makedonii doprovázeno tuhým odporem balistů, který trval až do března 1945.¹³ V sousedním Kosovu ve stejné době propuklo povstání albánského obyvatelstva, které bylo pacifikováno po dvou měsících.¹⁴ Bezprostředním důvodem povstání byl odpor tamních Albánců mobilizovat do partyzánské armády. Na 10 000 takto mobilizovaných mužů odmítlo opustit Kosovo a spolu se zbytkem balistů zahájili otevřené povstání proti komunistické moci. Vzpouza byla potlačena až na konci února 1945 regulérní jugoslávskou armádou a počet obětí se uvádí ve stovkách. Mezi etnické násilí se ale objevovalo i nadále. Nejvýznamnějším byl incident z dubna 1945, který se odehrál v černohorském městě Bar, kam byly

⁹ HRADEČNÝ, Pavel. *Dějiny Albánie*. Praha, 2008, str. 402.

¹⁰ ŠTĚPÁNEK, Václav. *Jugoslávie-Srbsko-Kosovo: Kosovská otázka ve 20. století*. Brno, 2011, str. 81.

¹¹ HRADEČNÝ, Pavel. *Dějiny Albánie*. Praha, 2008, str. 404.

¹² ŠTĚPÁNEK, Václav. *Jugoslávie-Srbsko-Kosovo: Kosovská otázka ve 20. století*. Brno, 2011, str. 82.

¹³ RYCHLÍK, Jan – KOUBA, Miroslav. *Dějiny Makedonie*. Praha, 2003, str. 202.

¹⁴ PELIKÁN, Jan-HAVLÍKOVÁ, Lubomíra-TEJCHMAN, Miroslav. *Dějiny Srbska*. Praha, 2005, str. 444.

směřovány tři velké skupiny rekrutovaných kosovských Albánců, které měly doplnit řady NOAJ¹⁵. Téměř celá druhá skupina byla pobita příslušníky 10. černohorské brigády. Záminkou byla údajně vražda černohorského partyzána, které se měl dopustit některý z albánských rekrutů. Celkem přišlo o život asi 400 – 450 Albánců.¹⁶ Odpor v podobě diverzních akcí pokračoval v Kosovu i nadále. Obětí tohoto násilí se stal např. předseda místní organizace KSJ v Kosovu Miladin Popović.¹⁷ Zbytky ballistů se ukrývali dál v těžko dostupných horských oblastech nebo působili v ilegalitě. Ještě v roce 1946 uspořádala Balli kombëtar tajnou konferenci v Lipové. Nicméně do roku 1947 byla většina ballistů pozatýkána a odsouzena.¹⁸

Navzdory tomu, že kosovští a makedonští Albánci v drtivé většině bojovali na straně okupantů, nemínilo je nové komunistické vedení až na výjimky nijak perzekvovat. Jak se později ukázalo, v mnoha případech tomu bylo spíše naopak. V první řadě nebyl restituován majetek Srbů, kteří byli vyhnáni z Kosova po dubnu 1941 a v průběhu války. Tito uprchlíci byli po válce přesídleni do Vojvodiny, kde obsadili půdu po vyhnaných Němcích a Maďarech.¹⁹ Protiprávní zábor půdy albánským obyvatelstvem, tím byl fakticky legalizován.

Josip Broz Tito spatřoval řešení složité národnostní situace v poskytnutí určité autonomie i těm národům, které byly v meziválečné Jugoslávii opomíjeny nebo diskriminovány. V souvislosti s Albánci v Kosovu a Makedonii to však znamenalo, uspokojit požadavky národa, jehož příslušníci páchali násilí na civilním srbském a makedonském obyvatelstvu, aktivně napomáhali okupantům a k jugoslávskému státu se chovali nepřátelsky. Bylo tedy nutno přepsat dějiny. Komunistická propaganda tedy začala hlásat, že všechny národy se na osvobození podílely přibližně stejně a taktéž míra kolaborace byla napříč jednotlivými národy podobná.²⁰

V prvních poválečných letech ovšem tato praxe v Kosovu značně pokulhávala za teorií, zejména co se týká obsazení vedoucích funkcí ve straně, státním aparátu nebo policii. V této sféře jednoznačně převažovali příslušníci srbského národa. To bylo motivováno hlavně tím, že Albánci měli minimální zásluhu na antifašistickém odboji a jejich počet v komunistické straně byl v prvních letech po válce zanedbatelný.²¹ Dalším

¹⁵Národně osvobozenecá armáda Jugoslávie

¹⁶ŠTĚPÁNEK, Václav. *Jugoslávie-Srbsko-Kosovo: Kosovská otázka ve 20.století*. Brno, 2011, str. 96-97.

¹⁷Tamtéž str.100.

¹⁸PELIKÁN, Jan-HAVLÍKOVÁ, Lubomíra-TEJCHMAN, Miroslav. *Dějiny Srbska*. Praha, 2005, str. 474.

¹⁹ŠTĚPÁNEK, Václav. *Jugoslávie-Srbsko-Kosovo: Kosovská otázka ve 20.století*. Brno, 2011, str. 123.

²⁰PELIKÁN, Jan-HAVLÍKOVÁ, Lubomíra-TEJCHMAN, Miroslav. *Dějiny Srbska*. Praha, 2005, str. 447.

²¹Tamtéž str.477.

faktorem mohla být špatná profesní způsobilost nebo prostě jenom nedůvěra nejvyššího vedení v albánskou populaci.

Zatímco kosovští Albánci se v rámci Demokratické federativní Jugoslávie ocitli v Demokratickém Srbsku, jejich soukmenovci zpoza pohorí Šar se stali občany nově utvořené Demokratické federativní Makedonie.²² Opozice albánských nacionalistů vůči nově ustanovenému režimu v Makedonii pokračovala i zde. Bývalý balisté doufali, že v budoucnu bude západní Makedonie i s Kosovem připojena k Albánii jako další federální jednotka.²³ Tito skutečně ve svých představách o širší jihoslovanské federaci počítal kromě Bulharska i s Albánií, ovšem mezinárodně politické souvislosti tuto možnost brzy pohřbily.²⁴ Vytvoření samostatné „albánské“ federativní republiky spojením západní Makedonie s Kosovem bylo nežádoucí kvůli možnému albánskému separatismu, ale i s ohledem na kosovské Srby, kteří by se tak stali izolovanou menšinou.

Ilegální ozbrojené skupiny Albánců v Makedonii však působili po celou dobu trvání SFRJ, je proto nutné udělat vsuvku do chronologického výčtu událostí. Obecně lze říci, že neaktivněji tyto skupiny působily v letech 1945-1950 a 1968-1987, neboť z celkového počtu 18 odhalených případů jich bylo 14 založeno právě v těchto letech.²⁵ V poválečných letech byla ilegální činnost motivována zahraničně – politickými aspekty, a to konkrétně tzv. roztržkou se Sovětským svazem v roce 1948. Albánští nacionalisté totiž doufali, že dojde k ozbrojenému zásahu SSSR a jeho satelitů proti FLRJ. Albánská lidová republika tedy prostřednictvím své tajné služby zvýšila svojí aktivitu na území Jugoslávie, zejména v sousední Makedonii. Cílem bylo vytvoření široké sítě tajných buněk v Kosovu a Makedonii, které by v případě útoku SSSR a jeho spojenců převzaly iniciativu a napomohly konečnému cíli – vytvoření velké Albánie v etnických hranicích.²⁶ Je otázkou do jaké míry byly tyto kalkulace reálné, vezmeme-li v úvahu, že vytvoření takového státu by záviselo na dobré vůli Stalina.

Struktura těchto ilegálních skupin nebyla v této době příliš pestrá. Neaktivnější byli učitelé (30%), důstojníci (30%) a zemědělci (28%). Pro zajímavost se v tomto

²²VELJANOVSKI, Novica. Státoprávní vývoj Republiky Makedonie 1944-1991. In: *Slovanské historické studie* 26. Praha, 2000, 253.

²³RYCHLÍK, Jan – KOUBA, Miroslav. *Dějiny Makedonie*. Praha, 2003, str. 216.

²⁴V roce 1948 došlo k tzv. roztržce mezi Titem a Stalinem, který si v žádném případě nepřál vznik širší balkánské federace, která by mohla konkurovat mocenským ambicím SSSR v regionu jihovýchodní Evropy.

²⁵БАТКОВСКИ, Томе. *Великоалбанската игра во Македонија*. Скопје, 1994, c.173.

²⁶Tamtéž str.183.

období angažoval i jeden funkcionář z ministerstva pro místní rozvoj.²⁷ Celkový počet byl 23 osob, z čehož 5 jedinců za druhé světové války kolaborovalo s fašistickými okupanty nebo s quislingovskou vládou.²⁸ Velká zangažovanost učitelů vyvolávala nebezpečný precedens radikalizace mladých lidí. Centra ilegálních skupin se nacházela v poválečném období v Tetovu, Gostivaru, v okolí Kumanova a v obci Želino u Tetova.

V padesátých letech postupně slábly naděje albánských radikálů na sovětskou vojenskou intervenci v Jugoslávii a jejich pozornost se obrátila na albánské emigrantské organizace na západě. Velkoalbánská propaganda ze strany ALR²⁹ však pokračovala nadále. Jednak prostřednictvím Radia Tirana, a také vysíláním diverzantsko-terroristických skupin, které měly destabilizovat pohraniční oblasti. S tím souvisely četné pohraniční konflikty, které si v 50. letech vyžádaly 9 obětí z řad příslušníků JLA.³⁰ Albánská menšina se v této době radikalizovala také z vnitropolitických důvodů, zejména po přijetí zákonů omezujících tradiční patriarchální zvyky muslimů.³¹

Jakékoliv zásahy do muslimských práv byly vykládány jako útoky na menšinové albánské obyvatelstvo, ačkoliv se nedotýkaly jen Albánců, ale i Turků, Pomaků a Muslimů v Sandžaku. Nařízení proti nošení tradiční roušky (feredže) bylo příčinou emigrace vlivné albánské rodiny Leshiů. Aqif Leshi byl barjaktar³² ze vsi Banishta u Debaru, jenž uprchl s celou rodinou do Albánie v září 1950. Útěk vlivné rodiny vyvolal v celém kraji obavy místních Albánců o svojí budoucnost a umocnil nedůvěru v komunistický režim.³³ Během padesátých let byly odhaleny dvě ilegální skupiny v Gostivaru a jedna ve vsi Zajac u Kičeva. Skupina „Shkëndija“ (Jiskra) z Gostivaru se například ve svých stanovách kromě obecných velkoalbánských klišé postavila proti zakládání tureckých škol, které prý sloužily jen k poturčování Albánců.³⁴ Druhá ilegální buňka z Gostivaru, kterou vedl Hadxi Purde, měla vazby na emigrantskou organizaci Balli Kombëtar a stavěla se např. nepřátelsky vůči Hodžově Albánii. Podle Purdeho měla být nejprve osvobozena samotná Albánie a teprve potom ostatní albánské oblasti. Je zajímavé, že nealbánskou část Makedonie Purde ve své koncepci přiřkl Bulharsku.³⁵

²⁷ Volně přeloženo z Министерство на комунални работи.

²⁸ БАТКОВСКИ, Томе. *Великоалбанската игра во Македонија*. Скопје, 1994, c.184.

²⁹ Albánská lidová republika

³⁰ БАТКОВСКИ, Томе. *Великоалбанската игра во Македонија*. Скопје, 1994, c.185.

³¹ Tamtéž str.186

³² Kmenový předák.

³³ БАТКОВСКИ, Томе. *Великоалбанската игра во Македонија*. Скопје, 1994, c.186.

³⁴ Tamtéž str.188.

³⁵ Tamtéž str.189.

V šedesátých letech se na činnosti ilegálních skupin v Makedonii významně podepsal vývoj událostí v sousedním Kosovu a Metochiji, zejména demonstrace v Prishtině v listopadu 1968. Následné prosincové demonstrace v Tetovu sice byly do jisté míry spontánní, když jeden občan makedonské národnosti strhl albánskou vlajku z jednoho obchodu, ale jejich průběh byl posléze řízen organizovanou skupinou, kterou vedl Memetriza Murtizani – Gega.³⁶ Další skupina z Tetova, která působila v letech 1969-1974 ve svých stanovách například demagogicky tvrdila, že postavení Albánců v SR Makedonii je těžší, než úděl černochů v koloniích. Také se zde bylo možné dočíst, že v letech 1945-1972 bylo vyhnáno z Makedonie do Turecka nebo zavražděno 200 000 Albánců.³⁷ Autoři zde nepochybně naráželi na smlouvu mezi Jugoslávií a Tureckem o vystěhování části turecké menšiny do Anatólie z roku 1953. Pravdou však je, že v důsledku této migrační vlny se počet Albánců v Makedonii naopak podstatně navýšil.³⁸ V průběhu osmdesátých let bylo makedonskou policií odhaleno celkem 5 ilegálních skupin konkrétně ve městech Debar, Gostivar, Struga, Kičevo. Kromě toho, že u nich byl nalezen propagační materiál a lehké střelné zbraně, pro vládnoucí režim žádné nebezpečí naznamenaly.

Státoprávní vývoj poválečné Jugoslávie lze charakterizovat jako cesta z tuhé centralizace k postupnému přenesení pravomocí na jednotlivé republiky a autonomní oblasti. Utváření makedonské státnosti začalo již 2. srpna 1944 na prvním zasedání ASNOMu.³⁹ Zde byla Makedonie prohlášena státem v rámci jugoslávské federace.⁴⁰ První ústava z prosince 1946 definovala Lidovou republiku Makedonii jako *“lidový stát s republikánskou formou, ve kterém makedonský národ na základě svobodně vyjádřené vůle realizuje svoje práva a svobody.”*⁴¹ Ústava dále zaručovala např. tyto základní práva: *„rovnost všech občanů před zákonem bez ohledu na národnost, rasu a náboženství, všeobecné volební právo pro občany, kteří dosáhli 18 let věku“*⁴², *rovnost pohlaví ve všech oblastech státního, hospodářského a společensko-politického života,*

³⁶БАТКОВСКИ, Томе. *Великоалбанската игра во Македонија*. Скопје, 1994, с.202.

³⁷Tamtéž str. 203.

³⁸PELIKÁN, Jan-HAVLÍKOVÁ, Lubomíra-TEJCHMAN, Miroslav. *Dějiny Srbska*. Praha, 2005.

³⁹Antifašistické shromáždění národního osvobození Makedonie.

⁴⁰VELJANOVSKI, Novica. Státoprávní vývoj Republiky Makedonie 1944-1991. In: *Slovanské historické studie* 26. Praha, 2000, 253.

⁴¹Tamtéž str.258.

⁴²Samozřejmě při existenci jedné jediné strany.

svoboda vyznání...atd.⁴³ Albánci získali statut národnostní menšiny⁴⁴, na jejíž práva a postavení dohlížela stálá národnostní komise SKM.

Ústava sice zaručovala menšinám vzdělání a rozvoj kultury v jejich jazyce, zároveň však rušila tradiční islámské školy mekteby a medresy, což vyvolalo odpor albánského a tureckého obyvatelstva. Namísto těchto náboženských škol byly zakládány menšinové školy světské, v roce 1949 už jich bylo 110. Další zákon, který zasahoval do práv albánské a turecké menšiny, byl zákaz nošení tradiční ženské roušky (feredže).⁴⁵ I když v makedonské historiografii převládá názor, že národnostní menšiny byly přiměřeně zastoupeny ve státní správě, vedení podniků a mocenských orgánech⁴⁶, je velice pravděpodobné, že tomu tak v prvních poválečných letech nebylo s ohledem na praxi v Kosovu, kde se funkce rozdělovaly za zásluhy v partyzánském hnutí.

Národnostní situaci v západní Makedonii často ovlivňovaly události v sousedním Kosovu. Když byla v roce 1953 obnovena smlouva mezi Bělehradem a Ankarou o přesídlení jugoslávských Turků do Anatólie, této možnosti využili i mnozí kosovští Albánci. Buďto přímo Jugoslávii opustili nebo odkoupili domy od makedonských Turků, kteří emigrovali. Albánská nacionalistická historiografie uvádí, že v padesátých letech byly do Turecka násilně vyhnány statisíce kosovských Albánců.⁴⁷

Na přelomu let 1955/1956 byla provedena rozsáhlá bezpečnostní akce za účelem zadržení nelegálně držených zbraní. Albánské obyvatelstvo, které mnohdy uplatňovalo při řešení svých sporů krevní mstu, přijalo toto opatření s krajní nelibostí, neboť v něm spatřovalo útok na místní tradice. Celkem bylo na Kosovu a v Metochii shromážděno 9 047 pušek, 3 500 pistolí, 109 samopalů převážně německé výroby, 67 lehkých i těžkých kulometů, několik minometů a jedno dělo, jehož majitelem byl ale Srb.⁴⁸ Akce byla provázena neobyčejným násilím a krutostmi, které ale v zásadě nerozlišovaly mezi etnickou příslušností. V podmínkách strachu před výběřčími zbraní se odehrávaly i zcela absurdní případy, kdy lidé jeli koupit např. pušku do sousední Makedonie, aby jí potom mohli dobrovolně odevzdat úřadům a vyhnout se tak domovním prohlídkám.

⁴³VELJANOVSKI, Novica. Státoprávní vývoj Republiky Makedonie 1944-1991. In: *Slovanské historické studie* 26. Praha, 2000, 260.

⁴⁴Ústava z roku 1963 zavedla pojem národnost.

⁴⁵RYCHLÍK, Jan – KOUBA, Miroslav. *Dějiny Makedonie*. Praha, 2003, str.240.

⁴⁶VELJANOVSKI, Novica. Státoprávní vývoj Republiky Makedonie 1944-1991. In: *Slovanské historické studie* 26. Praha, 2000, str. 261.

⁴⁷PELIKÁN, Jan-HAVLÍKOVÁ, Lubomíra-TEJCHMAN, Miroslav. *Dějiny Srbska*. Praha, 2005, str. 492.

⁴⁸ŠTĚPÁNEK, Václav. *Jugoslávie-Srbsko-Kosovo: Kosovská otázka ve 20.století*. Brno, 2011, str.146.

Podle pozdějšího vyšetřování si policejní razie vyžádaly 16 obětí na životech, přičemž dva lidé spáchali v důsledku útrap a ponížení sebevraždu.⁴⁹

V červenci 1956 se konal v kosovském Prizrenu tajný proces s několika Albánci, kteří byli obviněni ze styků s Hodžovým režimem v Albánii. Ačkoliv kontakty těchto osob s albánskou tajnou policií Sigurimi nelze vyloučit, daleko pravděpodobnější je, že Titův režim chtěl primárně pouze zastrašit nacionálně cítící albánské intelektuály. Obvinění byli nakonec odsouzeni k trestům od 3 do 12 let, ale po brionském plénu a následném pádu Alexandra Rankoviće byli rehabilitováni. Otázka propojení kosovských stranických funkcionářů s albánskou tajnou službou se však stala v pozdějších letech frekventovanou. Někteří srbští historikové jsou přesvědčeni, že tomu tak skutečně bylo.⁵⁰ V roce 1964 byl zatčen nejaktivnější albánský odpůrce režimu a bojovník za práva kosovských Albánců Adem Demači. Tento novinář a spisovatel založil v roce 1961 *Revoluční hnutí za sjednocení Albánců*. Demači strávil dohromady v jugoslávských věznicích 28 let a dodnes je politicky aktivní.⁵¹

Navzdory těmto perzekucím se v šedesátých letech postavení Albánců v Jugoslávii viditelně zlepšilo. V roce 1963 byla přijata nová federální ústava, která mimo jiné nahradila označení *národnostní menšina* pojmem *národnost*.⁵² Albánština se stala jedním z úředních jazyků v těch oblastech, kde albánské obyvatelstvo dosahovalo určitého počtu.⁵³ V porovnání s dřívější praxí, kdy si Albánci mohli přečíst ve svém rodném jazyce pouze místní zákony a nařízení, to znamenalo značný pokrok. Na počátku šedesátých let bylo rozhodnuto o převzetí jazykové reformy albánštiny, která byla provedena po válce v Albánii, čímž úřady fakticky uznávaly jednotu albánského národa bez ohledu na státní občanství.⁵⁴

Počet Albánců v úřadech a stranických funkcích se v průběhu šedesátých let zvyšoval, stále více Albánců bylo zaměstnáno ve veřejném sektoru. V této době se v socialistické Jugoslávii začala formovat nová elitní společenská třída složená z vysokých stranických funkcionářů, ředitelů samosprávných podniků a intelektuálů. Je zajímavé, že v Makedonii bylo zastoupení Albánců v této „rudé buržoazii“ daleko

⁴⁹Tamtéž str.146.

⁵⁰ŠTĚPÁNEK, Václav. *Jugoslávie-Srbsko-Kosovo: Kosovská otázka ve 20.století*. Brno, 2011, str. 137/138.

⁵¹PELIKÁN, Jan-HAVLÍKOVÁ, Lubomíra-TEJCHMAN, Miroslav. *Dějiny Srbska*. Praha, 2005, str. 492.

⁵²VELJANOVSKI, Novica. Státoprávní vývoj Republiky Makedonie 1944-1991. In: *Slovanské historické studie* 26. Praha, 2000, str. 262.

⁵³RYCHLÍK, Jan – KOUBA, Miroslav. *Dějiny Makedonie*. Praha, 2003, str. 240.

⁵⁴PELIKÁN, Jan-HAVLÍKOVÁ, Lubomíra-TEJCHMAN, Miroslav. *Dějiny Srbska*. Praha, 2005, str. 497.

menší než v Kosovu.⁵⁵ Přímou úměrně s emancipací albánského etnika v rámci SFRJ začalo vzrůstat jeho sebevědomí a politické požadavky jeho představitelů.

Autonomní oblast Kosovo a Metohije existovala v rámci Socialistické republiky Srbsko již od konce války a stupeň její autonomie se neustále prohluboval tou mírou, jak šel proces postupné decentralizace v Titově Jugoslávii. Na zasedání Komise pro mezinacionální a mezirepublikové vztahy ÚV SKJ v roce 1967 vystoupili albánští komunisté s požadavkem dalšího přenesení pravomocí na autonomní oblasti. Dále požadovali, aby byly autonomní oblasti bezprostředně podřízeny federaci nebo aby bylo v rámci Srbska vytvořeno více autonomních oblastí.⁵⁶ Bezprostřední navázání Kosova a Metohije na federaci by ovšem znamenalo její odpoutání od Srbska a vytvoření další federální jednotky, což bylo pro srbské komunisty nepřijatelné kvůli možnému albánskému separatismu.

O necelý rok později v dubnu 1968 vystoupil albánský komunistický funkcionář Fadilj Hodža s opětovným požadavkem federálního statusu pro Kosovo. Hodža demagogicky odmítl označení Kosovo a Metohije s tím, že název symbolizuje rozdělení regionu po roce 1912 mezi Srbsko a Černou Horu, tento rok byl také počátkem srbské mocenské nadvlády nad Kosovem. Hodža dále požadoval například zavedení albánských státních symbolů používaných v Albánii.⁵⁷ Cíl albánské politické elity byl tedy víc než jasný. Kosovo se mělo spojit se západní Makedonií a etnicky albánskými oblastmi Černé Hory a stát se sedmou republikou v rámci Jugoslávie bez jakýchkoliv vazeb na Srbsko. Tyto požadavky brzy zazněly i v ulicích Prištiny, kde se situace vyhroutil v listopadu 1968. Pod rouškou celospolečenské krize se začaly v Prištině omílat hesla typu „Kosovo-republika“ nebo „Jeden národ, jeden stát, jedna strana“.⁵⁸ Demonstrace byly potlačeny pomocí jugoslávské policie a armády, výsledkem bylo celkem 37 raněných, z toho 13 policistů, jeden demonstrant údajně přišel o život.⁵⁹

Nepokoje albánského obyvatelstva se po necelém měsíci objevily i v sousední Makedonii. Demonstrace vypukly v Tetovu a Gostivaru 22. a 23. prosince. Kromě požadavku o připojení západní Makedonie ke Kosovu zde došlo i na pálení jugoslávských vlajek. Nepokoje byly následně makedonskou policií potlačeny a řada

⁵⁵RYCHLÍK, Jan – KOUBA, Miroslav. *Dějiny Makedonie*. Praha, 2003, str. 234.

⁵⁶PELIKÁN, Jan-HAVLÍKOVÁ, Lubomíra-TEJCHMAN, Miroslav. *Dějiny Srbska*. Praha, 2005, str. 496.

⁵⁷Tamtéž str. 497.

⁵⁸PELIKÁN, Jan-HAVLÍKOVÁ, Lubomíra-TEJCHMAN, Miroslav. *Dějiny Srbska*. Praha, 2005, str. 499.

⁵⁹Tamtéž str. 499.

účastníků zatčena.⁶⁰ První tajemník ÚV SKM Krste Crvenkovski rezolutně odmítl albánské požadavky jako útok na územní celistvost Makedonie, stejně jako Tito nepočítal s přeměnou Kosova ve svazovou republiku. Jugoslávské vedení ovšem za každou cenu chtělo částečně uspokojit albánské požadavky některými ústupky, zejména v hospodářské oblasti. Proto byl zřízen zvláštní vyrovnávací fond pro méně rozvinuté oblasti federace, do kterého přispívaly průmyslově vyspělejší republiky, zejména Slovinsko a Chorvatsko. Prostředky z fondu posléze proudily do Kosova, Makedonie a Černé Hory, vesměs do oblastí, kde žilo albánské obyvatelstvo.⁶¹ Dalším ústupkem bylo vypuštění slova Metohije z oficiálního označení autonomní oblasti nebo nahrazení slova Šiptar označením Albánec, což mělo demonstrovat příslušnost jugoslávských Albánců ke svým soukmenovcům v Hodžově Albánii.⁶²

V roce 1969 zahájila činnost univerzita v Přištině, kde se vyučovalo albánsky a srbská menšina zde byla již otevřeně diskriminována. Po uzavření protokolu o spolupráci mezi univerzitami v Tiraně a Přištině začaly do Kosova přicházet pedagogové z Albánie a spolu s nimi i odborná literatura a učební pomůcky. Kulturní spolupráce mezi Kosovem a Albánií se projevila také v převzetí nové jazykové normy kodifikované v Albánii v roce 1972. Kosovsko–albánská veřejnost reformu přijala, ačkoliv ta byla postavena na toskské variantě albánštiny, která se od gegské(severní) značně liší.⁶³

K upřednostňování Albánců docházelo i na úřadech a v kádrovém složení komunistické strany. Z řídicích stranických funkcí byla postupně vytlačena převážná většina Srbů a Turků.⁶⁴ I když se kosovským Albáncům nepodařilo vybojovat status republiky a spojení jejich etnického prostoru v jeden celek, ústavní změny na konci šedesátých let definovali autonomní oblasti jako konstitutivní články federace. Kosovo disponovalo všemi politickými, soudními a finančními pravomocemi. Do kompetencí Socialistické autonomní oblasti Kosovo spadaly také obrana a bezpečnost.⁶⁵

Trend absolutní decentralizace SFRJ pokračoval i v sedmdesátých letech. Dne 21. února 1974 byla přijata nová federální ústava, která měla sumarizovat všechny ústavní změny provedené v minulých letech. Jugoslávie se stala fakticky konfederací,

⁶⁰RYCHLÍK, Jan – KOUBA, Miroslav. *Dějiny Makedonie*. Praha, 2003, str. 242.

⁶¹Tamtéž str.242.

⁶²ŠTĚPÁNEK, Václav. *Jugoslávie-Srbsko-Kosovo: Kosovská otázka ve 20.století*. Brno, 2011, str.220-221.

⁶³HRADEČNÝ, Pavel. *Dějiny Albánie*. Praha, 2008, str. 481.

⁶⁴ŠTĚPÁNEK, Václav. *Jugoslávie-Srbsko-Kosovo: Kosovská otázka ve 20.století*. Brno, 2011, str. 241.

⁶⁵PELIKÁN, Jan-HAVLÍKOVÁ, Lubomíra-TEJCHMAN, Miroslav. *Dějiny Srbska*. Praha, 2005, str. 501.

autonomní oblasti disponovaly téměř stejnými právy jako republiky⁶⁶, byl potvrzen jejich konstitutivní status v rámci federace. Společná zůstala pouze fiskální politika, jednotný trh, peněžní a emisní politika a společné ekonomické plánování. Samozřejmě, že úvěrování méně rozvinutých republik a oblastí pokračovalo i nadále.⁶⁷

Ačkoliv kosovští Albánci obsadili během sedmdesátých let téměř všechny vedoucí pozice ve straně, státní správě a bezpečnostních složkách, a v žádném případě již nemohlo být řeči o „srbském útlaku“, separatismus mezi albánským obyvatelstvem vzrůstal. Tyto odstředivé síly byly podněcovány nejen Revolučním hnutím sjednocené Albánie, vedené Ademem Demaçim, ale i marxisticko-leninskou Komunistickou stranu Albánců z Jugoslávie, kterou podporoval Hodžův režim v Albánii. Počet zatčených kosovsko-albánských extremistů dosáhl mezi léty 1974-1981 počtu šesti set.⁶⁸

Přijetí nové federální ústavy z roku 1974 se bezprostředně dotklo i vývoje v sousední Makedonii. Nově schválená ústava SRM totiž definovala Makedonii jako stát makedonského národa a albánské a turecké menšiny⁶⁹, které se tímto staly konstitutivními národy republiky. Opět bylo menšinám potvrzeno právo vzdělávat se ve svém jazyce a používat svůj jazyk v úředním styku.⁷⁰ I když v sedmdesátých a osmdesátých letech zde k vážnějším národnostním nepokojům nedocházelo, makedonští Albánci bedlivě sledovali vývoj v Kosovu, kde se situace začala povážlivě vyostřovat.

Na jaře 1981 propukly studentské demonstrace na univerzitě v Prištině, ty byly sice po krátké době policií potlačeny, nicméně etnické napětí stále trvalo. Sporadicky docházelo k vandalismu a žhářství, jehož cílem se staly např. pravoslavné hřbitovy, respektive srbské domy. Kromě občasných útoků na srbské obyvatelstvo se objevily i případy znásilnění, jichž bylo náležitě propagandisticky využito.⁷¹ V důsledku těchto událostí se urychlilo srbské vystěhovalectví z Kosova. Aby se zamezilo prodeji domů kosovských Srbů jejich albánským spoluobčanům, byl v roce 1986 srbskými úřady přijat krajně nedemokratický zákon o dočasném zákazu prodeje a koupě nemovitostí na Kosovu⁷²

⁶⁶Bez práva na vlastní vlajku a občanství.

⁶⁷PELIKÁN, Jan-HAVLÍKOVÁ, Lubomíra-TEJCHMAN, Miroslav. *Dějiny Srbska*. Praha, 2005, str. 506.

⁶⁸Tamtéž str. 508.

⁶⁹RYCHLÍK, Jan – KOUBA, Miroslav. *Dějiny Makedonie*. Praha, 2003, str. 243.

⁷⁰Tamtéž str. 243.

⁷¹ŠTĚPÁNEK, Václav. *Jugoslávie-Srbsko-Kosovo: Kosovská otázka ve 20.století*. Brno, 2011, str. 321.

⁷²ŠTĚPÁNEK, Václav. *Jugoslávie-Srbsko-Kosovo: Kosovská otázka ve 20.století*. Brno, 2011, str. 324.

Jako původce demonstrací byla označena Marxisticko-leninská strana Albánců v Jugoslávii, která byla napojena na vládu v Tiraně. Ovšem záhy bylo obviněno i samotné kosovské stranické vedení a špičky místní tajné policie, a to z toho, že se nezvládli s problémy vypořádat. V důsledku stranických čistek bylo ze svazu komunistů vyloučeno 1600 Albánců a 200 kosovských Srbů. Represe pokračovaly i mimo svaz komunistů, celkem bylo mezi léty 1981-1987 souzeno několik tisíc kosovských Albánců.⁷³

Souběžně s represemi a vnitrostranickými rošádami probíhaly pokusy srbského vedení omezit práva autonomních oblastí a redukovat tak ústavu z roku 1974. Kosovsko – albánští komunisté však našli podporu v ostatních republikách a srbské návrhy byly zamítnuty. V roce 1982 se začala aktivizovat i srbská menšina, do Bělehradu přicházely petice, ve kterých si kosovští Srbové a Černohorci stěžovali na útlak ze strany albánské většiny. Na neutěšenou situaci v Kosovu upozorňovali srbskou veřejnost i zástupci pravoslavné církve a vlivní představitelé Srbské akademie věd a umění (SANU).⁷⁴ Snahy o omezení práv autonomních oblastí se urychlily poté, co se k moci dostal Slobodan Milošević. Ten si nejprve připravil půdu tím, že odvolal z čela Svazu komunistů Kosova populární Kačuši Jašariovou, na jejíž podporu se 17. listopadu 1988 v Prištině sešlo na 100 000 lidí. Potom už nic nebránilo tomu, aby srbský parlament přijal ústavní změny, které omezovaly autonomii Kosova a Vojvodiny. Následně změny potvrdilo i oblastní shromáždění Kosova, kam mezitím Milošević dosadil povolnější lidi. Kromě toho, že Kosovo fakticky ztratilo status plnoprávného člena federace, získaný v předešlých letech, byl provokativně obnoven starý název Kosovo a Metohije.⁷⁵

Poslední zbytky autonomie ztratilo Kosovo v březnu 1991, kdy bylo rozpuštěno oblastní předsednictvo. Přestalo albánské vysílání rozhlasu a televize, z pultů zmizel albánský deník Rilindja a ze státních služeb bylo propuštěno 73 000 Albánců.⁷⁶ Reakcí na tyto a podobné kroky bylo záhy vytvoření stínové albánské vlády, která vyhlásila Kosovo za rovnoprávnou republiku v rámci federace, tento krok byl dodatečně „legalizován“ tajným referendem. Později zašla tato stínová vláda ještě dále, když vyhlásila Kosovo jako nezávislý a svrchovaný stát. Vztahy mezi kosovskými Albánci a

⁷³PELIKÁN, Jan-HAVLÍKOVÁ, Lubomíra-TEJCHMAN, Miroslav. *Dějiny Srbska*. Praha, 2005, str. 512/513.

⁷⁴Tamtéž str. 515.

⁷⁵Tamtéž str. 519.

⁷⁶BELL-FIALKOFF, Andrew. *Etnické čistky*. Praha, 2003, str. 179.

jejich „mateřskou“ republikou tak zůstávali na bodu mrazu.⁷⁷ Tou dobou se však také začala psát samostatná historie Republiky Makedonie a jejího početného albánského obyvatelstva.

⁷⁷Tamtéž str.179.

2.2. Albánská otázka v Republice Makedonii

Ačkoliv Makedonie jako jediná republika vystoupila z jugoslávské federace mírovou cestou a splňovala podmínky určené Evropským společenstvím prostřednictvím Badinterovi komise, její svrchovanost byla zpochybňována, a to zejména Řeckem.⁷⁸ Známy spor o název státu, státní symboly a obecně o mezinárodně právní uznání Republiky Makedonie by si zasloužil samostatnou kapitolu. Nejradikálnější kruhy v Řecku dokonce hlásaly, aby se Řecko podílelo na budoucím rozdělení Makedonie mezi její sousedy.⁷⁹ Možnost takto radikálního řešení makedonské otázky byla za dané mezinárodně politické konstelace velmi nepravděpodobná. Nicméně obava z možného rozdělení nebo znovuzачlenění Makedonie do užší Jugoslávie silně ovlivnila postoj Tirany k jejímu mezinárodnímu uznání.

Albánský prezident Sali Berisha se na jednu stranu snažil vystupovat jako ochránce albánské menšiny v západní Makedonii, pročež by uznání Makedonie ze strany Albánie mohl vyměnit např. za změnu statusu tamní albánské menšiny, ale také si uvědomoval, že politická stabilita v zemi je pro tamní Albánce (s ohledem na krvavý konflikt v Chorvatsku a Bosně) momentálně důležitější. Albánie byla tedy jedním z prvních států, které se Skopjí navázaly diplomatické styky.⁸⁰ Navíc v době řecké blokády, která začala v únoru 1994, Albánie umožnila spolu s Bulharskem zásobování přes své území. Zmíněné řecké obchodní embargo vedlo k prudkému zvýšení cen potravin, nemluvě o dalších komoditách včetně ropy.⁸¹ Boj za otevření hranic tedy do jisté míry spojoval jak makedonskou, tak albánskou veřejnost. Pojd'me se však vrátit na samý počátek společného soužití obou národů v nezávislé Makedonii, stěžejním bodem svárů byla od začátku Ústava Republiky Makedonie, která byla přijata 17. listopadu 1991.

Makedonie byla prohlášena „národním státem makedonského národa, kde je zabezpečena jeho občanská rovnoprávnost a trvalé soužití s Albánci, Turky, Vlasy, Romy a jinými národnostmi, které žijí v Republice Makedonii.“⁸² Úředním jazykem a písmem se stala makedonština, respektive cyrilice. V jednotkách místní samosprávy, kde dosahovalo menšinové obyvatelstvo „významného“ počtu, bylo povoleno užívání

⁷⁸ АЈАНОВСКИ, Георги. *Признавањето на Македонија*. Скопје, 1993, с.6.

⁷⁹ Tamtéž str. 43.

⁸⁰ HRADEČNÝ, Pavel. *Dějiny Albánie*. Praha, 2008, str. 534.

⁸¹ АЈАНОВСКИ, Георги. *Признавањето на Македонија*. Скопје, 1993, с.183.

⁸² Устав на РМ. [online]. [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://www.sobranie.mk/?ItemID=A431BEE83F63594B8FE11DA66C97BEAF>

jazyka příslušné menšiny.⁸³ Příslušníci národnostních menšin mají dále ústavou zaručeno právo svobodně vyjadřovat, opatrovat a rozvíjet svoji národní identitu. Republika jim garantuje ochranu jejich etnické, kulturní, jazykové a náboženské identity. Kromě těchto záruk článek 48 ústavy omezuje používání jazyka národnostních menšin ve školství. Na základních a středních školách sice mohla výuka probíhat v albánštině, nikoliv však na univerzitě.⁸⁴ Tato skutečnost byla posléze hlavním motivem založení albánské univerzity v Tetovu, o čemž bude podrobně pojednáno níže.

Albánské politické strany pro přijetí ústavy ve velké většině nehlasovaly, neboť odmítaly koncepci Makedonie jako národního státu makedonského národa. Podle Albánců měly být ve státě dva konstitutivní národy – Makedonci a Albánci, přičemž pro sebe požadovali navíc teritoriální autonomii, fakticky tedy federalizaci státu.⁸⁵ To by ovšem byl jenom první krůček k odtržení západních oblastí a faktickému rozpadu Republiky Makedonie. Autonomistické požadavky dostaly brzy po schválení ústavy reálné kontury. Radikální nacionalistické křídlo albánské strany PPD (Partia e prosperitetit demokratik) totiž zorganizovalo 10. a 11. ledna 1992 referendum o vytvoření albánské autonomní oblasti „Ilirida“.⁸⁶ Referendum dopadlo podle očekávání, když se pro návrh vyslovilo 90% albánského obyvatelstva.⁸⁷ Makedonská vláda na toto neoficiální referendum (v makedonské literatuře se setkáme s adjektivem nelegální) téměř vůbec nereagovala a proto mohla být o necelé dva měsíce později na meetingu ve Struze autonomní republika „Ilirida“ vyhlášena. Postup albánských nacionalistů z PPD byl zřejmě tiše podporován z Tirany, ačkoliv vyhlášení republiky „Ilirida“ neuznal ani Berishův režim v Albánii.⁸⁸

Velkým problémem zůstávalo nelegální albánské přistěhovalectví z Kosova a jižního Srbska, neboť přirozený přírůstek Albánců byl i tak dost vysoký. Proto byl přijat zákon o makedonském občanství, který automaticky přiznával občanství jen těm osobám, které v zemi žily alespoň 15 let.⁸⁹ Na nátlak svých albánských koaličních partnerů však musel předseda vlády Crvenkovski učinit jisté ústupky. Před sčítáním lidu v červnu

⁸³Устав на РМ. [online]. [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://www.sobranie.mk/?ItemID=A431BEE83F63594B8FE11DA66C97BEAF>

⁸⁴Tamtéž článek 46

⁸⁵RYCHLÍK, Jan – KOUBA, Miroslav. *Dějiny Makedonie*. Praha, 2003, str. 255.

⁸⁶МИНОСКИ, Михајло, Лилјана МИНОВА-ЃУРКОВА а Илија ВЕЛЕВ. *Македонско национално движење: 2001*. Скопје, str. 145

⁸⁷RYCHLÍK, Jan – KOUBA, Miroslav. *Dějiny Makedonie*. Praha, 2003, str. 260.

⁸⁸МИНОСКИ, Михајло, Лилјана МИНОВА-ЃУРКОВА а Илија ВЕЛЕВ. *Македонско национално движење: 2001*. Скопје, str. 145.

⁸⁹RYCHLÍK, Jan – KOUBA, Miroslav. *Dějiny Makedonie*. Praha, 2003, str. 145.

1994 byly provedeny změny v metodice evidování přistěhovalců bez státního občanství. Tím byly fakticky legalizovány demografické změny v okolí Skopje, Kumanova a Tetova.⁹⁰

V prosinci 1992 proběhla ve Skopji policejní razie proti nelegálním obchodníkům. Protože mezi nimi byli i Albánci, akce záhy vyvolala nepokoje, které si vyžádaly 4 mrtvé a tři desítky raněných. O necelý rok později makedonská policie odhalila ilegální albánské uskupení, které připravovalo ozbrojené povstání za účelem odtržení západních oblastí. Ukázalo se, že někteří členové této organizace mohli být napojeni na koaliční Stranu demokratické prosperity.⁹¹ Obecně lze o albánských ilegálních strukturách v Makedonii říci, že byly napojeny na kosovsko-albánská seskupení, albánskou tajnou službu a emigrantské albánské organizace v zahraničí. Některé radikální skupiny byly vytvořeny právě v Kosovu.⁹² S velkou pravděpodobností bylo tedy možno očekávat, že jakékoliv zintenzivnění nacionalistických snah v sousedním Kosovu bude mít přímý vliv na situaci v Makedonii, což se potvrdilo právě v případě republiky „Ilirida“, jenž byla nepochybně inspirována vyhlášením republiky „Kosovo“ v létě 1990.

Co se týče sociální struktury těchto ilegálních skupin, největší zastoupení měli učitelé a studenti. Velkoalbánské ideje se mimo jiné do Makedonie dostávaly prostřednictvím studentů, kteří studovali na univerzitě v Prištině.⁹³ Předpoklad, že mladí lidé jsou náchylnější k nacionalistické propagandě, vede k tomu, že albánské obyvatelstvo s nízkým věkovým průměrem mohlo být velkoalbánskými idejemi značně ovlivněno. Rychle se šířila představa o „panslovanské nadvládě“ nad etnickou Albánií, v očích albánských nacionalistů byli tedy Makedonci, Srbové a Černohorci jednoduše viděni jako Slované, což symbolizovalo jistý universalismus v boji proti nim.⁹⁴

Velkým problémem zůstává až do dnešních dnů vysoká natalita albánského obyvatelstva oproti etnickým Makedoncům. V akademických kruzích se dokonce objevily požadavky regulovat tuto „ohromnou, asijskou natalitu“. A když ne přímo zákonem, tak alespoň ekonomickým kritérii jak je to běžné v Číně, Indii nebo Turecku. Bylo argumentováno tím, že právo Albánců mít neomezené množství dětí, ohraničuje právo Makedonců na vyšší životní standard. Na jednu stranu totiž Albánci využívají

⁹⁰МИНОСКИ, Михајло, Лилјана МИНОВА-ЃУРКОВА а Илија ВЕЛЕВ. *Македонско национално движење: 2001*. Скопје, str. 145.

⁹¹RYCHLÍK, Jan – KOUBA, Miroslav. *Dějiny Makedonie*. Praha, 2003, str. 145.

⁹²БАТКОВСКИ, Томе. *Великоалбанската игра во Македонија*. Скопје, 1994, с. 228.

⁹³Tamtéž 229.

⁹⁴Tamtéž 229.

prostředky ze státní kasy na vzdělání, zdravotnictví a jiné standardy, na druhou stranu nejsou loajálními občany, například co se týče placení daní.⁹⁵

Dalším zdrojem mezietnického napětí bylo zahájení činnosti albánské univerzity v Tetovu, což bylo z právního hlediska protiústavní, protože ústava garantovala používání jazyka menšin pouze na základních a středních školách. Během příprav k zahájení činnosti došlo v prosinci 1994 k obsazení univerzitní budovy makedonskou policií. Při akci byla zničena či poškozena část zařízení. Nicméně výuka v Albánštině byla nakonec zahájena, hlavně díky kosovsko-albánským profesorům. Centrální orgány ilegální činnost univerzity nikterak finančně nepodporovaly⁹⁶, což otevřelo prostor pro privátní financování univerzity, a to nejen z oblasti západní Makedonie, ale i ze zahraničí. Na nátlak albánských politických stran byl navíc 30. ledna 1997 schválen zákon, který zavedl užívání Albánštiny na pedagogické fakultě ve Skopji.⁹⁷

Republika Makedonie byla podle preambule ústavy státem makedonského národa, tudíž bylo logické, že ústava nedovolovala užívání státních symbolů jiných států. To se ovšem změnilo 8. července 1997, kdy parlament přijal zákon o užívání vlajek národnostních menšin. Je otázkou, zda byl zákon přijat jako reakce na albánský meeting v Gostivaru, jehož účastníci požadovali právo na vyvěšování albánské vlajky, nebo se tak stalo na nátlak albánských politických stran. Každopádně všechny tyto ústupky ze strany Crvenkovského vlády vzbuzovaly nedůvěru a skepsi makedonské veřejnosti. Ta spatřovala v jakýchkoliv ústupcích slabost a neschopnost makedonského politického vedení deklarovat jasný národní program, který by byl protiváhou albánským požadavkům. Převládal pocit, že Albánie a albánské obyvatelstvo v Kosovu a Makedonii jsou přirozeným spojencem USA a Evropské unie při jejich snaze o nové mocenské uspořádání regionu, a také obava z toho, že osobní zájmy a ziskuchtivost makedonské politické elity jsou nadřazeny národním zájmům.⁹⁸

Předpoklad, že vstřícná politika vůči albánskému obyvatelstvu otupí nacionální vášně, se brzy ukázal jako zcela mylný. Realizátoři této politiky si zřejmě neuvědomili jaký vliv může mít na destabilizaci Makedonie eskalace konfliktu v sousedním Kosovu. Velkoalbánské myšlenky pronikaly přes pohoří Šar již desítky let, a to hlavně prostřednictvím studentů univerzity v Prishtině. Cíl radikálů, vytvoření albánského státu

⁹⁵МИНОСКИ, Михајло, Лилјана МИНОВА-ЃУРКОВА а Илија ВЕЛЕВ. *Македонско национално движење: 2001*. Скопје, стр. 83.

⁹⁶RYCHLÍK, Jan – KOUBA, Miroslav. *Dějiny Makedonie*. Praha, 2003, str. 262.

⁹⁷МИНОСКИ, Михајло, Лилјана МИНОВА-ЃУРКОВА а Илија ВЕЛЕВ. *Македонско национално движење: 2001*. Скопје, стр. 145.

⁹⁸Tamtéž str. 146.

v etnických hranicích, mohl být v Republice Makedonii dosažen prakticky dvěma způsoby: 1) Mírovou cestou – poskytnutím široké autonomie západním oblastem, fakticky federalizací země, což by v budoucnu znamenalo rozpad státu a destabilizaci celého regionu, s přihlédnutím na možné územní nároky okolních států. 2) Cestou ozbrojeného konfliktu.⁹⁹ Z důvodu pochopitelné neochoty nové Georgievského vlády jednat o federalizaci země se stávala čím dál pravděpodobnější druhá varianta řešení albánské otázky.

⁹⁹БАТКОВСКИ, Томе. *Великоалбанската игра во Македонија*. Скопје, 1994, с.228.

3. Ozbrojený konflikt v Makedonii v roce 2001 – příčiny, průběh a dopady

Na vývoj mezinárodního napětí v Republice Makedonii měl zásadní vliv konflikt sousedním Kosovu, kde už od února 1998 probíhaly boje mezi Kosovskou osvobozenou armádou (UČK) a srbskými bezpečnostními složkami. Konflikt se samozřejmě dotkl i civilních obyvatel. Během roku 1998 byl postup srbských ozbrojených sil vůči albánskému civilnímu obyvatelstvu ještě relativně mírný a omezoval se na taktiku spálené země bez významnějších ztrát na životech.¹⁰⁰

Po 24. březnu 1999, kdy zahájilo NATO leteckou kampaň proti Jugoslávii, se však situace rapidně zhoršila a hrozila přerůst v humanitární katastrofu. Srbové odpověděli masivní ofenzívou do které se zapojilo 36 000 mužů, přičemž došlo k systematickému terorizování civilního obyvatelstva. Ti Albánci, kteří spolupracovali se Srby nebo jenom zůstali ve svých domovech a neuprchli, byli jako kolaboranti a zrádci vystaveni hněvu UČK.¹⁰¹

Kromě pravidelných jednotek armády a policie se do etnického násilí zapojila i polovojeuská uskupení jako např. domobrana kosovských Srbů, bojůvky z bosenské Republiky srbské a samotného Srbska. Nejznámější byli Arkanovi tygři a tzv. Frenkis, v jejichž řadách operovali propuštění kriminálníci. Útěk civilistů organizovala v některých případech srbská policie, když naháněla uprchlíky do přistavených autobusů nebo na vlaková nádraží.¹⁰² Systematické vyhánění postihlo albánské občany měst Peć, Prishtina, Prizren, Djakovica, Suva Reka, Podujevo a další.¹⁰³ Proudů uprchlíků směřovaly vedle Albánie hlavně do Makedonie, která 4. dubna 1999 souhlasila s vybudováním útočiště pro 100 000 kosovských Albánců. Země otevřela své hranice, aby se běženci mohli přesunout z pohraničních oblastí Kosova do stanového městečka nedaleko Skopje.¹⁰⁴

Umožněním vstupu kosovsko-albánským uprchlíkům a jejich humanitární zajištění přesvědčilo Evropskou unii a NATO o dobré vůli Makedonie, a také uspokojilo požadavky koaliční albánské strany PPDSH. Makedonská veřejnost však ve většině

¹⁰⁰ ŠMÍD, Tomáš – VAĐURA, Vladimír. *Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru*. Brno, 2007, str.124.

¹⁰¹ Tamtéž str.127.

¹⁰² Tamtéž str.127.

¹⁰³ Tamtéž str.128.

¹⁰⁴ Makedonie:Chronologie vztahů s NATO:.. [online]. [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: http://www.natoaktual.cz/na_zpravy.aspx?y=na_summit/makedonie.htm

případů sympatizovala se Srby a na uprchlické tábory se dívala s nedůvěrou, stejně jako na probíhající kampaň severoatlantické aliance proti Bělehradu. Existovaly obavy, že se bude scénář z Kosova opakovat i v západních oblastech Makedonie.¹⁰⁵

Negativní nálady vůči Západu se vyostřily poté, co byla Makedonie kritizována v západních sdělovacích prostředcích za nedostatečnou péči o běžence. Humanitární situace se začala rapidně zhoršovat v létě 1999. Finanční a materiální pomoc ze strany Západu byla naprosto nedostatečná. Georgievského vláda požadovala, aby EU a ostatní státy převzaly část uprchlíků a poskytly jim dočasné útočiště na svém území, jinak by mohlo dojít k uzavření kosovsko-makedonské hranice. Odpovědí byla zmíněná kritika Makedonie v západních médiích, což vyvolalo demonstrace proti USA a NATO ve Skopji. Evropská unie nakonec část uprchlíků převzala, přesto jich však v zemi zůstávaly statisíce.¹⁰⁶

9. června 1999 byla v makedonském Kumanově podepsána vojensko-technická dohoda mezi NATO a jugoslávskou armádou ohledně stažení srbských jednotek z Kosova. Tím de iure skončila válka, de facto však na Kosovu pokračovalo násilí ze strany UČK vůči nealbánskému obyvatelstvu, které nedokázaly zastavit ani rozmístěné jednotky KFOR.¹⁰⁷ Tím se mohla makedonská veřejnost přesvědčit, že Západem proklamované multietnické Kosovo s ochranou národnostních menšin je pouhou iluzí. Během několika týdnů po odchodu srbských jednotek bylo ze svých domovů vyhnáno kolem 100 000 kosovských Srbů.¹⁰⁸ Ačkoliv byla UČK na Kosovu oficiálně rozpuštěna, její příslušníci operovali nadále. 21. září 1999 byly vytvořeny tzv. Kosovské ochranné sbory (Kosovo Protection Forces), mezi jejichž 5000 členy převažovali bývalí bojovníci UČK.¹⁰⁹ Tyto ochranné sbory brzy nechvalně prosluly ilegálním zatýkáním, protiprávním vymáháním daní a vyháněním obyvatel z domovů.¹¹⁰

Velké obavy mezi Makedonci vzbudilo proniknutí albánských radikálů do Preševského údolí v lednu 2000. Oblast kolem Preševa, Medvedje a Bujanovce v jižním Srbsku byla prohlášena demilitarizovaným pásmem, což neobyčejně usnadnilo působení UČPMB (Osvobozenecká armáda Preševa, Medvedji a Bujanovce). Mnoho útoků této

¹⁰⁵RYCHLÍK, Jan – KOUBA, Miroslav. *Dějiny Makedonie*. Praha, 2003, str. 264.

¹⁰⁶RYCHLÍK, Jan – KOUBA, Miroslav. *Dějiny Makedonie*. Praha, 2003, str. 265.

¹⁰⁷ŠMÍD, Tomáš – VAŘURA, Vladimír. *Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru*. Brno, 2007, str. 129.

¹⁰⁸PELIKÁN, Jan-HAVLÍKOVÁ, Lubomíra-TEJCHMAN, Miroslav. *Dějiny Srbska*. Praha, 2005, str. 518.

¹⁰⁹ŠMÍD, Tomáš – VAŘURA, Vladimír. *Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru*. Brno, 2007, str. 130.

¹¹⁰Tamtéž str. 131.

teroristické struktury bylo provedeno Albánci, kteří přišli z Kosova, a napojení na formálně rozpuštěnou UČK bylo více než zřejmé.¹¹¹

Ve stejné době, tedy počátkem roku 2000, byly provedeny teroristické útoky v samotné Makedonii, konkrétně ve městech Kumanovo, Oslomej a Tetovo¹¹², což ukázalo na možnost existence další nebo dost možná stále té samé „národněosvobozené armády“. Během červencových demonstrací v Kumanovu, které požadovaly legalizaci albánské univerzity, demonstranti hlásali, že pokud nebudou uspokojeny jejich požadavky, makedonský stát přestane existovat. Pro větší důraz těchto hesel došlo o několik dní později k raketovému útoku na policejní stanici v obci Tearce v okolí Tetova, k němuž se přihlásila makedonská UČK.¹¹³ V několika následujících odstavcích bude pojednáno o možném propojení této Národněosvobozené armády (makedonsky ONA) s albánskou politickou elitou. Je proto nutné učinit stručný exkurs do předchozího vývoje albánské politické scény.

Albánské politické subjekty se zformovaly hned na počátku roku 1990 v rámci obecných demokratických procesů v Jugoslávii. První byla založena radikálnější, nacionálně zbarvená Demokratická lidová strana (PDP). Druhou a významnější se stala umírněná, levicovější Strana demokratické prosperity (PPD). Obě strany byly součástí všech třech vlád Branka Crvenkovského v letech 1992-1998. K významné události došlo na počátku roku 1994, kdy se od umírněné PPD odtrhla radikálně nacionalistická frakce pod vedením Arbena Xhaferiho a vytvořila vlastní Stranu demokratické prosperity Albánců (PPDSH).¹¹⁴ PPDSH později infiltrovala zbytky zaniklé Demokratické lidové strany a přejmenovala se na Demokratickou stranu Albánců (PDSH). Tou dobou (1998) však už byla PDSH součástí nové pravicové vlády VMRO-DPMNE Ljupča Georgijevského.¹¹⁵

Bylo velkým paradoxem, že vládní koalici vytvořily strany, které nešetřily nacionalistickou rétorikou a každá hájila zájmy jiného národa. Nabízela se úvaha, že takto sestavená koalice bude mírnit nacionalistické nálady v řadách obou národních celků. Nevýhodou takového spojení ale byla nízká akceschopnost v případě konfliktu, což se později v praxi ukázalo jako jedna z největších překážek.

¹¹¹Tamtéž str. 136.

¹¹²МИНОСКИ, Михајло, Лилјана МИНОВА-ЃУРКОВА а Илија ВЕЛЕВ. *Македонско национално движење: 2001*. Скопје, str. 146.

¹¹³ Národně osvobozené armáda (pro lepší orientaci dále jen makedonská zkratka ONA)

¹¹⁴RYCHLÍK, Jan – KOUBA, Miroslav. *Dějiny Makedonie*. Praha, 2003, str. 260.

¹¹⁵Tamtéž str. 265.

Dále se ukázalo, že tato pragmatická spolupráce na vládní úrovni není schopna zamezit infiltraci ozbrojených skupin ze sousedního Kosova a jejich vliv na domácí albánské obyvatelstvo. Účast nacionalistické PDSH v Georgijevského vládě byla navíc některými Albánci považována za zradu národní věci a kolaboraci se „slavomakedonci“, z čehož čerpala ONA a její politické křídlo v čele s Ali Ahmetim. Politický vzestup Ahmetiho na úkor ostatních albánských stran se později potvrdil ve volbách v září 2002.¹¹⁶ Menduh Thači, předseda vládní PDSH neměl žádný zájem na tom, aby se západní Makedonie stala doménou Ahmetiho Svazu pro integraci (BPI), respektive ONA. Jednak z důvodů politických, když vezmeme v úvahu rostoucí popularitu Ahmetiho mezi tamními Albánci, ale i z důvodů obchodních, s ohledem na angažovanost špiček PDSH v obchodu s drogami, do kterého byli mimochodem zapojeni i někteří představitelé VMRO-DPMNE.

Ve chvíli, kdy se na makedonsko – kosovském pomezí objevila ONA, mezi jejímiž aktivitami hrál významnou roli právě obchod s heroinem, vytvořilo se zde nežádoucí konkurenční prostředí. Na druhou stranu však PDSH hrozila odchodem z vlády, pokud budou přijata razantní opatření proti teroristům, což byla zřejmě jenom účelová prohlášení, neboť PDSH ve vládě setrvala i v průběhu ostrých bojů mezi povstalci a makedonskými ozbrojenými složkami.

Tyto boje trvaly od března do konce června 2001. Zpočátku Georgijevského vláda vyzvala NATO, aby bylo zamezeno pronikání extremistů z Kosova. Tato výzva však nebyla nic platná a albánští teroristé nerušeně pokračovali ve svých výpadech do západní Makedonie. Jejich pozornost se soustředila hlavně na policejní stanice a pohraniční vesnice. Jedna z těchto vsí – Tanuševci – sloužila extremistům jako zbrojní sklad již v průběhu kosovské války a je zářným příkladem toho, že pro albánské extremisty nehrají hranice žádnou roli.

Tanuševci se dostaly do povědomí veřejnosti už v únoru 2001, kdy zde ozbrojenci zadrželi štáb televize TV A1, a propustili je pod podmínkou, že již nikdy na „svobodné území“ Tanuševci nevstoupí. Následovala odvěta ze strany ARM (Armáda Republiky Makedonie), během tohoto ozbrojeného střetu sice nebyl nikdo zabit, ale skutečnost, že ONA měla podle médií v této oblasti 300 ozbrojenců, vyvolávala značné obavy. Situace ve vsi Tanuševci se vyhroutil 3. března, kdy byli zabití 3 příslušníci ARM, o devět dní

¹¹⁶RYCHLÍK, Jan – KOUBA, Miroslav. *Dějiny Makedonie*. Praha, 2003, str. 271.

později převzali makedonské ozbrojené síly nad povstaleckou baštou kontrolu, což vyvolalo protesty příznivců PDSH ve Skopji.¹¹⁷

Ve stejné době se situace vyhrotila i v Tetovu a okolí. ONA obsadila tetovský vrch „Kale“, odkud měla celé město jako na dlani. Albánská PPD zorganizovala na 14. března mítink svých příznivců. Když shromážděný dav několika tisíc Albánců uslyšel pozdravné salvy z automatických zbraní, ozývající se z okolních kopců, vypuklo všeobecné veselí a euforie.¹¹⁸ Následná ofenzíva makedonských ozbrojených sil sice po několika dnech povstalce zatlačila, podle některých autorů se však jednalo o dobrovolné stažení, než o kvapný útěk. Dr. Biljana Bankovska tvrdí, že stažení ozbrojenců z okolí Tetova bylo iniciováno z kanceláře vládní PDSH. Existují informace, že teroristům z ONA mělo být dokonce zapláceno, aby opustili své pozice na tetovském „Kale“, aby byla veřejnost uspokojena hladkým vítězstvím armády nad povstalcí.¹¹⁹ Na tiskové konferenci v Tetovu 31.3. premiér Georgievski dokonce prohlásil, že tato skvěle provedená operace vstoupí do učebnic vojenství.¹²⁰

Po relativním klidu šokovala veřejnost událost z 28. dubna, kdy ONA při útoku zabila osm makedonských policistů.¹²¹ Následovaly masové demonstrace ve Skopji a Bitole, které požadovaly rozhodný zásah proti povstalcům. Po dalším střetu mezi armádou a ONA byli 3. května zabiti další dva Makedonci. Povstalci navíc vyhlásili další svobodné území v obštině Lipkovo v okolí Kumanova. Navíc se jim podařilo získat kontrolu nad horským jezerem Glažna, které je významným zdrojem pitné vody pro Kumanovo.¹²² Premiér Georgijevski na vzniklou situaci reagoval tím, že přizval do vlády opoziční SDSM a vytvořil vládu národní spásy za účasti čtyř makedonských a dvou albánských stran.¹²³

Během května také získali vzbouřenci kontrolu nad silnicí ze Skopje do Ochridu a přerušili železniční trať Skopje – Kičevo. 29. května obsadila ONA vesnici Aračinovo u Skopje¹²⁴. Obsazením Aračinova dostala albánská rebelie nový rozměr, neboť se žoldákům z ONA dostaly na dostřel některé strategicky významné objekty – rafinérie, letiště u Skopje nebo panevropský koridor č.10, spojující přístav Soluň se střední Evropou. Do ohrožení se tak dostali vedle klíčových logistických bodů pro zajištění

¹¹⁷МИТЕВСКИ, Манчо. 2001: *Војна со две лица*. Скопје, 2008, с.319.

¹¹⁸Tamtéž str. 320.

¹¹⁹Tamtéž str. 213.

¹²⁰Tamtéž str. 321.

¹²¹RYCHLÍK, Jan – KOUBA, Miroslav. *Dějiny Makedonie*. Praha, 2003, str. 268.

¹²²МИТЕВСКИ, Манчо. 2001: *Војна со две лица*. Скопје, 2008, с.323.

¹²³RYCHLÍK, Jan – KOUBA, Miroslav. *Dějiny Makedonie*. Praha, 2003, str. 268.

¹²⁴Tamtéž.

mezinárodních sil v Kosovu i pobočky některých západních společností. V momentě, kdy ONA začala ohrožovat zájmy Západu došlo ke komickému rozuzlení případu Aračinovo, a to tak, že ozbrojenci byli prostě naloženi do autobusů a odvezeni neznámým směrem, přičemž jim byla ponechána veškerá výzbroj.¹²⁵

Během června se kromě Aračinova opět přenesla pozornost na dění v pohoří Šar, kde bylo 6.6. u obce Gajre zabito pět vojáků. Opět následoval hněv namířený proti albánskému obyvatelstvu makedonských měst, hlavně Bitoly.¹²⁶ Začátek července přinesl určitý pokrok v jednáních o příměří, 4.7. byla podepsána dohoda o bezpodmínečném zastavení palby mezi makedonskou vládou a KFOR, které zde vystupovaly ve jménu ONA. Nicméně násilí pokračovalo nadále.

23. července vypukly naplno boje v ulicích Tetova, o dva týdny později přišlo o život 5 Albánců po přestřelce nedaleko obchodního centra „Čairčanka“ ve Skopji. Následoval útok teroristů na vojenský konvoj na silnici Skopje – Tetovo, příslušníci ONA zde zaútočili minomety a pancéřovými pěstmi, přičemž bylo zabito 10 vojáků v záloze. Dál pokračovaly boje v Tetovu. 10.8. se odehrála krvavá srážka na svazích Skopské Černé Hory, středně vysokého pohoří severně od Skopje. U vsi Ljubanci zemřelo po výbuchu miny 7 příslušníků makedonských ozbrojených sil.¹²⁷

Tou dobou již probíhala dlouhá jednání o mírovém řešení krize, tedy o nalezení kompromisu v otázce ústavních změn v Republice Makedonii. Jako první přišel s požadavkem ústavních změn vysoký představitel SZBP¹²⁸ Evropské unie Javier Solana na konci března 2001, podle něj byly změny ústavy nezbytné pro „lepší odraz etnického složení země“. Ústavní změny navrhovala také Mezinárodní krizová skupina. Na začátku května se sešel prezident Boris Trajkovski ve Washingtonu s ministrem zahraničí Colinem Powellem, který se taktéž vyjádřil pro změnu ústavy.¹²⁹

S konkrétními požadavky brzy vystoupili i představitelé albánských politických stran. Na setkání v kosovském Prizrenu Arben Xhaferi(DPA), Imer Imeri (PPD) a hlavní představitel ONA respektive jejího politického křídla BPI Ali Ahmeti, podepsali tzv. Prizrenskou deklaraci, v níž vyjádřili konkrétní podobu požadovaných ústavních změn.¹³⁰ V polovině června tak mohla začít jednání mezi představiteli čtyř největších politických stran: VMRO-DPMNE, SDSM, PPD a DPA. Roli jakýchsi arbitrů měli

¹²⁵ МИТЕВСКИ, Манчо. 2001: *Вojна со две лица*. Скопје, 2008, с.46.

¹²⁶ Tamtéž str. 325.

¹²⁷ Tamtéž str. 330.

¹²⁸ Společná zahraniční a bezpečnostní politika EU.

¹²⁹ МИТЕВСКИ, Манчо. 2001: *Вojна со две лица*. Скопје, 2008, с.251.

¹³⁰ Tamtéž str. 252.

sehrát prezident Boris Trajkovski a „pozorovatelé“ z NATO a EU. Již na začátku jednání se vyskytl problém, když Arben Xhaferi z DPA požadoval vytvoření nové funkce viceprezidenta z právem veta, kteroužto funkci měl zastávat Albánec. To odmítala nejenom makedonská veřejnost, která se obávala, že de facto zdvojená funkce prezidenta by vedla k federalizaci země, ale proti byl i Javier Solana s tím, že požadavky Albánců jsou maximalistické.¹³¹ Jednání poté přešla k otázkám preambule ústavy, úředního jazyka, ústavního zakotvení církví nebo otázce způsobu hlasování parlamentu.

Ochridská rámcová dohoda byla oficiálně podepsána 13. srpna ve vile „Vodno“ ve Skopji mimo jiné za přítomnosti Javiera Solany a generálního sekretáře NATO George Robertsona. Celkem bylo schváleno 15 ústavních dodatků s označením (IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII a XVIII), přičemž dodatky I, II a III již byly přijaty v předcházejícím období.¹³² Hned první z těchto dodatků (č.IV) měnil preambuli ústavy, která do této chvíle hovořila o Makedonii jako o národním státě makedonského národa, ve kterém je zajištěna úplná občanská rovnoprávnost a trvalé soužití makedonského národa s Albánci, Turky, Vlasy, Romy a jinými národnostmi. Změna spočívá v tom, že nyní za současnost a budoucnost Makedonie přejímají zodpovědnost „*občané Republiky Makedonie, makedonský národ, stejně jako občané, kteří žijí v jejich hranicích, kteří jsou součástí albánského národa, tureckého národa, vlašského národa, srbského národa, romského národa, bosňáckého národa a dalších.*“¹³³ Takto formulovaná preambule může být vyložena i tak, že příslušníci menšin jsou nejen makedonskými občany, ale zároveň i součástí širších národních celků a tyto státy tak mohou aktivně vystupovat na obranu jejich práv.

Dodatek č. V se týká služebního jazyka. Poprvé je zde procentuálně určen počet obyvatel (20%), který dané menšině zajišťuje úřední styk v rodném jazyce na celém území státu. S ohledem na demografické složení státu mají toto právo pouze Albánci, ostatní mohou používat rodný jazyk v úředním styku pouze v těch jednotkách místní samosprávy, kde žije více než 20% příslušné národnostní menšiny.¹³⁴

Sedmý dodatek se týkal otázky zrovnoprávnění církví. Makedonská pravoslavná církev, Islámská náboženská obec, Katolická církev, Evangelicko-metodistická církev,

¹³¹ Tamtéž.

¹³² Устав на Република Македонија. [online]. [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: http://www.uni-graz.at/opv1www_ustav_makedonija_mak.pdf

¹³³ Устав на Република Македонија, amandman VI. [online]. [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: http://www.uni-graz.at/opv1www_ustav_makedonija_mak.pdf

¹³⁴ Tamtéž.

Židovská obec a jiné náboženské organizace byly odloučeny od státu a zrovnoprávněny, čímž Makedonská pravoslavná církev ztratila své dřívější výsadní postavení. Jednotlivé církve mohly libovolně zakládat náboženské školy a jiné výchovné organizace.¹³⁵ Další dodatky (č.8 a č.9) se týkají standardních demokratických principů svobodného vyjadřování a rozvíjení národní identity a symboliky. Pozornost si tedy zasluhují desátý a jedenáctý dodatek, které významným způsobem zasahují do fungování parlamentu.

Pro hlasování parlamentu a volbu ombudsmana bylo zavedeno konsensuální Badinterovo pravidlo, známé také jako Badinterova většina. V otázce hlasování parlamentu se to však týká jen zákonů, které přímo zasahují do oblasti kultury, užívání jazyků, vzdělání, osobních dokladů a používání symbolů. V takovém případě je pro přijetí zákona potřeba nejen prostá většina přítomných poslanců, ale i prostá většina z řad poslanců jiné než makedonské národnosti.¹³⁶ To v praxi umožňuje Albáncům blokovat přijetí zákonů z výše zmíněné oblasti. Stejný princip byl zaveden při aktu volby veřejného ochránce práv – ombudsmana, jehož zvolení je v praxi také závislé na postoji albánských poslanců.¹³⁷ Případné spory týkající se tohoto konsensu má řešit nově vytvořený parlamentní výbor pro vztahy mezi národnostmi, jehož složení je následující: 7 poslanců Makedonců, 7 Albánců a ostatní národnosti, tedy Turci, Vlaši, Romové, Srbové a Bosňáci mají mít jednoho člena. Pokud některá národnostní skupina nemá v parlamentu zastoupení, člena výboru navrhuje ombudsman. Badinterovo pravidlo o konsensu mezi národnostními skupinami bylo aplikováno i na volbu ústavních soudců, což je zakotveno v ústavním dodatku č. 15.¹³⁸ Zbylé body řeší schvalování zákona o místní samosprávě. Rámcová dohoda z Ochridu a z ní vyplývající ústavní změny tedy zásadním způsobem mění postavení Albánské menšiny.

Makedonská veřejnost si však vykládala Rámcovou dohodu jako násilím vynucený dokument, kterého bylo navíc dosaženo na psychologický nátlak Evropské unie a NATO. Část albánského obyvatelstva naopak přijala smlouvu jako dogma, v němž je nutné neustále hledat nové výklady, a tím dosáhnout ještě větších ústupků a výhod. Zbylá část Albánců zase tvrdila, že Rámcová dohoda je pouze „cár papíru“, a většina jejich článků se v praxi nerealizuje.

¹³⁵Устав на Република Македонија, амандман VII. [online]. [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: http://www.uni-graz.at/opv1www_ustav_makedonija_mak.pdf

¹³⁶ V dokumentu je formulace zobrazená, tedy je potřeba většina hlasů té národnosti, která nemá v Republice Makedonii většinu.

¹³⁷Устав на Република Македонија, амандман X, XI. [online]. [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: http://www.uni-graz.at/opv1www_ustav_makedonija_mak.pdf

¹³⁸Tamtéž, dodatek č. XV.

Implementace Rámcové dohody byla ale Západem zdůrazňována jako podmínka pro budoucí vstup země do evropských struktur. Georgijevského vláda se od samého počátku konfliktu obávala případných nepříznivých reakcí západních vlád a mezinárodního společenství na nepřiměřený zásah proti ONA. Obavy z kosovského scénáře byly možná přehnané, nicméně nebyly zcela neopodstatněné.

Navzdory silným hlasům veřejnosti, které vyzývaly k rázným vojenským protiopatřením, se proto vláda chovala od samého počátku dosti pasivně, čímž jen povzbuzovala protivníka. Zpočátku VMRO-DPMNE musela brát ohled na svého koaličního partnera PDSH, která hrozila odchodem z vlády, což by znamenalo pravděpodobně i konec kabinetu Ljupča Georgievského. Po 13. květnu, kdy byla vytvořena vláda národní jednoty za účasti opozičních socialistů, se však situace nikterak nezměnila a váhavý postoj dál pokračoval. Plukovník v penzi Trpko Spasovski komentoval tuto pasivitu slovy: „*Uplynulý rok 2001 si budu pamatovat díky tomu, že jsem se definitivně přesvědčil, že v Makedonii nemáme státníky a politiky, máme jen a jen politikáře.*“¹³⁹

Dalším faktorem, který komplikoval účinnější zásah ozbrojených sil byla špatná připravenost a nejednota velení. V té době Armáda Republiky Makedonie procházela reorganizací a postrádala jakékoliv strategické plány v případě napadení teroristickými guerillami, které útočily nejen zvenčí, ale i zevnitř státu, a které navíc byly podporovány civilním obyvatelstvem. Vypořádat se s několika ozbrojenými bandami by i tak nebylo pro regulérní vojsko větším problémem, kdyby nedocházelo k takřka komickým případům nejednoty velení jako v případě vyčištění silnice Tetovo – Jažince. Prezident Trajkovski jako vrchní velitel armády nařídil obnovit kontrolu nad touto komunikací, ale ministr obrany Bučkovski rozkaz jednoduše neprovedl.¹⁴⁰ I tyto skutečnosti vedly k tomu, že makedonská veřejnost hodnotila události roku 2001 se značnou skepsí. Nepříspěla k tomu ani amnestie pro příslušníky ONA, načež mohl Ali Ahmeti vítězoslavně prohlásit: „*Uznáváme všechny dohody o příměří. Uznáme rámcovou dohodu*“. Na první veřejné tiskové konferenci 20.8. 2001 sdělil Ahmeti novinářům, že ONA dosáhla vítězství v konfliktu.¹⁴¹

O dva dny později zahájilo NATO na základě předchozích dohod operaci „*Nezbytná sklizeň*“ (Essential Harvest), při níž měli být albánští povstalci odzbrojeni,

¹³⁹МИНОСКИ, Михајло, Лилјана МИНОВА-ЃУРКОВА а Илија БЕЛЕВ. *Македонско национално движење: 2001*. Скопје, str. 130.

¹⁴⁰Tamtéž str. 135.

¹⁴¹МИТЕВСКИ, Манчо. *2001: Војна со две лица*. Скопје, 2008, с.331.

jednotky NATO měly v zemi však zůstat nanejvýš měsíc. Násilí ovšem pokračovalo na některých místech i po podepsání rámcové dohody. Při výbuchu miny ve vsi Čelopek na Tetovsku zahynuli 26.8. dva lidé. Při odzbrojovací akci Severoatlantické aliance bylo zabaveno celkem 3 875 zbraní. Vzápětí bylo dosaženo dohody o zahájení nové mírové mise s názvem „Jantarová liška“. 29.9. vyhlásil Ali Ahmeti rozpuštění ONA¹⁴², jeho budoucí politické kariéry na makedonské politické scéně však nestálo nic v cestě.

¹⁴²МИТЕВСКИ, Манчо. 2001: *Војна со две лица*. Скопје, 2008, с.332.

4. Reflexe makedonského konfliktu na stránkách periodického tisku

4.1. Makedonský periodický tisk

Nova Makedonija, Dnevnik a Vest, respektive jeho internetové vydání vest.com.mk, jež má jako jediný dostupný online archiv, jsou periodika, která jsou základním pilířem této práce. Je tedy na místě, aby byl učiněn drobný exkurz do jejich historie a charakteristiky jejich ideové orientace, pokud je tedy myšlenkové zaměření jasně zřetelné. Titul Nova Makedonija je prakticky stejně starý jako samotná státnost. Noviny byly zřízeny rozhodnutím ASNOMu v roce 1944, v prvních letech po válce dokonce mnohdy sloužily jako čítanka ve školách, neboť po 17. dubnu 1945, kdy byla přijata reforma pravopisu, chyběly aktuální slabikáře. Maršál Tito o deníku v roce 1966 napsal: „Нова Македонија одигра посебна улога во афирмирањето на националното достоинство на македонскиот народ, на неговиот јазик, култура и на неговиот идентитет воопшто“.¹⁴³

Po vyhlášení nezávislosti se deník nevyhnul problémům spojeným s ekonomickou transformací a několik let působil jen v elektronické podobě. Jeho tištěná podoba byla obnovena až v roce 2008. O politické orientaci lze vycházet z toho, že Nova Makedonija má silnou komunistickou tradici, vždyť za dob Titovi Jugoslávie byla oficiálním vládním periodikem. Otázkou zůstává nakolik se charakter deníku transformoval po pádu režimu a vyhlášení makedonské nezávislosti. Lze předpokládat, že deník přešel na sociálně demokratické pozice, stejně jako to provedl bývalý SKM (Svaz komunistů Makedonie), ve hře zůstává i možnost naprosté politické neutrality deníku. Nova Makedonija je seriózním deníkem, na jehož stranách nechybí kvalitní publicistika.

Na webových stránkách deníku Dnevnik je krátce uvedeno, že: „První číslo těchto novin vyšlo 20. března 1996. Všechny mezinárodní studie, které byly vypracovány v souvislosti s objektivní a nezávislou novinářskou praxí v Makedonii, zatím ukázaly, že Dnevnik je v tomto ohledu na prvním místě...“ Dnevnik tedy sám sebe považuje za naprosto objektivní a nezávislé médium. Vydavatelem deníku je s.r.o. „Krug“, kromě fyzických osob zpravidla makedonské národnosti je podílovým vlastníkem i americký

¹⁴³ *Весникот што не научи да читаме* [online]. 29.10.2009 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://novamakedonija.com.mk/NewsDetal.asp?vest=102991012228&id=9&prilog=0&setIzdanie=21823>

investiční fond „SEAF“.¹⁴⁴ Politická orientace je opět velmi problematická a není v možnostech této práce na otázku ideového charakteru deníku jednoznačně odpovědět, nicméně lze se přiklonit spíše k orientaci pravicové a liberální.

Posledním sledovaným titulem je deník Vest, konkrétně jeho elektronická podoba, která umožňuje bezplatný přístup ke svému archívu až do roku 2001, kdy byla Makedonie sužována etnickým konfliktem. Tato skutečnost vedla k tomu, že VEST je v této práci nejčastěji citovaným periodikem. Zpravodajství je do značné míry postaveno na agenturních informacích nebo čerpání z jiných periodik, co se týká událostí v Makedonii, nejčastěji citovaným deníkem je zde titul Dnevnik.

Ovšem práce vlastních reportérů je také hojně využívána, obzvláště při snadno přístupných událostech ve Skopji. Jako všechny ostatní periodika i VEST pracuje s veškerými vládou zveřejněnými prohlášeními, názory domácích i zahraničních politiků atp.

Jediné co lze tomuto deníku vytknout je naprostý nedostatek publicistiky, která je pro vytvoření si kompletní představy o sledovaném jevu velmi důležitá, když už se zde setkáme s prezentací subjektivního názoru, většinou se jedná o interview s některou zajímavou osobností, což se za skutečnou publicistiku považovat nedá. Nicméně pokud porovnáme VEST s bulharským internetovým zpravodajstvím vesti.bg, zjistíme, že zde je s publicistikou stejný problém – téměř úplně chybí. Publicistický styl se nedá upřít dvěma předchozím deníkům – Nova Makedonija a Dnevnik.

Dne 26. ledna se mohli makedonští čtenáři na zpravodajském serveru vest.com.mk poprvé dočíst o zatím neznámé Národněosvobozenecké armádě (ONA), která převzala zodpovědnost za teroristický útok na policejní stanici v obci Tearce.¹⁴⁵ Během následujících týdnů se množily zprávy o pohraničních přestřelkách mezi makedonskou armádou a UČK, pokud tedy vůbec má smysl rozlišovat mezi ní a nově utvořenou ONA. Co se týče zpráv o samotném průběhu ozbrojených střetů mezi extremisty a makedonskými ozbrojenými silami, je zajímavé sledovat, jak byli albánští povstalci v makedonském tisku prezentováni a vnímáni. Je logické, že na rozdíl od tisku bulharského, který sledoval události se značným odstupem, novináři v Makedonii si dali

¹⁴⁴ Друштвото со ограничена одговорност "Круг" е издавач на најтиражниот дневен весник "Дневник". [online]. 07.03.2011 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z:

<http://www.dnevnik.com.mk/default.asp?ItemID=B5A63F2830732B4AA8E35EE016CC68DB>

¹⁴⁵ Непозната Ослободителна национална армија ја презеде одговорноста за нападот во Tearce [online]. 26.01.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z:

<http://star.vest.com.mk/default.asp?id=491&idg=1&idb=166&rubrika=Makedonija>

velmi záležet na tom, aby byli Albánci z ONA vykresleni v co nejhorším světle, mnohdy jsou extremisté označováni jako pijavice nebo monstra.

„...добивме три криво-паланечки гроба на македонски полицајци загинати од подмолниот убод на монструмот, зададен од зад грб. Ниту еден лице в лице, зашто монструмот не прифаќа таква пресметка, од едноставна причина зашто тоа не му е својствено. Не е тоа ниту герила ниту каков било друг препознатлив белег од современиот вокабулар на стратегиско војување.“¹⁴⁶ Skutečnost, že se etnicky makedonští novináři nechávali často unášet emocemi nikterak nepřekvapí. A pokud někdo čekal, že by se v průběhu konfliktu na stránkách novin ve větší míře objevovaly tendence diskutovat o možné bulharské pomoci, nebo že by alespoň makedonský tisk přinášel podrobné zprávy o postojích bulharské strany, hluboce se mílil.

Zaměříme-li se například na internetový zpravodajský server vest.com.mk, zjistíme, že první článek z čistě bulharskou tematikou se objevil až 28. dubna a vůbec se netýkal samotného konfliktu, ale rozebíral investice bulharského kapitálu do makedonských čerpacích stanic.¹⁴⁷ Zatímco v bulharském tisku se možnost vojenské a technické pomoci omílala od samého počátku ozbrojených střetů, vest.com.mk o celé věci jenom stručně poreferoval 4.června ve zprávě s názvem: *Бугарското Собрание одобри воено-техничка помош за Македонија*.¹⁴⁸ Místo toho, aby vest.com.mk referoval o reálně uchopitelných soudobích tématech, v červnu publikoval na svých stránkách obsažný historizující článek s názvem: „Бизмарк: "Кoj ja контролира долината на Вардар, е господар на Балканот““, který se zabýval razložsko-kresenským povstáním ze 17.října 1878: „Сите добро знаеме дека оваа наша напатена земја, Македонија, поради егоистичните намери на Големите сили на Берлинскиот конгрес повторно беше оставена на Турција. Како последица на тоа, во одредени области на нашата татковина сите се кренавме и се жртвувавме... Се побунивме како поборници за слобода. Со крвта што ја пролеавме низ македонските полиња и шуми, служиме на слободата, како македонската армија на Александар Македонски, со нашиот слоган "Слобода или смрт!" (Преамбула на "Правилата на Македонскиот востанички одбор", 1878 година)¹⁴⁹

¹⁴⁶ Nova makedonija 23. mart 2001

¹⁴⁷ *Бугарите купуваат бензиски пумпи во Македонија* [online]. 28.04.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://star.vest.com.mk/default.asp?id=5251&idg=1&idb=244&rubrika=Makedonija>

¹⁴⁸ *Бугарското Собрание одобри воено-техничка помош за Македонија* [online]. 06.04.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://star.vest.com.mk/default.asp?id=4106&idg=1&idb=226&rubrika=Makedonija>

¹⁴⁹ *Бизмарк: "Кoj ja контролира долината на Вардар, е господар на Балканот"* [online]. 22.06.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://star.vest.com.mk/default.asp?id=10445&idg=1&idb=288&rubrika=Feqton>

Dále se v článku řeší otázka o charakteru povstání a zdůrazňuje se rozdíl v chápání kresenského povstání v Makedonii a Bulharsku. Zatímco makedonští historici označují povstalce za Makedonce vedené Popem Georgijevským, bulharská historiografie hovoří o Bulharech pod vedením Popa Georgieva. Autor článku překvapivě smířlivě konstatuje, že i jedni i druhí mají pravdu, ale zároveň obě strany lžou.¹⁵⁰ Otázkou zůstává, proč bylo téma staré více než 130 let oprášeno zrovna v době konfliktu s albánskou ONA. Jak bylo uvedeno výše, Makedonie byla po Berlínském kongresu „*kvůli egoistickým záměrům velmocí*“ vrácena Turecku. Nechtěl snad autor článku v duchu přísloví „*historia magistra vitae*“ poukázat na současné „egoistické záměry“ USA a zemí Evropské unie?

Protizápadní nálady nebo spíše určitá skepse a kritika vůči EU a NATO se na stránkách makedonských periodik objevovala ještě před vzplanutím konfliktu. Konkrétně v souvislosti s přílivem uprchlíků z Kosova a později také z Preševského údolí. Ve stati „*ЕУ за бегалците на Македонија и должи над 600 милиони долари*“ je západním zemím vyčítáno, že ačkoliv jsou si vědomy neutěšené hospodářské situace v zemi, zatím přispěly makedonské vládě na humanitární zaopatření uprchlíků jenom zlomkem slibované částky: „*Од 660-те милиони американски долари надомест за претрпената штета на Македонија од престојот на над 100 илјади бегалци за време на косовската криза, Европската унија има покриено само 50 милиони долари. Поради ова несериозен би бил секој предлог на Унијата да &иацуте; плати пари на македонската Влада за да прифатиме нов бран бегалци кој евентуално би дошол по најавената пролетна офанзива на возобновената ОБК, велат високи владини претставници.*“¹⁵¹

Zhruba ve stejné době, tedy v únoru 2001, začala být Severoatlantická aliance obviňována z pasivity na kosovsko-makedonských hranicích, jejímž důsledkem bylo pronikání ozbrojených skupin UČK na makedonské území. Makedonská média v tomto případě tlumočila mínění oficiálních vládních kruhů. Byla zdůrazňována skutečnost, že KFOR neplnila své závazky vůči Makedonii a přes hranice stále častěji pronikaly ozbrojené skupiny UČK, které sporadicky vyvolávaly střety s makedonskými bezpečnostními složkami. Z dobového tisku lze vypožorovat, že zatímco etnicky makedonští politici viděli od samého počátku původ krize v Kosovu a často obviňovali

¹⁵⁰Tamtéž.

¹⁵¹*ЕУ за бегалците на Македонија и должи над 600 милиони долари* [online]. 13.02.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://star.vest.com.mk/default.asp?id=1255&idg=1&idb=181&rubrika=Makedonija>

KFOR z neplnění svých povinností, předseda DPA Arben Xhaferi na schůzce s bulharským prezidentem Ivanem Kostovem naopak tvrdil, že konflikt má domácí kořeny:

„Јас го бранев ставот дека кризата во Танушевци нема косовска генеза, туку таа има домашна етимологија. Постојат неколку проблеми насобрани од минатото што подолго време чекат да се решат. Ако изворот на кризата го лоцираме во Косово, тогаш можеме да имаме погрешна стратегија во поглед на приодите и решенијата што ќе се понудат, зашто проблемите од кои се хранат ваквите политички опции се од домашно потекло“, изјави Арбен Џафери, лидер на ДПА¹⁵² Makedonský tisk v této otázce spíše zastával stanovisko, že konflikt byl vnesen zvenčí, tedy z Kosova, a že Albánci nemají objektivní důvody se bouřit. Proto zde byla silná přítomnost protizápadních nálad, která bude kulminovat v souvislosti s událostmi v Aračinovu.

Krajně negativně byl také reflektován nátlak EU na vládu, aby se vyvarovala ozbrojených akcí a aby řešila problémy skrze politický dialog. Ostře znějící článek „EU se стави на страната на терористите“ referuje o varování ze strany ministrů zahraničních věcí EU v tom smyslu, že pokud nebude dosaženo pokroku v mírové dialogu, Unie zastaví svoji finanční pomoc.

„Европската Унија вчера и кажа на Македонија дека е разочарана од недостигот на прогрес во политичките реформи за да се спречи граѓанска војна и ја предупреди дека нема да има нова помош ако парите се трошат за бомби и ракети.“¹⁵³ Název statě „EU se стави на stranu teroristů“ zní možná až přehnaně hystericky, ale emoce na stránkách tamních deníků mají své opodstatnění. Jak bylo uvedeno v kapitole o průběhu samotného konfliktu, členové ONA, kteří měli mnohdy na svědomí lidské životy, byli z obsazeného Aračinova evakuováni i se zbraněmi, bez toho, aniž by se museli zodpovídat ze svých činů. Zatímco albánští povstalci mohli vyklidit pozice v Aračinovu se vztyčenou hlavou, makedonské veřejné mínění, včetně periodického tisku, bylo značně konsternováno a prosyceno vcelku opodstatněným pocitem nespravedlnosti. V článku *Македонија е изиграна на валкан начин* je citován podplukovník Vanče Tančev, který ze své pozice vojenského experta podotýká, že se s ničím podobným ještě nesetkal. „Во поновата историја не е забележан случај оној

¹⁵² *Кризата во Танушевци нема косовска генеза* [online]. 10.03.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://star.vest.com.mk/default.asp?id=2572&idg=1&idb=203&rubrika=Makedonija>

¹⁵³ *EU se стави на страната на терористите* [online]. 26.06.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://star.vest.com.mk/default.asp?id=10631&idg=1&idb=291&rubrika=Makedonija>

што се предава, кој покажал бело знаме, да поставува услови за своето предавање, како што се случува во Арачиново¹⁵⁴ V článku se také píše, že mezi zbraněmi, které ONA v Aračinovu použila, bylo i moderní vybavení, kterým disponovaly jednotky KPC (Kosovo Protection Corps).

„Во прилог на ова, Стојчев истакнува дека меѓу заплнетото оружје на ОНА има парчиња најсовремена опрема, која му е дадена на Косовскиот заштитен корпус од НАТО, што имплицира на поддршка и од КЗС, но и од меѓународни фактори.“¹⁵⁵ Z toho je automaticky usuzováno, že tuto techniku získali albánští povstalci z ONA od mezinárodních sil na Kosovu a není zde přípustěna možnost, že jim bylo vybavení poskytnuto přímo od KPC, v jejichž řadách operovalo mnoho bývalých bojovníků UČK. Nebyla zde zkrátka vzata v úvahu skutečnost, že je v této věci NATO nevině.

V tomtěz článku se autor znovu vrací k dějinám, když cituje podplukovníka Stojčeva, který říká: „Уште еднаш се повторува македонската историја, и уште еднаш опстанокот на Македонија зависи од големите сили. Така беше по Кресненското востание, по Илинден, по балканските војни, Втората светска војна, а, очигледно, и во овие настани главните одлуки се донесуваат и потекнуваат однадвор“¹⁵⁶ Znovu zde zaznělo přirovnání současných událostí k razložsko – kresnenskému povstání z roku 1878 a byla připomenuta závislost osudu Makedonie na libovůli velmocí. Stojčev také vyjádřil mínění, že vláda měla od samého počátku postupovat proti teroristům s největší tvrdostí a na mínění mezinárodního společenství neměla brát ohled.

Tento názor sdělila většina veřejnosti, obzvláště poté, co se začátkem července v médiích objevila zpráva o zavraždění důchodce Borise Magdenovského, jenž se stal první civilní obětí albánských extremistů. Ti vtrhli do vsi Brezno u Tetova, shromáždili všechny obyvatele v centru obce a přinutili je pokleknout. V tu chvíli procházel opodál nic netušící důchodce. Na výzvy extremistů z ONA, aby se zastavil, nahluchlý Magdenovski nereagoval, což se mu stalo osudným.¹⁵⁷ V téže době se už ale krize měla řešit prostřednictvím mírových jednání, která měla řídit EU a Spojené státy. Evropskou unií měl zastupovat zvláštní zmocněnec Francois Leotard, kterému měl asistovat

¹⁵⁴ *Македонија е изиграна на валкан начин* [online]. 26.06.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z:

<http://star.vest.com.mk/default.asp?id=10632&idg=1&idb=291&rubrika=Makedonija>

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ Tamtéž.

¹⁵⁷ *Терористите го убија пензионерот оти не им клекнал на колена* [online]. 03.07.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://star.vest.com.mk/default.asp?id=11007&idg=1&idb=297&rubrika=Makedonija>

vyslanec prezidenta Bushe James Pardew. Zatímco Pardew byl uznávaným odborníkem na Balkán, Leotard se podle deníku vest.com.mk pro tuto funkci vyloženě nehodil: „Палката во овие преговори е во рацете на Европската унија, претставувана од специјалниот пратеник Французинот Франсоа Леотар, во чија биографија нема податоци дека тој има познавања за Балканот, за неговата историја и збиднувањата и за премрежињата во него.“¹⁵⁸

Čtení pánové si náklonnost médií a veřejnosti nezískali, přispěla k tomu i skutečnost, že zatímco byl na počest Leotardova příjezdu do Skopje v Paláci Makedonie uspořádán uvítací večírek, na kterém kromě diplomatů přijali účast ministři obou národností, v Tetovu se opět střílelo. Čtenáři si tedy mohli na internetu nebo v tiskovém vydání deníku VEST přečíst titulky: „Додека Тешеира во Скопје честеше за Леотар, терористите го освојуваа Тетово“.¹⁵⁹ Že nebyla k nějakým okázalým diplomatickým recepším příliš vhodná doba, věděl v Makedonii snad každý, nejvíce o tom mohli vyprávět obyvatelé Tetova a okolí, kde ten samý den probíhaly těžké boje. A o tom, že bylo cílem ONA město i navzdory dohodnutému příměří zcela ovládnout, také nikdo nepochyboval.

„Македонските сили битката ја водеа со сиот арсенал што го имаа на располагање. Армиски извори неофицијално соопштија дека тоа попладне т.н. ОНА имала намера Тетово да го прогласи како своја "ослободена" територија, но и дека не успеала во тоа, а терористичките групи биле успешно разбивани.“¹⁶⁰ Tato albánská ofenzíva skutečně nebyla pro západní diplomaty dobrou vizitkou, neboť příměří, které bylo vyhlášené na nátlak vysokého představitele EU Javiera Solana po bojích v Aračinovu, oficiálně stále ještě trvalo.¹⁶¹ Příměří bylo ze strany albánských povstalců porušováno i na jiných místech severozápadní Makedonie. „Терористите завчера и вчера провокативно отвораа оган од пешадиско оружје со поединечни истрели и рафали од Варвара и Брезно врз безбедносниот пункт кај Лешок, како и од други локации врз позиции на македонските безбедносни сили кај Јажинце.“¹⁶²

¹⁵⁸ *ЕУ полага испит пред Американците* [online]. 05.07.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: star.vest.com.mk/default.asp?id=11139&idg=2&idb=299&rubrika=Makedonija

¹⁵⁹ *Додека Тешеира во Скопје честеше за Леотар, терористите го освојуваа Тетово* [online]. 07.07.2001 [cit. 2012-06-27]. Dostupné z:

<http://star.vest.com.mk/default.asp?id=11217&idg=2&idb=301&rubrika=Makedonija>

¹⁶⁰ *ОНА не го почитуваше прекиот на огнот* [online]. 07.07.2001 [cit. 2012-06-27]. Dostupné z:

<http://star.vest.com.mk/default.asp?id=11216&idg=2&idb=301&rubrika=Makedonija>

¹⁶¹ *Солана прогласи примирје по битката за Арачиново* [online]. 25.06.2001 [cit. 2012-06-27]. Dostupné z:

<http://star.vest.com.mk/default.asp?id=10565&idg=1&idb=290&rubrika=Makedonija>

¹⁶² *ОНА одвреме навреме глуми полиција на "ослободена" територија* [online]. 09.07.2001 [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://star.vest.com.mk/default.asp?id=11308&idg=2&idb=302&rubrika=Makedonija>

V tomtéž článku je zdůrazněno, že ze strany makedonských bezpečnostních sil k porušení sjednaného příměří ani v jednom případě nedošlo: „Во ни еден од овие случаи македонските безбедносни сили не реагираа и целосно го почитуваа прекилот на огнот.“ Zde je opět zdůrazňován pocit nespravedlnosti a zklamání z toho, že ačkoliv makedonská vláda vyšla požadavkům Západu vstříc a přenechala iniciativu představitelům EU a NATO, ozbrojené střety stále pokračují. Pocit, že tzv. ONA, o jejímž národně osvobozeneckém charakteru je v médiích neustále pochybováno právě zdůrazněním adjektiva takzvaná, využívá příměří k tomu, aby přeskupila své pozice a načerpala síly k dalšímu boji. Tento obrázek je všudypřítomný a skepse vůči západním diplomatům přišedším do země bude pokračovat i v dalších měsících.

Velkou vlnu nevole vzbudil mezi makedonskou veřejností incident, který způsobila helikoptéra KFOR typu Chinook, která nejen že bez povolení narušila vzdušný prostor země, ale údajně shodila na území, které bylo pod kontrolou ONA dva kontejnery neznámého obsahu. Podrobnosti přinesl článek s titulem: „Хеликоптери на КФОР исфрлија контејнери во Шипковица и во Бродец“. Na oficiální vysvětlení ze stany vrchního velení kontingentu KFOR v Kosovu čekala makedonská strana několik dní. „Министерството за одбрана веднаш побарало официјално објаснување од командата на КФОР во Косово за инцидентот, односно беспримерното и арогантно однесување од нивна страна, но никаков одговор немало ни во саботата, па дури ни вчера, барем до попладневните часови.“¹⁶³

Když už odpověď konečně dorazila, nebyla nikterak uspokojivá, KFOR sdělilo, že zaprvé k žádnému narušení vzdušného prostoru ze strany aliančních helikoptér nedošlo, neboť akce byla provedena na kosovském území. Zadruhé shozeným materiálem nebyly kontejnery, ale jakési radiostanice pro potřebu KFOR na Kosovu. Titul VEST ale zároveň citoval svůj „anonymní bezpečnostní zdroj“, který tvrdil, že kontejnery obsahovaly dodávky pěchotních zbraní: „Анонимни безбедносни извори вчера изјавија дека се сомневаат оти хеликоптерот во Шипковица и Бродец исфрлил пешадиско оружје!“¹⁶⁴

Na druhý den, tedy 24. července, přinesl VEST zprávu o tom, že představitelé KFOR přiznali, že k narušení vzdušného prostoru ze strany aliančních vrtulníků skutečně došlo. „Од разузнавачко-безбедносни извори, ВЕСТ дознава дека на една

¹⁶³ Хеликоптери на КФОР исфрлија контејнери во Шипковица и во Бродец [online]. 23.07.2001 [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://star.vest.com.mk/default.asp?id=11987&idg=2&idb=314&rubrika=Makedonija>

¹⁶⁴ Tamtéž.

од средбите на највисоко ниво со македонските власти, високи претставници на КФОР сепак признале дека најостро ги нарушиле сите правила и стандарди во военото и цивилното воздухопловство, што значи грубо загрозување на воздушниот простор на Македонија...¹⁶⁵ Otázkou zůstává zda-li se opravdu jednalo o radiovou techniku, jak tvrdila KFOR, nebo zda byly v kontejnerech pěchotní zbraně, pro což měla údajně makedonská strana důkazy. Jak se píše ve zprávě: „Тие тврдат дека поседуваат докази не само дека хеликоптерите слетале во споменатите интервали и истрфрили по еден голем контејнер туку и дека цела ноќ меѓу саботата и неделата униформираните терористи со возила ја разнесувале содржината од контејнерите, што за извидувачите на теренот било повеќе од сигурно дека од контејнерите било разнесувано пешадиско оружје.“¹⁶⁶ Vysvětlení, že alianční helikoptéry omylem vysadily svoje radiové zařízení na území Republiky Makedonie je značně problematické, obzvláště v době nejmodernějších navigačních zařízení. Je samozřejmě možné, že verze KFOR je pravdivá a že se skutečně jednalo o chybu pilotů nebo selhání navigační techniky. Nicméně značná část veřejného mínění dozajista přejala konspirační verzi makedonské strany o alianční podpoře albánských teroristů.

Protizápadní nálady se následující dny stále vyostřovaly. 25. července přinesla média zprávy o etnických čistkách v makedonských obcích okolo Tetova. „Специјалист од мисијата ги потврди извештаите од набљудувачите на ОБСЕ во околната на Тетово, дека дури и за време на прекилот на огнот, македонското цивилно население северно од Тетово е под силен притисок на овие вооружени групи да ги напуштат своите домови. Притисокот има форма на киднапирања, времени грабнувања и сериозни и постојани форми на заплашување и ограничувања на движење на цивилите кои се обидуваат да ги вршат секојдневните активности во земјоделието, пазарувањето и одењето на работа.“¹⁶⁷

Autoři článku zde nezapomněli zdůraznit, že k nátlaku a šikaně civilního obyvatelstva docházelo v době trvajících příměří. Nespokojenost s tím, jak se západním mírotvorcům nedařilo ochránit civilní obyvatelstvo před zlovůli albánských extremistů se záhy projevila na ulicích hlavního města Skopje. Lidé házeli kameny na velvyslanectví Spojených států, Velké Británie a Německa, na sídla OBSE, British

¹⁶⁵ КФОР признал за хеликоптерите, ама крие што носеле [online]. 24.07.2001 [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://star.vest.com.mk/default.asp?id=12119&idg=2&idb=315&rubrika=Makedonija>

¹⁶⁶ Тамtéž.

¹⁶⁷ ОНА врши етничко чистење на Македонците [online]. 25.07.2001 [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://star.vest.com.mk/default.asp?id=12180&idg=2&idb=316&rubrika=Makedonija>

Airways a dokonce i na restauraci McDonald's. Jádrem demonstrantů byli zpočátku lidé, kteří na nátlak ONA museli opustit své domovy v okolí Tetova, bezprostředně se k nim však přidali i obyvatelé Skopje.¹⁶⁸

Výtržností se účastnili hlavně mladí muži, před americkou ambasádou zazněly výkřiky jako špioni, zrádci a Šiptaři. „Каж американската амбасада беше очажно и поразително. Малолетници скандираа: Шпиони, предавници, Шиптари, Македонија, а потоа почнаа да фрлаат со дрвја и камења по амбасадата. Поединци се обидоа да ја прескокнат високата метална ограда, но беа спречени од кордонот на полицијата.“¹⁶⁹

Několik dní nato začala v Ochridu jednání představitelů čtyř největších stran za přítomnosti prezidenta Trajkovského a dvou západních zprostředkovatelů Françoise Leotarda a Jamese Pardewa. Zatímco probíhala jednání, titul VEST přinesl znepokojivou novinu o vystoupení jakési Albánské národní armády (ANA) v sousedním Kosovu. V záhlaví článku se psalo, že „Непозаната албанска организација се заканува со "паналбанска војна"“. Zpráva o panalbánské válce jistě vzbuzovala mezi etnicky makedonským obyvatelstvem obavy, neboť proklamovaná nová Albánie měla zahrnovat vedle staré Albánie, Kosova a Preševského údolí i území západní Makedonie. „...самонаречената АНА во соопштението се заканува со започнување "паналбанска војна за национално обединување на Албанците во една Албанија".“¹⁷⁰ Zatímco prohlášení této kosovské „armády“ nebral nikdo příliš vážně, události z 9. srpna daly jasně na srozuměnou, že konflikt v zemi stále trvá a že se s albánským terorismem musí i nadále počítat.

„Десет мртви и двајца повредени војници на АРМ во напад на албанските терористи близу Групчин“.¹⁷¹ Tak zněl titulek o dalším útoku ONA na makedonské ozbrojené síly poblíž obce Grupčin na silnici mezi Skopjí a Tetovem. Svědectví o tom, co na místě viděl, podal řidič kamionu, který místem projížděl: „Тоа што го видовме беше страшно. Неколку воени возила беа во пламен, а на патот лежеа расфрлани

¹⁶⁸ *Гнев, разочараност и тага* [online]. 26.07.2001 [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://star.vest.com.mk/default.asp?id=12255&idg=2&idb=317&rubrika=Makedonija>

¹⁶⁹ Tamtéž.

¹⁷⁰ *Непозаната албанска организација се заканува со "паналбанска војна"* [online]. 08.08.2001 [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://star.vest.com.mk/default.asp?id=12768&idg=2&idb=325&rubrika=Svet>

¹⁷¹ *Десет мртви и двајца повредени војници на АРМ во напад на албанските терористи близу Групчин* [online]. 09.08.2001 [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://star.vest.com.mk/default.asp?id=12839&idg=2&idb=326&rubrika=Makedonija>

тела во униформи на безбедносните сили.¹⁷² Na druhý den informoval VEST o vandalismu namířenému proti albánským obchodům ve Skopji. Poklidného protestu obyvatel Tetova, kteří se zatím nemohli bezpečně vrátit do svých domovů, totiž využili vandalové, kteří se začali mstít na majetku místních Albánců.¹⁷³

„Вандализмот траеше до полноќ. Толпата се движеше стихийно, а беше предводена од неколкумина алкохолизирани лица кои ги поттикнуваа помладите момчиња во насилствата. Настрадаа дуќани во Градскиот трговски центар, а беа искршени излози на продавници во строгиот центар на Скопје. Групата разбеснети момчиња се упати кон полициската станица Беко и таму ја демолира слаткарницата "Малага" и неколку буреќилници, сопственост на етнички Албанци. За цело време полицијата беше присутна и се обидуваше да ги смири страстите. Толпата потоа речиси два часа демолираше и крадеше најразлична стока од дуќаните.“¹⁷⁴

Několik dní po zabití desítky policistů na silnici mezi Skopjí a Tetovem a po následných protialbánských bouřích ve Skopji, zveřejnil titul VEST celé znění právě podepsané Rámcové smlouvy. Sledujme nyní jak byla Rámcová dohoda vůbec prezentována. V samotném úvodu článku se píše: „Точките во наредниов текст даваат усогласена рамка за обезбедување на иднината на демократијата на Македонија и овозможување на развојот на поблиски и поинтегрирани односи помеѓу Република Македонија и Евроатлантската заедница.“¹⁷⁵ Rámcová smlouva tedy není chápána jako výsledek, kterého dosáhla ONA svojí ozbrojenou revoltou, nýbrž jako dokument, který má Republice Makedonii zajistit demokratický vývoj a dobré vztahy se Severoatlantickou aliancí. Není zde ani slovem zmíněno, že ONA z velké části dosáhla svých požadavků. Neměl by tuto skutečnost nezávislý deník reflektovat?

Ve středu 22. srpna, tedy 5 dní před startem plánované odzbrojovací operace „Nezbytná sklizeň“, přinesla média zprávu o poničení pravoslavného kláštera v obci Lešok, kde se mimo jiné nachází hrob národního obrozence Kirila Pejčinoviče nebo léčebna pro pacienty s plicním onemocněním. Lešocký klášter byl také hlavním sídlem

¹⁷² „На патот лежеа расфрлани тела...“ [online]. 09.08.2001 [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://star.vest.com.mk/default.asp?id=12840&idg=2&idb=326&rubrika=Makedonija>

¹⁷³ Малолетни насилници демолираа и ограбија 23 дуќани на Албанци и Македонци муслимани [online]. 10.08.2001 [cit. 2012-06-27]. Dostupné z:

<http://star.vest.com.mk/default.asp?id=12910&idg=2&idb=327&rubrika=Makedonija>

¹⁷⁴ Тамтѐж.

¹⁷⁵ РАМКОВЕН ДОГОВОР [online]. 15.08.2001 [cit. 2012-06-27]. Dostupné z:

<http://star.vest.com.mk/default.asp?id=13117&idg=2&idb=331&rubrika=Makedonija>

metropolity položsko – kumanovského, vладыky Kirila, který médiím sdělil: „Вчера утрото, околу 03 часот, со експлозив, катедралниот и монументален лешочки манастир "Свети Атанасиј" е претворен во купишта од камени блокови, бидејќи тој беше правен токму од делкан камен. Тројца православни верници - Македонци од селото Лешок успеале да се приближат во раните утрински часови до урнатините на манастирот и, како што не известија, урнати се главната купола, апсидата, иконостасот, а останале само дел од главните западни порти, камбанаријата и помал дел од галеријата со иконостасот.“¹⁷⁶

Další článek, který komentuje útoky albánských extremistů na pravoslavné architektonické památky, nese prorocký název „Сите што прават вакви злодела и оние што не ги спречиле ќе бидат проколнати од Бога“. Vladyka Kiril by tedy proklel nejen ty, kteří se tohoto barbarského aktu dopustili, ale i ty, kteří měli násilí zastavit, ale neudělali to. Myslel tím jednoznačně nejvyššího politického představitele a samozřejmě mezinárodního společenství. „Не треба да се прашува МПЦ што се случува, туку одговорните од државата и целата меѓународна заедница. Сите оние што ги прават овие злодела, а и сите што биле повикани злото да го спречат, а не го сториле тоа, ќе бидат проколнати од граѓаните и од Бога.“¹⁷⁷

Titul VEST přinesl 28. srpna konečně zprávu o započetí odzbrojovací operace „Nezbytná sklizeň“. V článku s krátkým názvem „Почна разоружувањето“ je i krátké interview s jedním z velitelů ONA jakýmsi Shpatim. „Почнавме да се разоружуваме. Веруваме во Али Ахмети и НАТО без разлика на тоа што ќе прави македонската Влада и како ќе постапува.“¹⁷⁸ První výsledky operace byly mnohdy na první pohled úsměvné, neboť se kromě standardních typů zbraní vybraly i ty, které již patřily dlouhou dobu do muzeí. Když se například na sběrném stole objevila rakousko – uherská puška typu Mannlicher-Schönauer, která se vyráběla od roku 1903, vojáci NATO nevěřili svým očím. „Што чудо ќе е ова? Се прашува војникот на НАТО гледајќи ја малихерката што ОНА ја предаде во Отља“¹⁷⁹

¹⁷⁶ *Лешочкиот манастир дигнат во воздух* [online]. 22.08.2001 [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://star.vest.com.mk/default.asp?id=13480&idg=2&idb=337&rubrika=Makedonija>

¹⁷⁷ *Сите што прават вакви злодела и оние што не ги спречиле ќе бидат проколнати од Бога* [online]. 22.08.2001 [cit. 2012-06-27]. Dostupné z:

<http://star.vest.com.mk/default.asp?id=13478&idg=2&idb=337&rubrika=Makedonija>

¹⁷⁸ *Почна разоружувањето* [online]. 28.08.2001 [cit. 2012-06-27]. Dostupné z:

<http://star.vest.com.mk/default.asp?id=13792&idg=2&idb=342&rubrika=Makedonija>

¹⁷⁹ *НАТО го бара црешовото топче* [online]. 30.08.2001 [cit. 2012-06-27]. Dostupné z:

<http://star.vest.com.mk/default.asp?id=13913&idg=2&idb=344&rubrika=Makedonija>

Jednání parlamentu o ratifikaci smlouvy z Ochridu a implementaci ústavních změn provázely sporadické protesty obyvatel, toto sdělení je z 1. září: „Група од околу 200 граѓани, вчера се собраа пред Собранието на Република Македонија, во обид да ги спречат пратениците да присуствуваат на парламентараната седница за промена на Уставот“¹⁸⁰ Demonstranti bránili poslancům ve vstupu do budovy parlamentu a jednání tak muselo být o několik hodin odloženo.

Někteří poslanci dokonce protestujícím slíbili, že budou hlasovat proti návrhu ústavních změn. „Додека некои од пратениците се обидуваа да влезат во зградата, некои од нив се рашетуваа низ околните улици и даваа изјави за новинарите. Ѓорѓи Котев изјави дека бил секогаш со народот и дека го слушал неговиот глас, па така нема да гласа за промена на Уставот и не го прифаќа она што неговиот лидер Љубчо Георгиевски го договорил во Охрид“¹⁸¹ Jestli poslanec Kotev skutečně hlasoval proti ústavním změnám se zřejmě nedozvíme, jisté je, že jeho šéf Ljubčo Georgijevski byl tou dobou mezi dvěma mlýnskými kameny.

Z jedné strany musel přihlížet protivládním náladám ve společnosti, ze strany druhé byl nucen snášet výchovné políčky od generálního tajemníka NATO George Robertsona. O hádce mezi Robertsonem, Georgijevským a ministrem vnitra Boškovským informoval VEST v pondělí 3.září. „Таа почнала кога Робертсон ги обвинил Георгиевски и Бошковски дека форсираат создавање параполициски сили и дури им навел имиња и бројки за кои НАТО има податоци. Тогаш избувнал Георгиевски и го обвинил Робертсон дека НАТО има тајно сценарио за Македонија. Тој му рекол дека затоа НАТО и го губи својот имиџ во земјава, а од терористите направил политички личности. Робертсон му одговорил: "Јас сум поставен на ова место поради мојата терпеливост, но сега ќе мора да ви речам - Ако твојот портпарол и ти не престенете со трескање глупости против НАТО, нашиот имиџ ќе биде подобар.“¹⁸² Paravojenské formace tzv. Lvů, které spadaly pod Ministerstvo vnitra, byly skutečně Robertsonovi trnem v oku. Tyto jednotky byly oficiálně nazývány „záložními oddíly policie“ (резервен состав на полиција). V článku se dále píše o slovním konfliktu Robertsona s Boškovským. „Министерот за внатрешни работи Љубе Бошковски, му пререкол на Робертсон: "Која пародија-

¹⁸⁰ *Собранието блокирано* [online]. 01.09.2001 [cit. 2012-06-27]. Dostupné z:

<http://star.vest.com.mk/default.asp?id=14014&idg=2&idb=346&rubrika=Makedonija>

¹⁸¹ Тамtéž.

¹⁸² *Робертсон му рекол на Георгиевски да не тресе глупости* [online]. 03.09.2001 [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://star.vest.com.mk/default.asp?id=14052&idg=2&idb=347&rubrika=Makedonija>

Али Ахмети политичар, а јас ќе одам во Хар!" На тоа Робертсон му одговорил: "Прибери си ги тие што ги викаш резервен состав на полиција, и тоа нема да се случи!"¹⁸³

Celá záležitost s Ljube Boškovským si zaslouží důkladnější vysvětlení. Ministr Boškovski byl totiž zapleten do případu Raštanski lozja, kde bylo 3. března 2001, tedy krátce po vypuknutí konfliktu, zabito 6 občanů Pákistánu a jeden Ind. Po celou dobu nad Boškovským vysel Damoklův meč Haagského tribunálu a Robertson to dobře věděl, kromě zmíněného případu byl Boškovski v příštích letech obviňován i ze zodpovědnosti za vraždy albánských civilistů při útoku na vesnici Luboten.¹⁸⁴ Kontroverzní ministr vnitra byl o očích Robertsona a ostatních vysokých představitelů „mírotvorců“ personou non grata, neboť vystupoval na jejich vkus až příliš sebevědomě. Média o skutečnosti, že je „Bratr Ljube“ pro tzv. Západ nepohodlný několikrát informovala, nicméně Boškovski se v úřadu ministra vnitra udržel až do září 2002.

Můžeme se jenom domnívat jaké byly osobní pocity ministra vnitra, když musel přihlížet tomu jak američtí instruktoři vycvičují prvních 100 Albánců z celkového počtu 500 albánských policistů, kteří měli být přijati do řad makedonské policie. V této souvislosti se vyskytla otázka, jakým způsobem budou budoucí albánští policisté vybírání, a jak se postavit k citlivému problému možného zaměstnání bývalých členů ONA. V níže uvedeném článku byli citováni nejmenovaní západní diplomaté, kteří vyslovili názor, že do policie by měli být přijati jen ti, kteří sice byli členem ONA, ale jinak byli v celku pasivní a do řad ONA vstoupili z „různých pohnutek“.

Co mohlo být oněmi „různými pohnutkami“ se v textu dále nerozvíjí. Tento názor je dále zdůvodňován tím, že by bylo lepší bývalé členy ONA do společnosti integrovat tímto způsobem, než aby zůstali nezaměstnaní a toulali se po čajovnách a kavárnách. „Западните дипломати, поради чувствителноста на мировниот процес и целиот амбиент, се многу претпазливи околу можноста во полициските сили да бидат вклучени и поранешни припадници на ОНА. "Од политички причини, не е баш добра идејата тоа да бидат луѓе на ОНА кои командувале или, пак, директно биле вклучени во воени дејства или, пак, извршители кои ќе бидат препознаени од нивните македонски соседи. Ќе се настојува тие да бидат членови на ОНА кои

¹⁸³ Робертсон му рекол на Георгиевски да не тресе глупосту [online]. 03.09.2001 [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://star.vest.com.mk/default.asp?id=14052&idg=2&idb=347&rubrika=Makedonija>

¹⁸⁴ Chorvatsko vydalo do Haagu Ljube Boškovského. [online]. [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/publ_izurnal/_zprava/162246?print=1

биле пасивни или биле во нејзините редови од разни мотиви. Подобро е да се интегрираат во системот отколку да останат и понатаму невработени и да талкаат по чајдилници", вели западен дипломат.¹⁸⁵ Argumentace západního diplomata by byla vcelku rozumná, pokud by se netýkala chudé Makedonie, kde je nezaměstnanost velkým problémem obzvláště u mladých mužů, a to nezávisle na tom, zda se jedná o etnického Makedonce nebo Albánce.

Mladého nezaměstnaného Makedonce při čtení názorů západního diplomata o výhodnosti zapojení bývalých příslušníků ONA do řad makedonské policie tedy musela nevyhnutelně zahrnout vlna skepse. Nicméně po vyhlášení všeobecné amnestie pro příslušníky ONA je velice pravděpodobné, že do řad nově přijatých policistů skutečně proniknou i někteří extremisté, neexistoval totiž reálný mechanismus jak tomu účelně zabránit. I z ministersva vnitra zazněly hlasy, že nábor nových policistů albánské národnosti a následné utvoření smíšených hlídek musí proběhnout co nejrychleji, aby byl okamžitě po skončení odzbrojovací operace NATO umožněn návrat bezpečnostních sil do oblastí dříve kontrolovaných ONA.

„Во кругови на МВР се тврди дека не е во интерес на Македонија да се опструира обуката на новите полицијајци од албанска националност. Во тој случај, колку повеќе се одолжува формирањето на мешаните полициски сили, кои треба да патролираат по селата каде што се водени вооружените дејства, толку повеќе добиваат легитимитет тврдењата на партиите на Албанците дека тие се чувствуваат небезбедни и дека затоа НАТО мора да остане во Македонија и по разоружувањето, со друг мандат.“¹⁸⁶ Avšak pojd' me se vrátit k odzbrojovací operaci, 8 září přinesl VEST zprávu o tom, že se do odzbrojování zapojili také etničtí Makedonci. Protesní akce, kterou z recese zorganizovali někteří novináři, se zúčastnilo několik stovek lidí. Lidé začali jako „nebezpečné zbraně“ odevzdávat různé střikací pistole, tenisové rakety, hrnce atp.

„Жетварската операција на новинарите под мотото "Го обравме бостанот", почна порано од планираното, 15 -тина минути пред 14 часот, откако првиот бран граѓани, нестрпливи доброволно да го предадат оружјето, ја блокираа улицата пред Собранието. Тие се упатија кон збирните пунктови кај записничарите, до кои покрај пластичните голи кукли, кои ги претставуваа набљудувачите од

¹⁸⁵ Почнува обуката на полицијаците Албанци [online]. 06.09.2001 [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://star.vest.com.mk/default.asp?id=14239&idg=2&idb=350&rubrika=Makedonija>

¹⁸⁶ Тамтџ.

меѓународната "НАТА", беше паркиран и жетварски комбајн. Покрај видот на оружјето што се предава, записничарите во евиденцијата ги запишуваа и имињата на разоружаните цивили, кои за возврат добиваа бецови со мотото "Го обравме бостанот".¹⁸⁷ Pokud mělo být docíleno zesměšnění operace „Nezbytná sklizeň“, akce byla do jisté míry úspěšná a jenom potvrzovala nálady mezi etnickými Makedonci. Zde jsou prohlášení některých zúčastněných demonstrantů: „Дојдов да го предам оружјево, затоа што со него сум многу опасна“, изјави една млада девојка покажувајќи кон пенкалото и дополнувајќи: "Крајно време е нешто да сторам за мирот, затоа дојдов денес да се разоружам".¹⁸⁸ Ironické komentáře zúčastněných a vůbec celá akce se jeví poněkud komicky, vezmeme-li v potaz, že bylo přeci jenom dosaženo očividného pokroku na cestě k mírovému řešení krize. Vyvstává otázka, co by se muselo stát, aby se NATO Makedoncům plně zavděčilo.

Bezpečnostní krize v Republice Makedonii se promítla i do podoby právě začínajícího školního roku. Žáci se po prázdninách vrací do školy 10. září, nicméně některé školy v rizikových oblastech zůstaly poloprázdné, neboť albánští rodiče odmítli své děti do škol poslat, přičemž požadovali nejprve odstranění kontrolních bodů makedonké policie v oblasti. Když například v jedné ze základních škol, která měla celkovou kapacitu 1600 dětí, na první školní den absentovalo 1400 žáků albánské národnosti, byl na světě další nepříjemný problém. Někteří rodiče makedonské národnosti navíc žádali pro své děti oddělené třídy, aby tedy byly makedonské a albánské děti separovány.

„Родителите Македонци, собрани протестно во дворот на детската градинка на спортскиот центар, бараа за своите 400 деца учење во просториите на градинката, издвоено од Албанците. А околу 1.000 Албанчиња од населбата Дреновец и од околните региони не беа пуштени во училиштето од нивните родители, бидејќи овие бараат отстранување на тамошните пунктови на македонската полиција.“¹⁸⁸ Ačkoliv vládlo v zemi nepříjemné mezietnické napětí, dokonce i na základních školách, média záhy odsunula makedonské záležitosti takřka na druhou kolej, neboť počínaje 11. zářím byly hlavním mediálním tématem útoky na Světové obchodní centrum a Pentagon. Událostmi z 11. září se do značné míry změnili priority americké zahraniční politiky a s ní i úzce související politiky Severoatlantické

¹⁸⁷ *И Македонците се разоружаа* [online]. 08.09.2001 [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://star.vest.com.mk/default.asp?id=14366&idg=2&idb=352&rubrika=Makedonija>

¹⁸⁸ *Училишните клупи некаде се пополнија, некаде останаа празни* [online]. 11.09.2001 [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://star.vest.com.mk/default.asp?id=14481&idg=2&idb=354&rubrika=Makedonija>

aliance. Vrcholní představitelé makedonské politiky v čele s prezidentem Borisem Trajkovským se tedy museli daleko intenzivněji zaobírat otázkou, co bude následovat po skončení operace „Nezbytná sklizeň“, konkrétně jakou podobu bude mít další mírová mise v zemi, a pod čí hlavičkou bude operovat. Nejen pod vlivem tehdejší mezinárodní situace, ale i kvůli jiným okolnostem bylo stále patrnější, že NATO bude chtít přenést postupně zodpovědnost za mírový vývoj v Makedonii na bedra Evropské unie, o čemž se v tisku začalo záhy po 11. září diskutovat. Deník VEST otiskl hned ve středu článek s názvem „Трајковски збунет од разните пораки“¹⁸⁹, v němž se jasně tlumočí stanovisko amerického ministerstva zahraničí:

„Стејт департаментот во Вашингтон со став: САД сакаат, по завршувањето на "Жетвата", мисијата во Македонија да ја преземат силите на ЕУ, зашто во овој момент не мора да стане збор за мисија под водство на НАТО“¹⁹⁰ V článku se dále píše o návrhu prezidenta Borise Trajkovského, který spočíval v tom, aby byl obnoven mandát mírových sil OSN UNPREDEP (The United Nations Preventive Deployment Force), které v Makedonii působili v letech 1995-1999, kdy byl mandát ukončen na nátlak Číny v RB OSN, v souvislosti s rozhodnutím tehdejší vlády Republiky Makedonie diplomaticky uznat Taiwan.¹⁹¹

„На седницата посветена на барањето за испраќање меѓународни сили кои ќе го гарантираат мирот од завршувањето на "Жетвата" до целосната имплементација на мировниот план, малку е извесно дека Трајковски ќе излезе со конкретен предлог како на минатиот состanok на Советот за безбедност, кога изнел идеја за доаѓање на сили на УНПРЕДЕП (ОН) во Македонија.“¹⁹² Dnes již víme, že k obnovení mandátu UNPREDEP nikdy nedošlo a že celou záležitost převzala v březnu 2003 Evropská unie, pro níž byla mise s názvem Concordia vůbec první vojenskou misí v její historii.¹⁹³

Ve dnech, které následovaly po teroristických útocích na USA v Makedonii stále probíhala „Nezbytná sklizeň“ a média celou operaci dál náležitě komentovala. Je příznačné, že novináři se až fanaticky drželi témat, která mohla nějakým způsobem

¹⁸⁹ *Трајковски збунет од разните пораки* [online]. 12.09.2001 [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://star.vest.com.mk/default.asp?id=14537&idg=2&idb=355&rubrika=Makedonija>

¹⁹⁰ Tamtéž.

¹⁹¹ *Události OSN (únor - březen 1999)* [online]. [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=652>

¹⁹² *Трајковски збунет од разните пораки* [online]. 12.09.2001 [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://star.vest.com.mk/default.asp?id=14537&idg=2&idb=355&rubrika=Makedonija>

¹⁹³ *EU přebírá misi v Makedonii* [online]. 31.03.2003 [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/eu-prebira-misi-v-makedonii-ddo-/zpr_nato.aspx?c=A030327_112626_zpr_nato_inc

poškodit vizáž západních zemí nebo alespoň podpořit konspirační teorie o spiknutí mezinárodního společenství proti makedonskému národu.

Na veřejnost pronikla informace, že příslušníci ONA ve vsi Brodec odevzdali britský raketomet, který již dlouhá léta používá armáda Jejího Veličenstva. Tuto informaci ale vzápětí představitelé NATO dementovali s tím, že kromě několika německých pušek nebyly shromážděny žádné zbraně západního původu. Diskuze o původu nashromážděných zbraní byly v tomto případě zcela zbytečné, neboť černý trh se zbraněmi, ze kterého většina zbraní ONA nejspíš pocházela, je prosycen zbožím všeho původu, včetně těch západních. Není tedy zcela adekvátní naznačovat souvislost mezi údajně vyfoceným britským raketometem a spikleneckými teoriemi o západní podpoře albánských separatistických snah jak tomu bylo například v článku s názvem „Британскиот ракетен лансер од Бродец го снема“.¹⁹⁴ Dalším oblíbeným tématem makedonského periodického tisku to doby byli takzvaní „Lví“. V této souvislosti přinesl titul VEST článek s názvem „На НАТО не му е јасно кому одговараат "Лавовите"“, ve kterém se řešila hlavně otázka legálnosti takovýchto paravojenských či parapolicajních jednotek na území státu, ve kterém právě probíhá mírový proces. NATO se oprávněně „Lvů“ obávalo, existovala totiž možnost, že by tyto formace mohly narušit probíhající odzbrojovací misi a vyvolat další střety s ONA.

V článku je citován jeden z mluvčích NATO, jenž argumenty proti tzv. Lvům líčí takto: „Има луѓе околу Ратае, кои се викаат себеси "Лавови" и кои тврдат дека се официјални сили. Но, од виденото на теренот, не е јасен синцирот на нивната команда и кому тие му одговараат, затоа што не се одсвиваат на командите на локалните офицери на македонските сили. Затоа и побаравме објаснување за нив, затоа што има ризик дека би можеле да попречат во собирањето на оружјето. Какви било сили кои не се под команда на Владата, би можеле да имаат лош ефект врз операцијата“.

Oficiální odpověď z řad generálního štábu makedonské armády se omezila jen na vysvětlení, že kromě armády jsou ve zmíněných oblastech pouze „rezervní policejní síly“.¹⁹⁵ O nějakém konkrétním označení těchto rezervistů nepadlo ani slovo. Jak dodal alianční mluvčí: „...владиниот портпарол Антонио Милошоски, во своите изјави

¹⁹⁴ *Британскиот ракетен лансер од Бродец го снема* [online]. 13.09.2001 [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://star.vest.com.mk/default.asp?id=14598&idg=2&idb=356&rubrika=Makedonija>

¹⁹⁵ *На НАТО не му е јасно кому одговараат "Лавовите"* [online]. 13.09.2001 [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://star.vest.com.mk/default.asp?id=14599&idg=2&idb=356&rubrika=Makedonija>

не е сигурен како се викаат овие групи кои, наводно, на населението му се претставувале како "Лавови", па затоа и потребата од разјаснување.“

Je evidentní, že o „Lvech“ nechtěl nikdo veřejně mluvit, a to včetně ministra vnitra Boškovského, jejich skutečného tvůrce. Ten se ke spekulacím o existenci paravojských formací výjádřil následovně: „Сите оние македонски синови и македонски ќерки кои се спремни со голи гради да излезат на првата линија на фронтот да ја бранат Македонија, за мене се бранители на Република Македонија. Тоа го докажавме изминатите неколку денови со нашите преписки, со се она што ние го направивме како МВР“.¹⁹⁶ I přes tyto dílčí rozbroje ve vzájemných vztazích se obě strany alespoň na oko semkly při uctění památky obětí terorismu z 11. září. Článek s titulkem „Денес сме сите Американци“ mimo jiné citoval z parlamentního projevu prezidenta Borise Trajkovského, který ve své řeči samozřejmě neopomněl připomenout makedonskou zkušenost s terorismem během posledních sedmi měsíců, a tedy plnou soustrast makedonského národa s občany Spojených států. „Терористичките напади врз Америка ги засенија терористичките напади што Македонија ги преживуваше во изминатите 7 месеци. Но ова истакнува еден факт: тероризмот удира како на големите така и на малите, како на величествените така и на понизните.“¹⁹⁷ Současně mohl Trajkovski a ostatní političtí představitelé začít bilancovat odzbrojování povstalců, neboť 14. září alianční generál Gunnar Lange informoval vládu, že byly nashromážděny 2/3 dohodnutých zbraní, a tím tedy byla splněna další podmínka pro pokračování procesu ústavních změn. Titul VEST takto citoval mluvčího Severoatlantické aliance Marka Leityho:

„Ние ја постигнавме втората цел, ја надминавме бројката од две третини собрано оружје, така што со исполнувањето на овој рок е отворен патот за продолжување на политичкиот процес, сега на потег е македонската Влада да ја исполни својата обврска - рече Марк Лејти, портпарол на НАТО на вчерашната редовна прес-конференција. Лејти рече дека временскиот рок за собирање на оружјето бил краток, но наменските сили "Жетва" ја исполниле својата обврска.“¹⁹⁸ Kromě obnoveného procesu ústavních změn se v makedonském parlamentu, alespoň podle deníku VEST, vyprávěly i pohádky, s jednou takovou přišel

¹⁹⁶ *На НАТО не му е јасно кому одговараат "Лавовите"* [online]. 13.09.2001 [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://star.vest.com.mk/default.asp?id=14599&idg=2&idb=356&rubrika=Makedonija>

¹⁹⁷ *Денес сите сме Американци* [online]. 15.09.2001 [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://star.vest.com.mk/default.asp?id=14714&idg=2&idb=358&rubrika=Makedonija>

¹⁹⁸ *НАТО ја собра втората третина од оружјето* [online]. 14.09.2001 [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://star.vest.com.mk/default.asp?id=14660&idg=2&idb=357&rubrika=Makedonija>

generální tajemník NATO, lord George Robertson, když se snažil vysvětlit ministru vnitra Boškovskému, v čem spočívají jeho současné potíže. Robertsonova pohádka, která měla ministru leccos naznačit, zní takto:

„Си бил еден рибар кој сакал да фати голема риба. Но, тој почнал прво да ја фаќа на суво. Слабо му одело. Пријателите му кажале дека за да фатиш голема риба, не треба да се фаќа од суво, туку треба прво да се влезе во вода и да се наводенат нозете. Рибарот влегол во вода и продолжил да фаќа риби. Пробувал, пробувал и, како што се трудел да ја фати, полека, полека, како што одел, се подлабоко и подлабоко влегувал во водата. Во тоа фаќање и влегување толку се занел што заборавил колку длабоко отишол, така што водата му станала толку многу длабока, го изгубил дното под нозете и се удавил.“¹⁹⁹ Autor článku G. Trpenoski na závěr ironicky poznamenává, že neví, zda Ljube Boškovski pohádce porozumněl. Kromě těchto zákulisních perliček se samozřejmě v parlamentu projednávaly věci velmi vážné. Podle některých parlamentních stran měla být totiž ratifikace Rámcové dohody posvěcena referendem, což by velice pravděpodobně vedlo k jejímu odmítnutí.

Největším odpůrcem referenda byli sociální demokraté z SDSM, jejichž předseda Branko Crvenkovski varoval: „СДСМ ќе ја напушти владината коалиција, ако Собранието изгласа одлука за распишување референдум која ќе претставува сценарио за една крвава национална трагедија, во која СДСМ не сака и нема да биде соучесник...“²⁰⁰ Crvenkovski také argumentoval tím, že kdyby bylo referendum vypsáno, albánské politické strany by mohly zorganizovat své vlastní lidové hlasování, čímž by politický dialog utrpěl nenávratné škody.

Dále oprávněně připomněl, jak dopadla podobná referenda v bývalé Jugoslávii, konkrétně například v Bosně, kde lidé v referendech hlasovali čistě podle své etnické příslušnosti. Pokud měli občané v referendu odpovídat na otázku: Souhlasíte s vymazáním slov „makedonský národ“ z preambule ústavy? Je velmi pravděpodobné, že by odpověď byla ve většině případů podmíněna etnickou příslušností. Proti referendu se logicky vyslovili i zástupci albánských politických subjektů.

Tvůrcem návrhu vypsání referenda byl Slobodan Čašule ze strany Nova demokratija, jenž byl zastáncem toho, aby na implementaci Rámcové dohody

¹⁹⁹ *He оди длабоко, ќе се удави!!!* [online]. 17.09.2001 [cit. 2012-06-27]. Dostupné z: <http://star.vest.com.mk/default.asp?id=14723&idg=2&idb=359&rubrika=Makedonija>

²⁰⁰ Tamtéž.

participovali občané, kteří podle demokratických principů mají právo sami vyjádřit svůj názor. Kromě toho prohlásil, že v případě odmítnutí Rámcové dohody by se nic vážného nestalo a musel by pokračovat politický dialog. Zde jsou jeho slova, která otiskl titul VEST: „Ако ние го одбиеме Рамковниот договор, светот ќе го прифати тој чин како суверена одлука на Македонија. По терористичките напади во САД, очекувам да се смени односот на светот кон Македонија и кон терористот Али Ахмети, кој е обучен од Осам бин Ладен.“²⁰¹ Čašule tedy do značné míry spoléhal na změnu mezinárodněpolitického klimatu po 11. září a zřejmě také na to, že nyní téměř odzbrojená ONA by nebyla schopna obnovit boje. Jazyčkem na vahách tak zůstala VMRO-DPMNE, jejíž poslanecký klub nebyl v této otázce jednotný, spíše se však stavěl k referendu pozitivně. „Пратеничката група на ВМРО-ДПМНЕ, за која неофицијално се шпекулира дека може да ја поддржи идејата за референдум, денес пред седницата на Собранието ќе расправа за иницијатива за распишување референдум. Координаторот Чедомир Кралевски, вели дека не е многу сигурен какво е расположението на неговата пратеничка група по ова прашање, но не ја исклучува можноста референдумот да се поддржи од дел од пратениците на ВМРО-ДПМНЕ.“²⁰²

Na stránkách makedonských periodik se otázka referenda objevila ještě mnohokrát, stejně jako diskuze o podobě preambule makedonské ústavy. Lidové hlasování nakonec neproběhlo, neboť otázka preambule byla vyřešena kompromisním návrhem prezidenta Trajkovského, jak již bylo uvedeno ve druhé kapitole této práce. Kromě již zmíněného zničeného kláštera v Lešoku, se v září objevily zprávy o zneuctění dalšího klášterního komplexu, tentokrát v obci Matejče. „Поголемиот дел од иконите на овој вреден историски храм од 14 век се уништени и врз нив се испишани графити на УЧК. На една страна од ѕидот на црквата беше исцртано обележјето на албанските терористи, двоглавиот орел.“²⁰³

28. září přinesla média zprávu o oficiálním rozpuštění ONA, oznámil to její lídr Ali Ahmeti na tiskové konferenci v obci Šipkovica. „Поранешниот лидер на ОНА смета дека тие во целост ги исполнуваат сите преземени обврски и очекува од сите актери, вклучени во процесот, да дејствуваат позитивистички и да не

²⁰¹ *Не оди длабоко, ќе се удавиш!* [online]. 17.09.2001 [cit. 2012-06-27]. Dostupné z:

<http://star.vest.com.mk/default.asp?id=14723&idg=2&idb=359&rubrika=Makedonija>

²⁰² *Владата пред распад?* [online]. 17.09.2001 [cit. 2012-06-27]. Dostupné z:

<http://star.vest.com.mk/default.asp?id=14722&idg=2&idb=359&rubrika=Makedonija>

²⁰³ *Мала Богородица се празнуваше под обрач на ОНА* [online]. 22.09.2001 [cit. 2012-06-27]. Dostupné z:

<http://star.vest.com.mk/default.asp?id=15051&idg=2&idb=364&rubrika=Makedonija>

отвораат нови теми, зашто тие не придонесуваат за надминување на кризата. Ахмети бара општа амнестија и реинтеграција на сите припадници на ОНА²⁰⁴ Amnestie pro příslušníky ONA byla vyhlášena 9. října, o čemž referoval článek s názvem „Слобода за ОНА“, ovšem hned stejného dne si veřejnost mohla přečíst informaci, že ačkoliv je ONA oficiálně rozpuštěna, její řady se nadále posilují o další „mudžahedíny“.²⁰⁵ Naštěstí již k žádným zásadním provokacím nedošlo a situace v zemi se začala pozvolna uklidňovat a život se dostával do předkrizových kolejí. Rizikové oblasti se postupně dostávaly pod kontrolu etnicky smíšených policejních hlídek. O reflexi celého konfliktu na stránkách makedonských periodik lze obecně říci několik zajímavých poznatků. Po celou dobu trvání krize byla v tisku patrná skepse a nedůvěra vůči mezinárodnímu společenství, konkrétně vůči NATO a EU, což nejspíše reflektovalo celkovou náladu ve společnosti. Ve studovaných periodikách je také patrná absence zpráv o bulharské vojenské a technické pomoci, a během krize nebyl nalezen jakýkoliv náznak posílení bulharofilských nálad v zemi. Tato skutečnost může pramenit z nedostatečného množství publicistického materiálu, neboť některé makedonské publikace se o tomto jevu zmiňují. O tom však bude pojednáno v kapitole 4.3., která se přímo věnuje komparaci získaného materiálu.

²⁰⁴ *ОНА се распушти* [online]. 28.09.2001 [cit. 2012-06-27]. Dostupné z:

<http://star.vest.com.mk/default.asp?id=15336&idg=2&idb=369&rubrika=Makedonija>

²⁰⁵ *Од југ влегуваат муџахедини, а од север специјалци на ОНА* [online]. 10.10.2001 [cit. 2012-06-27].

Dostupné z: <http://star.vest.com.mk/default.asp?id=15942&idg=2&idb=379&rubrika=Makedonija>

4.2. Bulharský periodický tisk

Na svých internetových stránkách se deník Standart prezentuje následovně: „Deník *Standart* byl založen v roce 1992 jako *národní informační deník*. Už s prvními výtisky zaujal deník vedoucí pozici na bulharském trhu. Standart je prvním bulharským deníkem, který každý den publikuje v elektronické podobě v angličtině. Dynamika rostoucího trhu vytvořila deníku silné konkurenční prostředí. V průběhu 18 let se deníku Standart podařilo udržet vůdčí pozici v informačním byznysu a slouží jako informační zdroj pro čtenáře politického, ekonomického, sociálního, kulturního a sportovního zaměření.

Deník Standart využívá služeb světových informačních agentur. Disponuje vlastní sítí zpravodajů ve velkých městech v Bulharsku. Má své představitele v administrativních sídlech Evropské unie a v hlavních městech východní Evropy. Vysílá své korespondenty ke všem významným světovým událostem. Pro deník Standart píší populární osobnosti z intelektuálních kruhů. Vydavatelem novin je soukromá akciová společnost *Standart News*.

Moderní management, vysoká profesionalita a kvalitní výsledky odlišují společnost *Standart news* od ostatních deníků na bulharském trhu. Výtečné finanční ukazatele dávají společnosti možnost plánovat její další rozvoj. Strategie *Standart news* je přizpůsobena nejnovějším požadavkům a tendencím rozvoje na trhu s periodickým tiskem.²⁰⁶

V roce 2000 se stal faktickým majitelem deníku Standart ruský oligarcha s nevalnou pověstí Michail Černoj, jehož v Bulharsku zastupoval jeho advokát Todor Batkov. Standart aktivně loboval pro ruský byznys a podle zájmů vydavatelů i za některé politiky. Ačkoliv se členem vedení Standart news stal Konstantin Kamenarov, bývalý mluvčí kabinetu Ivana Kostova, nelze s jistotou říci, že byl deník ve sledovaném období nějak napojen na vládnoucí kruhy v Bulharsku.²⁰⁷ Jelikož byla tou dobou

²⁰⁶ *Вестник Стандарт* [online]. 04.04.2012 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: http://paper.standartnews.com/bg/newspaper_standart.php?d=2012-04-04

²⁰⁷ *Михаил Чорни купи още два всекидневника* [online]. 28.04.2000 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: http://www.capital.bg/biznes/media_i_reklama/2000/04/28/255509_mihail_chorni_kupi_oshte_dva_vsekidnevni_ka/

majetkem Michaila Černého i telekomunikační společnost Mtel, deník Standart na svých stránkách aktivně prosazoval její zájmy v konkurenčním boji.²⁰⁸

Jestliže lze o deníku Standart hovořit jako o seriózním plátku, spadá deník 24 časa spíše do kategorie bulváru, ačkoliv sám sebe na svých internetových stránkách prezentuje jako trojského koně novodobého periodického tisku. „24 časa jsou noviny, které udělaly po 10. listopadu 1989 opravdovou revoluci v tisku. Zcela změnily styl do té doby vydávaných novin, poskytovali krátké informace a provokativní nadpisy, ve kterých se často projevuje smysl pro humor. 24 časa je více oblíbený u mladých lidí, protože zachycuje nejaktuálnější tendence v jejich životě a zejména v umění.

Je známý svými originálními kolážemi a hlavně karikaturami na téma *Malý Ivančo*, které umělec Ivajlo Ninov dělá od samého počátku 24 časa. Čtenáři každý den posílají návrhy na téma *Malý Ivančo*, které Ninov přetváří v karikatury s krátkými komentáři. Druhou postavičkou je přirozeně Marijka.

Nástup 24 časa v dubnu 1991 předznamenal závratnou transformaci bulharského trhu s denním tiskem, jenž se za pouhých 5 až 6 let zcela proměnil. Do té doby vládly stranické deníky, které však neuspokojovaly potřebu čtenáře být informován, nýbrž ho zasypávaly propagandou. Se svým mottem „zpravodajských novin“ deník rozbil jejich model a tyto orgány začaly odumírat.

24 časa je známý jak svým originálním designem, tak svými mnohými společenskými popularizačními iniciativami, jako např. *24 divů Bulharska*, *Jezdi chytře, dojed' živý*, *Zasloužili Bulhaři roku*, *Nejlepší město pro život* a jiné. V dubnu 2006 při příležitosti 15. výročí byl 24 časa oceněn čestným uznáním prezidenta Republiky Bulharsko za přínos současné žurnalistice. Dnes je značka 24 časa spojována se svobodou slova, společenskou aktivitou, iniciativou, kritikou a nestranností.²⁰⁹

Vlastníkem deníku je německá mediální skupina *Westdeutsche Allgemeine Zeitung*, která do redakční politiky údajně nezasahuje. Politicko – ideová orientace není jednoznačná a dá se říci, že deník politicky lavíruje. Deník 24 časa je znám širokou škálou tzv. PR článků, to znamená tiskových sdělení na zakázku, které si kladou za cíl ovlivnit veřejnost v postoji k nějaké osobě nebo problematice. Těmito tzv. PR klienty jsou většinou politicky činné osoby nebo podnikatelé.²¹⁰

²⁰⁸ *Справка-анализ за българските вестници* [online]. 25.01.2008 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://e-vestnik.bg/3163>

²⁰⁹ 24 часа: За нас. [online]. [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://www.24chasa.bg/AboutUs.asp>

²¹⁰ *Справка-анализ за българските вестници* [online]. 25.01.2008 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://e-vestnik.bg/3163>

Posledním bulharským zpravodajským médiem, na které bude zaměřena pozornost je zpravodajský server vesti.bg. Provozovatelem deníku je společnost NETINFO, která je „největší digitální mediální společností v Bulharsku, jejíž služby využívá více než 80% internetových uživatelů v zemi a která je lídrem na trhu již 13 let.“²¹¹ Titul vesti.bg působí na trhu od roku 1998 a podle sebe sama „je největším zpravodajským serverem v Bulharsku, jenž se těší důvěře více než 200 000 návštěvníků denně, kteří v něm vidí zdroj spolehlivých informací. Vesti.bg se vyznačuje rovnováhou mezi seriózní žurnalistikou a zábavnými zprávami, adekvátním výběrem témat, a také zajímavými a užitečnými informacemi pro široké publikum...“²¹².

Velkým tématem na stránkách bulharského periodického tisku se staly debaty o účasti bulharských ozbrojených sil v mírových misích NATO, konkrétně projektu Partnerství pro mír. Deník 24 časa otiskl 7. března článek s názvem *MAKEDONIE – STRACH A MINY: Albánci: Bulharští bojovníci přijdou a už se nevrátí. Vláda ve Skopji volá na pomoc bulharské vojáky*. Je zajímavé, že v záhlaví se podtrhává, že Skopje zve bulharské vojáky, není zde řeči o tom, že mise v rámci programu Partnerství pro mír se mají účastnit i ostatní země jihovýchodní Evropy, jak je uvedeno níže.

„Jak vyšlo včera najevo, Skopje zve na kosovskou hranici bulharskou armádu. Vojenské jednotky zemí jihovýchodní Evropy, členové projektu Partnerství pro mír, by měly být rozmístěny na hranici, navrhl Nikola Dimitrov, poradce prezidenta Borise Trajkovského. Je to nezbytné, protože KFOR není schopna se vypořádat s nárůstem terorismu mimo Kosovo, vysvětluje. Podle Dimitrova by to nebyl problém, neboť Bulharsko se podílí na programu Partnerství pro mír a má své ozbrojené jednotky i v rámci KFOR. Jugoslávský prezident Koštunica se staví k myšlence pozitivně. Albánské politické strany však z myšlenky poslat do Makedonie armádu div nešílí. Bulhaři přijdou a už tu zůstanou, spekulují. Naše opoziční strany jsou také kategoricky proti angažování Bulharska. Mluvčí amerického ministerstva zahraničí ve Washingtonu odmítl komentovat návrh bulharského prezidenta vyslat na pomoc Makedonii bulharské ozbrojené síly. Říká pouze, že USA tuto otázku ze Sofií a Skopji nediskutovaly.“²¹³ Velmi radikální byl v této otázce postoj Ahmeda Dogana, předsedy strany DPS (Движението за права и свободи), která zastupuje etnické Turky a další muslimy. Článek s nadpisem *Dogan: Ani jeden voják k Vardaru*, otiskl deník 24 časa 11. března.

²¹¹NetInfo: За нас. [online]. [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://www.netinfocompany.bg/portfolio/vestibg-237>

²¹²Tamtéž.

²¹³24 часа: Македонија: Страх и мини-Албанците:Българските бойци ще дойдат и няма да се върнат. 7.3. 2001.

Dogan v něm kategoricky odmítá účast byt' jen jediného bulharského vojáka, přičemž neklade politické argumenty, ale spíše vyjadřuje otcovskou starost o životy bulharských vojáků. „Bulharská armáda se nesmí žádným způsobem podílet na mírových akcích v Makedonii – ani samostatně, ani v rámci mezinárodních sil, řekl včera v Šumenu Ahmed Dogan. „Do Kosova jsme to nestihli, teď spěcháme slíbit něco, co nemůžeme splnit. My nechceme rakve s těly našich chlapců,“ říká Dogan. Předseda DPS dále uvedl, že kdyby mezinárodní společenství dalo souhlas s účastí Bulharska v Makedonii, vedlo by to k balkanizaci problému, a dokonce k teroristickým aktům.“²¹⁴ Které teroristické akty měl Dogan na mysli, není z článku patrné. Odmítavý postoj DPS jako strany bulharských Turků a muslimů k této otázce je však logický, naproti tomu byl Dogan pro zachování teritoriální integrity Makedonie a kritizoval NATO za nerozhodnost při řešení krize.²¹⁵

Přímé pomoci v podobě účasti bulharských ozbrojených sil na stabilizaci makedonsko – kosovské hranice se nakonec Skopje od Bulharska nedočkala, to však neplatí o pomoci materiální. Už 3.března slíbil premiér Ivan Kostov Skopji pomoc. „Ivan Kostov včera hovořil telefonicky se svým makedonským kolegou Ljubčem Georgijevským. Náš premiér vyjádřil ochotu ke konkrétní pomoci na dvoustranném i vícestranném základě, sdělila jeho tisková kancelář.“²¹⁶

Během března dorazily do Makedonie od východního souseda první zásilky zbraní a techniky. Jak píše Standart: „Na začátku krize Bulharsko spěšně poslalo techniku k našim západním sousedům. Tehdy ještě premiér Kostov slíbil svému kolegovi pomoc, když bude Skopje potřebovat. Nyní jsou zbraně a munice na cestě k makedonským bezpečnostním složkám, upřesnili z vlády.“²¹⁷ Na téma bulharsko – makedonské spolupráce po dobu konfliktu se vyjádřil i známý britský žurnalista či politolog zabývající se balkánskou tematikou Misha Glenny. Ten sice vyjadřuje uspokojení nad tím, že se bulharské vměšování omezilo pouze na dodávky zbraní, zároveň ale nadnesl úvahu, jak by Sofie reagovala, kdyby se boje přenesly do Ochridu, posvátného místa bulharské kultury. „Rozhodnutí bulharské vlády poslat jenom zbraně a ne vojsko je velice rozumné, říká politolog Misha Glenny z BBC. Ale vezměme si Ochrid, jehož obyvatelstvo je z poloviny albánské, Ochrid má pro Bulhary ohromný symbolický

²¹⁴ 24 часа: Нито един войник към Вардара!. 11.03.2001.

²¹⁵ ДПС ще дава формула за мир в Македония [online]. 30.08.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: http://novinar.bg/news/dps-shte-dava-formula-za-mir-v-makedoniia_MzMwOzE1.html

²¹⁶ 24 часа: Костов обеща помощ на Скопие. 03.03.2001.

²¹⁷ Працаме още оръжие на Македония [online]. 09.07.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=196472>

význam. Co by se stalo, kdyby vzplály boje i tam a některá z památek by byla zničena? Tehdy by byl ohromný nátlak na vládu, aby zasáhla. Jediné co může Sofie udělat je koordinovat své akce nejenom s NATO, ale hlavně s Řeckem, Srbskem a Albánií.²¹⁸ To Bulharský premiér Kostov konzultoval svojí politiku vůči Makedonii hlavně s Bruselem. Vesti.bg publikovaly 13.6. na svých stránkách článek, ve kterém Ivan Kostov odmítá vojenské řešení konfliktu a prohlašuje, že očekává od Bruselu tvrdou a kategorickou výzvu k ukončení vojenských operací v oblasti. Je úsměvné, že ačkoliv premiér odmítá vojenské řešení, zároveň „vyzývá Bezpečností výbor²¹⁹, aby vypracoval stanovisko k odeslání další pomoci do Makedonie.“²²⁰ S největší pravděpodobností se jednalo opět o zbrojní dodávky nebo přinejmenším o vojenskou techniku.

Tématika zbraní se objevila na stránkách internetového deníku vesti.bg ještě jednou a to 9. června. Tentokrát se již nejednalo o dodávky pro makedonské ozbrojené síly, ale naopak o účast Bulharska na odzbrojování albánských povstalců. „Bulharsko nabízí, aby se jeho vojenská zařízení stala regionálními balkánskými centry pro ničení malých a lehkých zbraní. Zpráva byla zveřejněna na konferenci pro ničení lehkých palných zbraní, která začala v Centrálním vojenském klubu v Sofii. Bulharská zařízení můžou tento úkol převzít při eventuální operaci NATO pro odzbrojení bojovníků ONA v Makedonii.“²²¹

24 časa publikoval v březnu zajímavou stať s titulkem *Sousedé u nás chtějí kupovat domy*. „Makedonští občané z oblasti Tetova, Gostivaru, Strugy a Kumanova se vyptávají na ceny a podmínky, za jakých by mohli koupit domy v rajonech Blagoevgrad a Kjustendil, říká obchodník vracející se od našeho jihozápadního souseda. Někteří Makedonci dokonce předávají svým bulharským přátelům peníze v hotovosti, aby jim nemovitosti u nás zakoupili.“²²² Možnost, že by se Makedonci začali masivně stěhovat do pirinské (bulharské) Makedonie se ukázala jako zcela iluzorní, v článku se spíše rozebírá připravenost bulharských úřadů v Blagoevgradu a Kjustendilu na možný příliv běženců v případě eskalace konfliktu. „V těchto dnech je dost příznaků, které ukazují, že se blagoevgradský kraj připravuje na eventuální příliv běženců z Makedonie. Jsou zesíleny kontroly civilní ochrany a testuje se připravenost Bulharského Červeného kříže

²¹⁸ 24 часа: Ами ако пламне Охрид. 18.03.2001.

²¹⁹ Съвет по отбраната

²²⁰ Няма риск за нас от конфликта в Македония, засега [online]. 13.06.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=141770>

²²¹ САЩ ни дават 500 000 долара да ликвидираме оръжия [online]. 09.07.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=196472>

²²² 24 часа: Комишии искат да купуват къщи у нас. 23.03.2001.

pro práci v mimořádných situacích. Aktualizují se seznamy strojů, techniky, pohotovostních a zásobovacích skladů, a kontroluje se stav silnic. Oblastní velitel Vasil Čobanov potvrdil, že pracovní skupina generálního štábu momentálně pracuje na prověření stavu místního vojenského okruhu.²²³

Na červen 2001 byly naplánovány v Bulharsku parlamentní volby a lze říci, že události v sousední Makedonii se staly tématem předvolební kampaně. V tisku se objevily úvahy o možném odložení voleb. Deník Standart přišel s titulkem *Kabinet straší s odložením voleb*, tak si redaktoři deníku vyložili skutečnost, že premiér Kostov přerušil předvolební kampaň a odcestoval na návštěvu sousední Makedonie. Titul 24 časa pak v souvislosti s tím citoval prezidenta Petara Stojanova, který prohlásil, že konání voleb není konfliktem v Makedonii nikterak ohroženo.

Deník Monitor makedonské události staví do jiné perspektivy a rozebírá na svých stránkách možnost zavlečení Bulharska do konfliktu. „Monitor však události vykládá jako reálné nebezpečí a ptá se, zda-li může být Bulharsko do konfliktu zavlečeno. Poté se s touto otázkou obrací k premiérovi u východu z televize BTV, kde poskytl interview v pořadu *V Desetkata*. Podle slov premiéra je přeci jenom důvod k optimismu. Co se týče možnosti zavlečení Bulharska do konfliktu, názor Kostova je takový, že bohužel taková možnost existuje“. Reportéři Monitoru se následně bulharského premiéra zeptali, za jakých okolností by se to mohlo stát. Kostov lišácky odpověděl: „Za těch okolností, za jakých bývají balkánské státy vtahovány do konfliktů, které vzplanou v sousedních zemích“.²²⁴

Odpověď Ivana Kostova si zaslouží pozornost. Vezmeme-li v úvahu, že konflikty v souvislosti s rozpadem bývalé Jugoslávie byly motivovány jednak územními nároky těch kterých republik, tak i ochranou národnostních entit, které se ocitly vně svých mateřských států, Kostov svým výrokiem do jisté míry potvrdil mocenské zájmy Bulharska v Republice Makedonii. Je otázkou, co by se skutečně muselo stát, aby Bulharsko v Makedonii intervenovalo. Byly by oním spouštědlem boje v Ochridu, které by ohrozily staré bulharské kostely a kláštery, jak poznamenal Misha Glenny?

Bývalý makedonský prezident Kiro Gligorov byl ve svém interview pro deník Trud logicky zdrženlivější a náhlé návštěvě premiéra Kostova v Makedonii v průběhu předvolební kampaně nepřikládal větší význam: „to je věc, která se nesmí zveličovat.

²²³ Tamtéž.

²²⁴ *Българският печат днес - 28.05.2001 год.* [online]. 28.05.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=121938>

Jsme dva přátelské státy, naše národy jsou si blízké, je pochopitelné, že to co se děje v Makedonii, vzbudilo v Bulharsku zájem“.²²⁵

Ministerský předseda Kostov stavěl možnost zavlečení Bulharska do konfliktu také do souvislosti s organizovaným zločinem, když poukazoval na skutečnost, že Bulharsko je stejně jako Makedonie důležitou tranzitní zemí pro obchod s narkotiky. „Pokud je organizovaný zločin původcem konfliktu, můžeme se i my stát objektem teroristických útoků, pokud budou naše akce proti drogovým kanálům, které vedou přes Bulharsko, úspěšné, prohlásil Kostov. V roce 2000 byly na hranicích zadrženy více než 2 tuny heroinu, což je asi polovina celkového množství putujícího přes tyto kanály. ‘To nezůstane nepotrestáno’, upozornil premiér“.²²⁶ Podle Kostova byl v Makedonii učiněn pokus etnickými požadavky zamaskovat skutečné zájmy albánského organizovaného zločinu, který Makedonii využívá k pašování zboží a drog.²²⁷ S tím, že svojí roli sehrály v makedonských událostech struktury organizovaného zločinu, vyslovil souhlas i makedonský velvyslanec v Bělehradě Ljubiša Georgievski, který ale tvrdí, že hlavními strůjci jsou kosovští Albánci, a že konflikt byl do Makedonie vnesen zvenčí, tedy z Kosova.

Na otázku, kdo teroristy financuje, odpověděl v interview pro 24časa Georgievski dosti nejasně: „Jsme svědky postupného sblížení zločineckých a politických struktur na globální úrovni. V Kosovu, kde vládne bezpráví, je příčinou těchto jevů syntéza politických a polopolitických subjektů a narkomafie. To je vše“.²²⁸ V interview jsou makedonskému velvyslanci kladeny i další zajímavé otázky, které si zaslouží větší pozornost. Přejděme tedy k tematice antibulharských nálad a jejich reflexe v bulharském tisku.

Bulharský premiér Ivan Kostov se o těchto protibulharských náladách zmínil ve svém parlamentním projevu 23. března. Deník Standart celý projev publikoval a jeho analýzy a komentáře přinesla snad všechna periodika. Na místě, které se týká protibulharských pozic v Albánii a Kosovu předseda vlády říká: „Jsou síly, které si přejí vykládat věci tak, že Bulharsko bude sotva stát mimo události v Makedonii, a že Bulhaři se postaví na stranu jedné ze stran v konfliktu. Toto kategoricky odmítám. Chci říct zde v parlamentu a znovu se obrátit na vládu v Albánii s výzvou, aby se vyvarovala těchto protibulharských nálad. Zaprvé, pomoc, kterou jsme poskytli, je adresována

²²⁵ tamtéž

²²⁶ 24 часа: Костов: Заплашва ни тероризъм. 24.03.2001.

²²⁷ tamtéž

²²⁸ 24 часа: Не спрем ли конфликта, всички ще пламнем. 24.03.2001.

multietnické vládě Republiky Makedonie. My podporujeme demokraticky zvolenou vládu a ne nějaký etnický konflikt....“²²⁹ Ljubiša Georgievski potvrdil existenci takovýchto nálad i v řadách makedonských Albánců, což ale podle něj není nikterak překvapivé, vezmeme-li v úvahu politickou a materiální podporu Bulharska vůči vládě ve Skopji, a také skryté sympatie části albánského obyvatelstva vůči teroristům.²³⁰

Ale ani vztahy mezi Bulhary a etnickými Makedonci v době konfliktu nebyly ideální. Ilustrativním příkladem je kauza s kulturně vzdělávací organizací *RADKO*²³¹, jež sdružuje bulharsky se orientující občany RM. Kauza vzbudila na stránkách bulharského tisku velký ohlas a celý případ měl dohru u Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku. Organizace *RADKO* byla registrována 19.6. 2000, ale po pouhých 9 měsících její existence, tedy 21.3. 2001, byla rozhodnutím Ústavního soudu RM její činnost zakázána s tím, že popírá svébytnost makedonského národa.²³² Bulharští novináři zákaz této organizace kritizovali a ptali se, zda je rozumné vést kampaň proti bulharsky cítícím občanům právě v době, kdy probíhají ozbrojené střety s ONA a vláda ve Skopji očekává od Bulharska materiální pomoc. V článku s názvem *RADKO je pro Skopji nebezpečná* se píše: „Makedonský ústavní soud obvinil kulturně – vzdělávací organizaci ‘RADKO’ z terorismu, prohlásil včera šéf vědeckého centra pro bulharskou národní strategii prof. Grigor Velev. Soud organizaci zakázal s odůvodněním, že je protinárodní a neoteroristická bez toho, aby uvedl nějaká konkrétní fakta. Ve chvíli násilné albanizace je sotva rozumné uměle vytvářet hrozbu bulharizace, myslí si vědci, kteří přijali deklaraci proti rozhodnutí...“²³³

O tom, že je organizace protinárodní, nemůže být pochyb. V oficiálních zpravodajích RM se to zdůvodňuje tím, že podle učení Ivana Michajlova – Radka, jehož jméno organizace nese, makedonský národ nikdy neexistoval. Podle jeho učení představuje proces debulharizace, který byl proveden po druhé světové válce, srbsko – komunistické robstvo. V závěru zprávy, která odůvodňovala rozhodnutí soudu o zákazu tohoto občanského sdružení, se píše, že program a stanovky sdružení jsou namířeny k násilnému rozbití státu, popírají právo makedonského národa na sebeurčení a vyzývají k nacionální

²²⁹ *Ние не сме страна в конфликта в Македонија* [online]. 24.03.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://paper.standartnews.com/bg/article.php?d=&article=136678>

²³⁰ *24 часа: Не спрем ли конфликта, всички ще пламнем.* 24.03.2001.

²³¹ Organizace Radko sdružuje bulharsky cítící občany RM, kvůli svým stanovám má problémy s makedonskými soudními orgány, které se snaží ji všemožně komplikovat život.

²³² РАДКО. [online]. [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://www.radkomk.com/>

²³³ *24 часа: РАДКО опасно за Скопие.* 24.03.2001.

nenávisti.²³⁴ Nikde však ve zprávě nezaznělo obvinění z terorismu a už vůbec ne adjektivum „neoteroristická“, což nahrává domněnce, že se jedná o konstrukt prof. Veleva nebo redaktora 24časa. Podle redaktorů 24časa jsou ale protibulharské nálady v Makedonii v zásadě dílem srbofilské inteligence, kdežto například pro řadového vojáka jsou Bulhaři bratři.

„Je hrozné, že srbofilská inteligence pokračuje starým způsobem v pomlouvání Bulharů, a dokonce haní i vojenko – technickou pomoc za více než 16. mil. marek. Z východu podaná ruka je úmyslně podceňována a v médiích je odsouvána do pozadí. Věci musí zajít až za samou mez, aby se řekla pravda do očí. Minulou středu se štáb 24časa vydal na místo pouhých několik kilometrů vzdálené od Tanuševci. Tam byl zastaven makedonskou policejní hlídkou – dva džípy, pět silných mužů v neprůstřelných vestách a připravených ke střelbě. Mladý major nás pustil dál po cestě poté, co jsme ukázali povolení Ministerstva informací. Podle jeho tváře se však zdálo, že váhá, zda má rozkaz splnit. `Není žádoucí, abyste pokračovali dál, ale je to na vlastní nebezpečí` Zdá se, že na zpáteční cestě jsme v očích majora poněkud stoupli a on nás pozval k ohni, který rozdělali jeho vojáci. Pohostil nás poslední rakijí, dovezenou z blízkého kláštera, a posteskl si: `Ve vás je naše naděje, bratři, jinak zahyneme`“.²³⁵

Vraťme se však k tématům přímo souvisejícím s konfliktem. Často skloňovaným problémem byl strach z ekonomických dopadů makedonských událostí, a to nejen v samotné Makedonii, ale i v sousedním Bulharsku. Ekonomické potíže země byly nesporné, financování boje proti albánským extrémistům stálo vládu řádově stovky milionů německých marek, nehledě na nebezpečí odlivu západních investorů. Standart v dubnu píše: *Boje s extrémisty stály Skopji 28 mil. marek.*²³⁶ O dva měsíce později, v polovině června vesti.bg píše již o 300 mil. marek a o zavedení dočasné *válečné* daně. „Makedonská vláda rozhodla o zavedení nové půlprocentní daně z každé provedené finanční transakce, rozhodnutí vejde v platnost 1. července, upřesnil ministr financí Nikola Gruevski. Makedonská vláda očekává, že za šest měsíců by příjmy z této daně mohly dosáhnout 70 mil. marek. Část těchto peněz bude určena k pokrytí finančních těžkostí v souvislosti s ozbrojeným konfliktem s albánskými povstalci...“²³⁷ Vláda mimo jiné nakoupila od Ukrajiny 10 starých sovětských vrtulníků MI-8 a MI-24 a dva

²³⁴ СЛУЖБЕН ВЕСНИК НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА Бр. 27 - Стр. 2219, 10. април 2001.

²³⁵ 24 часа: Македонија: кафаните пълни, мирът далеч. 11.3. 2001.

²³⁶ Стандарт: 28 млн. ДМ струваха на Скопје битките с екстремистите. 14.04.2001.

²³⁷ 300 млн. марки изгубила Македонија от конфликта [online]. 17.06.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=149209>

bitevníky SU-25.²³⁸ Dalším strašákem pro vládu byl odliv zahraničních investic, kterého se však právem obávalo i Bulharsko a další země regionu. Když premiér Kostov 23. března ve svém projevu v parlamentu zmiňoval rizika, která existují v tom případě, kdyby se Bulharsko nechalo do konfliktu vtáhnout, hospodářské aspekty stály na prvním místě.

„Je dost možné, že bude bulharská společnost do konfliktu zatažena skrze své poradce, dobrovolníky nebo příslušníky Červeného kříže, říká Kostov. Zdůrazňuje, že nebudeme podnikat samostatné iniciativy. To by byl velký risk pro odliv cizích investorů. Máme informace, že ti už opouštějí Makedonii, informuje premiér.“²³⁹ Ačkoliv se tento scénář nepotvrdil a bulharskou ekonomiku konflikt nijak nepoškodil, hospodářské důsledky na makedonské straně byly zřejmé, o tom ale více v kapitole zaměřené na tisk v Republice Makedonii.

Média v Bulharsku v této době také psala o vzrůstajícím makedonském nacionalismu v tamní společnosti, který reagoval na albánský extremismus. V krátkém článku s názvem *Eskadrony smrti i ve Skopji?* jsou citovány přední světové deníky, které píšou o vzniku ozbrojených formací podobným Arkanovým tygrům. „Na zdech budov ve Skopji se v posledních dnech množí grafity, ze kterých tuhne krev v žilách. Grafity hovoří o vytvoření dosud neznámé organizace *Naroden front* na Makedonija (NFM). Nejedná se o nic jiného než o paravojenské formace, které by střílely Albánce jenom proto, že jsou z jiné etnické skupiny, píše britský deník *Observer* v reportáži ze Skopje. O vytvoření fronty podobné srbským Arkanovým tygrům se už dozvěděly i oficiální orgány. Asi před dvěma týdny vysoký policejní úředník posnídal se skupinou makedonských gangsterů a zeptal se jich, jestli jsou připraveni podpořit nacionální kauzu“.²⁴⁰

Autor článku také neváhal citovat senzacechtivou tezi londýnských *Times* o „Páté balkánské válce“ a nezapomněl připomenout návrh britského diplomata Davida Owena na uspořádání nového Berlínského kongresu, který by definitivně vyřešil etnické třenice mezi balkánskými národy. V této souvislosti staví protichůdný názor šéfa mezinárodní správy v Bosně a Hercegovině Wolfganga Petriče. „Ten se vyjadřil proti myšlence lorda Owena o novém Berlínském kongresu a striktním etnickém dělení bývalé Jugoslávie.

²³⁸ tamtéž

²³⁹ 24 часа: *Костов: Заплашва ни тероризъм*. 24.03.2001.

²⁴⁰ 24 часа: *Ескадрони на смъртта и в Скопје?*. 27.03.2001.

Petrič připomíná, že podle absurdních klauzulí Berlínské dohody z roku 1878 bylo dokonce i Bulharsko rozděleno na dvě části.²⁴¹

K podobným historizujícím souvislostem se uchýlovali bulharští novináři často, nepodařilo se vypátrat, jestli Wolfgang Petrič opravdu rozdělení bulharského etnického prostoru při Berlínském kongresu dával za příklad špatného přístupu velmocí k tehdejší události na Balkáně. Nicméně samotná věta o rozdělení Bulharska na dvě části je zavádějící, neboť mezinárodně uznávaný bulharský stát v té době neexistoval. Pojdme se nyní zaměřit na to, jak se bulharský tisk stavěl k oficiální politice vlády Ivana Kostova v souvislosti s makedonskými událostmi. Jak již bylo řečeno, angažovanost Bulharska se omezila jen na materiální pomoc a ujištění o všeobecné podpoře. Jak byla tato politika vnímána médiem a co bylo nejvíce vytýkáno? To v zásadě shrnula analýza prof. Venelina Caševského pro deník Standart v článku s názvem *Vláda ukázala slabost v souvislosti s krizí v Makedonii*.

Profesor Caševski kritizuje v první řadě závislost bulharské zahraniční politiky na postojích NATO a EU, což se podle něj jasně ukázalo na nekritickém postoji Bulharska k západní politice v Kosovu. „Očividně jedním z důležitých závěrů v souvislosti s krizí v Makedonii je nekritický vztah Bulharska k zjevně neúspěšné západní politice v Kosovu, která se stala hlavním původcem velkoalbánských ambicí. To se ukázalo jako velmi citlivé pro naši zahraniční politiku a zájmy národní bezpečnosti.“²⁴² Profesor Caševski dále naznačuje, že nebýt odmítavého postoje ze strany NATO a EU, Bulharsko by se bývalo ve své pomoci neomezilo jen na materiální pomoc, ale poskytlo by i přímou vojenskou podporu. „...prvotní reakce bulharských vládnoucích politiků byla ovlivněna také úsilím Bulharska hrát významnou roli při regulaci makedonské krize, a to včetně vojenského zásahu. To nechtěly země NATO a EU dopustit a podobně jako za krize v Kosovu se prakticky zcela ujaly funkce mezinárodního společenství a silně ohraničily možnosti angažování zemí regionu.“²⁴³

Skutečnost, že Bulharsko obrátilo o 180 stupňů a podřídilo se vůli velmocí není nikterak překvapující s ohledem na to, že měla země podanou přihlášku do EU a NATO, a neměla zájem o zhoršení vztahů se Západem. Tyto okolnosti přiměly premiéra Kostova dokonce ke kritice Skopje z důvodu použití nepřiměřené síly proti extremistům z ONA. Naproti tomu prezident Petar Stojanov vyjádřil Skopji svojí podporu, což

²⁴¹ tamtéž

²⁴² ВЕНЕЛИН, Цашевски. Властта показа слабост по кризата в Македония. *Стандарт*. 7.4.2001.

²⁴³ tamtéž

demonstrovalo nejen vnitrostátní, ale i vnitrostranický rozkol v postoji k makedonské krizi, neboť Stojanov byl v prezidentských volbách kandidátem vládní ODS (Обединените демократични сили). Jak se lze dočíst v článku: „...prezident Petar Stojanov blahopřál svému makedonskému kolegovi za adekvátní odpověď na činnost extremistů.“ Na tuto nejednotu a nerozhodnost právem Cačevski ve své analýze poukazuje.

Kritika autorů deníku Standart se neomezila jen na nerozhodnou vládu, ale vzala si na paškál i její západní partnery, respektive v Makedonii dislokovaný kontingent KFOR. Autoři deníku psali již během dubna o protizápadních náladách mezi etnicky makedonským obyvatelstvem a neopomněli ani na nejrůznější konspirační teorie. „Většina lidí obviňuje KFOR z nečinnosti, která podle nich přinesla albánský extremismus. ‚USA vytvořily UČK, aby svrhly Miloševiče, ale teď se všechno valí na hlavu nám‘, soudí třicetiletý taxikář Dimitar. ‚Teď už Slobo není, ale věci se nevyřešily. Proč neodzbrojili albánské oddíly, když válka v Kosovu skončila?‘, ptá se rétoricky, aniž by čekal odpověď.

‚Velmoci nesou vinu za to, co se u nás stalo, pohrávají si s Balkánem kvůli svým zájmům‘, filozofuje Vasil Bankovski, zatímco se opírá o dveře svého malého hodinářského krámků ve čtvrti Čaršija. Makedonci vyšli naprázdno i ve svém očekávání, že zahraniční vojáci, kteří byli v zemi rozmístěni kvůli událostem v Kosovu, vytvoří pracovní příležitosti a zvýší životní standard. Nyní je v kontingentu KFOR v Makedonii okolo 6000 lidí. Kromě omezených pracovních míst spjatých s několika základnami nevytváří pro stát žádný hrubý domácí produkt. Žijí na uzavřeném principu – všechno si kupují a přivážejí odjinud.“²⁴⁴ Protizápadní nálady v Makedonii kulminovaly během června v souvislosti s obsazením vsi Aračinova albánskými extremisty. Ačkoliv vládní síly tvrdily, že obec vzdálená 10 km od Skopje, je pod absolutní kontrolou armády, „novináři sdělili, že v obci, nacházející se v bezprostřední blízkosti hlavního města Skopje, byli zaznamenáni uniformovaní ozbrojenci z Národněosvobozené armády“.²⁴⁵ Skutečnost, že albánští povstalci měli na dostřel mezinárodní letiště, rafinérie a pro Západ důležitý 10. dopravní silniční koridor Salcburk – Soluň, vnesla do stávajících problémů nový rozměr.

²⁴⁴ *Стандарт: В Македонија не се прехласват по НАТО*. 09.04.2001.

²⁴⁵ *Македонската армија блокира Арачиново* [online]. 09.06.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=138601>

Nerozhodnost Západu při řešení krize přiměla Skopji, aby provedla 22.6. ofenzívu proti extremistům ohrožujícím hlavní město. „Do akce, která začala ve 4:00 místního času, byla zapojena artilérie a helikoptéry. Hodinu a půl probíhala hlavní část operace, po chvíli byly obnoveny přestřelky. Mezitím ONA sdělila, že při útoku byli zabiti 3 civilisté. Vůdci extremistů varovali, že pokud nebudou úderů zastaveny, budou odstřelovat Skopji.“²⁴⁶ V tu chvíli vystoupil Západ a s jednoznačným odsouzením ozbrojených akcí vyzval vládu ke zdrženlivosti, čímž jenom utvrdil všeobecný pocit, že USA nejsou na straně Makedonie. Tyto pocity křivdy kulminovali, když byly boje v Aračinovu ukončeny a jednalo se o tom, co bude dál s albánskými ozbrojenci. Tehdy se hněv veřejnosti obrátil přímo proti vládě a prezidentovi Trajkovskému, při demonstracích zněla i rasově nenávistná hesla.

„Tisíce Makedonců včera večer protestovalo před parlamentem ve Skopji s požadavkem, aby jim vláda vysvětlila, proč byla ukončena operace proti albánským teroristům v Aračinovu. Část demonstrantů, mezi nimi i ozbrojení policisté v záloze, dokonce pronikli do budovy. Bylo možné slyšet výkřiky ‚Albánci do plynových komor‘, tvrdí svědkové.“²⁴⁷ To ale ještě demonstranti netušili, že extremisté z ONA budou evakuováni z Aračinova i se svými zbraněmi.

Internetový deník vesti.bg píše: „...včera v noci rozhněvaní Makedonci nepustili konvoj, v němž teroristé opouštěli Aračinovo. Deseti autobusům doprovázeným mezinárodními pozorovateli se nepodařilo překročit postavené barikády. Byla zde i živá zeď z asi 500 obyvatelů obcí Umin dol a Ljubograd.“²⁴⁸ O den později bylo asi 30 povstalců naloženo do italských helikoptér KFOR a převezeno do Kosova.²⁴⁹ Mnoho polemiky způsobil německý deník der Spiegel, který přinesl konspirační článek o spojení USA s Kosovskou osvobozenou armádou, ve kterém se mimo jiné píše i o komickém rozlousknutí případu Aračinovo. „Časopis se vrací i k nedávným událostem v Aračinovu, kde bylo autobusy evakuováno 400 bojovníků ONA mimo dosah makedonských bezpečnostních složek. Konvoj byl doprovázen 17 Američany v civilu, kteří tam byli posláni, aby dávali instrukce. Podle citovaných zdrojů byly pozice makedonských bezpečnostních složek natáčeny na video z helikoptér mírových sil

²⁴⁶ *Македонската армия атакува Арачиново* [online]. 22.06.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=160078>

²⁴⁷ *Протестираци влязоха в македонския парламент* [online]. 26.06.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=168078>

²⁴⁸ *Трајковски прави обръщение към нацията, министрите в паника?* [online]. 26.06.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=168525>

²⁴⁹ *Италианци превозили албански бунтовници в Косово* [online]. 27.06.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=170745>

v Kosovu a záznamy byly poté předávány teroristům.²⁵⁰ Aby byl v tehdejších událostech ještě větší zmatek, 17.9. 2001, tedy pouhých 6 dní po útoku na Světové obchodní centrum v New Yorku a Pentagon ve Virginii, psala média ve světě, včetně těch bulharských, o spojení ONA s Usámou bin Ládinem.

„Albánská Národně osvobozenecská armáda operuje v těsném spojení s teroristy Usámy bin Ládina, píše dnes makedonský titul Dnevnik. Tato informace přišla ze zpravodajských zdrojů a západních médií. Podle novinářů existuje možnost, že se teroristického útoku na USA účastnil islamista, který dlouhou dobu pobýval na území státu. Bin Ládín byl na Balkáně nejaktivnější v polovině roku 1998, tvrdí expert na terorismus Richard Sale, citovaný agenturou United press. Tehdy bezpečnostní služby USA, Bulharska, Albánie a Makedonie provedly akci na eliminaci jeho zdejších aktivit, která však neskončila úspěšně. Nyní se síť rozprostírá nad Makedonií, myslí si Sale, podle kterého albánští povstalci bojují ruku v ruce s bin Ládínovými teroristy.“²⁵¹

V souvislosti s Aračinovem je v článku ještě jedna zajímavá skutečnost, a to že mezi evakuovanými ozbrojenci byli i mudžahedíni, tedy islámští bojovníci pocházející z jiných islámských států, a že činnost ONA byla zčásti financována bin Ládinem. „Podle Washington times je pak ONA, kromě peněz z obchodu s narkotiky, financována i bin Ládinem. Představitel organizace (pravděpodobně se myslí Al-Káida, pozn. autora) předal vzbouřencům pomoc činící asi 7 milionů dolarů, tvrdí deník.“²⁵² V souvislosti s financováním ONA se šířily médií, a to nejen bulharskými, různé konspirační a senzacechtivé informace a úvahy. Pokud výše čteme o podpoře albánských povstalců ze strany Al-Káidy, jinde bylo možné se dočíst, že za vším stojí Američané. Snad nejdůležitější teze byly převzaty bulharskými deníky od německého časopisu der Spiegel.

„...bojovníci Kosovské osvobozenecské armády (UČK) byli v Albánii kdysi trénováni americkými a britskými experty, aby mohli být využity proti Miloševićově armádě v Kosovu. Nikdo nezná nejdůležitější účastníky tohoto boje, velitelskou strukturu ONA, cesty jejího financování a dodávek zbraní lépe, než CIA, píše Spiegel a připomíná, že když v únoru první albánští partyzáni překročili hranici mezi Kosovem a

²⁵⁰ *Сп. Шпигел: САЩ били кръстници на АНО* [online]. 30.07.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=242825>

²⁵¹ *АНО била във връзка с Осама бин Ладен* [online]. 17.09.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=333804>

²⁵² tamtéž

Makedonií, mírové síly KFOR zůstaly nezúčastněnými pozorovateli.²⁵³ Zatímco tedy der Spiegel byl citován bulharskými médii v souvislosti se spoluprací UČK respektive ONA s Američany, Washington times hovoří o financování albánských teroristů Usáma bin Ládinem. Lze tedy přijmout obě informace zároveň? Aplikováním nejrůznějších konspiračních teorií nejspíše ano, nicméně i tak se celá věc jeví jako značně problematická.

Vraťme se však k průběhu konfliktu. Během srpna postupně ubývalo ozbrojených střetů a pozornost médií a veřejnosti se obrátila k mírovým jednáním, nicméně atmosféra u jednacího stolu se dala krájet nožem. Článek na vesti.bg s názvem: *Georgievski: Kosovo nám vyhlásilo válku*, informuje o tom, jak makedonský ministerský předseda obviňuje kosovské představitele z účasti v bojích proti vládním jednotkám. V článku je citován také makedonský deník Večer, který zase kritizuje politiku amerického diplomata Jamese Pardewa: „...vydání kritizuje amerického vyslance za to, že přesvědčoval Sofii, aby Bulharsko více nedodávalo Skopji zbraně a cituje jeho slova vyřčená v bulharském hlavním městě – že těžké zbraně, plynoucí do Makedonie, jsou neproduktivní“.²⁵⁴

K řešení krize se vyslovil i bývalý bulharský prezident Želju Želev, který zřejmě také souhlasil s tím, že v konfliktu by se neměly angažovat sousední státy, i když Želev mluví obecně a k dodávkám bulharských zbraní se nevyjadřuje. „Je jenom jeden způsob jak vyřešit krizi v Makedonii – a to, aby Západ zasáhl silou. Prohlásila to v BNR²⁵⁵ bývalá hlava státu Želju Želev. Měla by to být vojska NATO. Mírových operacích v regionu by se neměly účastnit sousední státy, protože to by mohlo vyvolat novou balkánskou válku, říká ještě Želev.“²⁵⁶ I přes nejrůznější neshody byla 13. srpna podepsána Rámcová dohoda mezi makedonskými a albánskými politickými stranami. Operace Nezbytná sklizeň měla začít hned jak to bude možné.

„Dnešní den je obzvláště důležitý pro budoucnost Makedonie a všech stran vstoupivších do vládnoucí koalice, prohlásil generální sekretář NATO. Současně s tím však Robertson upozornil, že vojska aliance nezačnou se sběrem zbraní albánských

²⁵³ *Сп. Шпигел: САЩ били кръстници на АНО* [online]. 30.07.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=242825>

²⁵⁴ *Георгиевски: Косово ни обяви война* [online]. 13.08.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=271294>

²⁵⁵ Balgarsko nacionalno radio

²⁵⁶ *Ж. Желев: Западът да се намеси със сила в Македония* [online]. 12.08.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=270032>

extremistů dříve, dokud nebude v Makedonii zajištěn naprostý mír“.²⁵⁷ Podmínky si kladla i makedonská strana. Parlament totiž odmítl ihned ratifikovat Rámcovou dohodu a makedonští představitelé prohlásili, že tak učiní tehdy, až NATO posbírá od extremistů jednu třetinu zbraní.²⁵⁸ Záleželo tedy hlavně na samotné ONA, kdy dá souhlas s odzbrojením. K tomu naštěstí došlo hned druhý den, jak informoval internetový deník vesti.bg: „Národně osvobozenecká armáda a NATO podepsali dohodu o odzbrojení albánských povstalců. Politický představitel ONA Ali Ahmeti souhlasil s podmínkami, podle kterých mají povstalci předat své zbraně mírovému kontingentu aliance. Výměnou za to dostanou extremisté od prezidenta Trajkovského částečnou amnestii. Ta se však nebude týkat těch, kteří se dopustili válečných zločinů“.²⁵⁹

Vzápětí se na stránkách periodik diskutovalo o další možné vojenské pomoci pro Makedonii, i když se zdůrazňovalo, že takováto pomoc bude muset splňovat několik podmínek. Prvně musí být v silách Bulharska takovouto pomoc poskytnout, dále by měla být koordinována s akcemi NATO, EU a Spojených států, nakonec by měla být k užtku makedonským a bulharským státním zájmům.²⁶⁰ Z oficiálních míst se tedy naznačovalo, že Bulharsko nebude hrát v této souvislosti významnější roli, než kterýkoliv jiný stát v regionu, a že rozhodující slovo bude mít mezinárodní společenství pod vedením spojených států. Souběžně se množily zprávy o probíhající mírové operaci sil NATO. Poukazovalo se na stále probíhající přestřelky v zemi, které stále trvaly i navzdory tomu, že jednou z podmínek vstupu mírových sil bylo právě jejich přerušení.²⁶¹

Předseda Mezinárodní skupiny pro krizové situace a bývalý australský ministr zahraničních věcí Gerreth Evans v této souvislosti doplnil, že pořád zbývá možnost vypuknutí rozsáhlé občanské války. „Makedonci a Albánci už téměř dosáhli bodu, po jehož překročení už nebudou moci žít společně, prohlásil ještě Evans.“²⁶² Ačkoliv byla mírová jednání na dobré cestě, dohody z Ochridu ještě neprošly ratifikací

²⁵⁷ *Шефове на ЕС и НАТО надзирават подписването на споразумението в Македония* [online]. 13.08.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=271817>

²⁵⁸ *Македонският парламент отказа да обсъжда политическото споразумение* [online]. 14.08.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=273734>

²⁵⁹ *АНО даде съгласие за разоръжаване* [online]. 15.08.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=274014>

²⁶⁰ *Даваме нова военна помощ за Македония?* [online]. 16.08.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=276949>

²⁶¹ *НАТО в Македония: Мисията невъзможна* [online]. 16.08.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=276960>

²⁶² tamtéž

v makedonském parlamentu. Poslanci měli začít projednávat ústavní změny 31. srpna, a to až poté co bude odzbrojena jedna třetina povstalců.²⁶³ Zatímco si NATO dávalo načas se započítím operace „Nezbytná sklizeň“, média přinesla zprávu o poničení klášterního komplexu Sv. Atanasij.

„Albánští teroristé způsobili velké škody na pravoslavném klášteře ze 13. století, nacházejícím se několik kilometrů od Tetova. Extremisté odpálili výbušniny pod klášterním komplexem Sv. Atanasij v obci Lešok a poničili velkou část jeho interiéru. Klášter je jednou z nejvýznamnějších kulturních památek v Makedonii a nachází se 50 km od hlavního města Skopje.“²⁶⁴ O poničení kláštera píše například i internetové vydání deníku Sega. Taktéž konstatuje, že se jedná o jednu z nejvýznamnějších památek v Makedonii, pouze pro zajímavost, zde je klášter datován do 14. století. Ve stejném článku se píše o jmenování nového bulharského velvyslance ve Skopji Alexandra Jordanova, který v médiích mimo jiné vyjadřuje velkou lítost nad barbarským aktem v obci Lešok.

„Alexander Jordanov, zdůrazňuje, že historie nás nerozdělí, slíbil, že bude pracovat pro severoatlantickou budoucnost obou zemí, a pro dynamičtější a intenzivnější rozvoj dvoustranných politických, ekonomických a kulturních vztahů.“ Ve stejném duchu reaguje i prezident Boris Trajkovski, když vyjadřuje svoji spokojenost nad zlepšováním vzájemných vztahů a děkuje Bulharsku za projevenou podporu v době krize. Jordanov považuje zničení kláštera v Lešoku za barbarský akt a naznačuje, že útok na tuto významnou kulturní památku je útokem na širší křesťanskou evropskou civilizaci.

„Ve zprávě velvyslanectví se poukazuje na to, že jde o akt namířený proti hodnotám evropské křesťanské civilizace, ke které přirozeně Bulharsko a Makedonie náleží“.²⁶⁵ Je zajímavé jak opatrná formulace zde byla použita. Je vidět, že nový bulharský velvyslanec si nechtěl zneprátnit prostředí své diplomatické mise nějakým provokativním prohlášením na téma kulturně – historických kořenů poničeného kláštera v Lešoku. Toho se ale nevyvaroval jiný bulharský politik – Georgi Parvanov. Bývalí komunista a toho času člen sociálně – demokratické BSP (Българска социалистическа партия) a pozdější bulharský prezident totiž v interview pro dnevnik.bg doslova prohlásil:

²⁶³ *Чешки войници паят квартирата на НАТО в Скопие* [online]. 17.08.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=278467>

²⁶⁴ *Взривиха манастир в Македония* [online]. 21.08.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=291756>

²⁶⁵ *НАТО се реши да "жъне"* [online]. 22.08.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://www.segabg.com/article.php?id=192219>

„Bulharská historie musí být chráněna. Ale má se na mysli odsouzení vandalismu jako celku, protože už byly i útoky na mešity, které jsou také kulturními cennostmi.“²⁶⁶ Lze říci, že identifikace křesťanských kulturních památek na území Republiky Makedonie s bulharskou historií má své opodstatnění a Georgi Parvanov v podstatě řekl pravdu. Je zajímavé, jak v zápětí doplňuje své politování nad osudem poničených mešit, snad aby nebyl makedonskou veřejností prohlášen za velkobulharského šovinistu nebo aby nerozhněval potencionální muslimské voliče BSP v Bulharsku.

Parvanov formuloval pozici BSP také k obecným otázkám týkajících se krize v Makedonii. Vcelku souhlasil s aktivitami Severoatlantické aliance a s operací „Nezbytná sklizeň“, vyjádřil naději, že odzbrojovací akce bude úspěšná, ale zároveň se obával *kyperizace* Makedonie, čili faktickému rozdělení země po vzoru Kypru. Na otázku jestli BSP podpoří iniciativu prezidenta Trajkovského ke svolání mezinárodní konference, na které by se potvrdily stávající hranice balkánských států, Parvanov odpověděl: „Otázku jsme neprojednávali, ale taková konference na mezinárodní úrovni předpokládá, že někdo váhá nad hranicemi potvrzenými po druhé světové válce. V Bulharsku by podobné váhání existovat nemělo a doufám, že ani nikde v Evropě není.“²⁶⁷ 28. srpna, poté co se lídr BSP vrátil z návštěvy Makedonie, setkal se s novým premiérem Simeonem Sakskoburggotským, který v červenci vystřídal ve funkci Ivana Kostova. Parvanov informoval premiéra o výsledcích své návštěvy ve Skopji a vyjádřil nespokojenost s vládní politikou. O jeho postoji referuje zpravodajský web novinar.bg:

„Tamní prostředí je více než znepokojivé, říká Parvanov. Podle něj by mělo Bulharsko prokázat Makedonii podporu, která by měla být vyjádřena v konkrétních ekonomických projektech. Za příklad dal Parvanov železniční spojení Kjustendil – Gjuševo – Skopje, stejně jako Petrič – Strumica. Kabinet Ivana Kostova využíval naše vztahy s Makedonií pro vnitropolitický konzum, prohlásil Parvanov. Za tu dobu Řecko rozpracovalo na 20 ekonomických projektů, některé z nich jsou už splněné.“²⁶⁸ Je pravda, že vybudování železničního spojení by bylo prospěšné pro obě strany, otázkou zůstává, zda by to samo o sobě vedlo k nějaké hospodářské konjunktúře.

²⁶⁶ *Георги Първанов: Македонският проблем може да се кипъризира* [online]. 26.08.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z:

http://www.dnevnik.bg/bulgaria/2001/08/26/110460_georgi_purvanov_makedonskiiat_problem_moje_da_se/

²⁶⁷ *tamtéž*
²⁶⁸ *Първанов недоволен от политиката на кабинета за Македония* [online]. 29.08.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: http://novinar.bg/news/parvanov-nedovolen-ot-politikata-na-kabineta-za-makedoniia_MzI5OzE1.html

Georgi Parvanov se také nechal slyšet o tom, že se Makedonci domnívali, že bývalý ministerský předseda Kostov v době kdy byl u moci vedl tajná jednání s kosovsko-albánským představitelem Hashimem Thacim. Důvodem takovýchto dohadů měla být skutečnost, že Kostov nepovolil letadlům s ukrajinskými dodávkami pro Makedonii přelet nad bulharským územím, a ta potom musela hledat jiné trasy. Parvanov dále kritizoval Kostova za to, že prý využíval makedonské krize pro předvolební kampaň a totéž prý udělá i prezident Stojanov v následujících volbách prezidentských.²⁶⁹ Prezidentské volby na přelomu let 2001/2002 však zvítězil právě Georgi Parvanov.

I když Parvanov vládní politiku během srpna kritizoval, opoziční SDS (Съюз на демократически сили) ho obviňují z kolaborace s vládnoucím NDSB (Национално движение за свободни Българи). SDS kritizují Parvanova hlavně za jeho podporu údajné změně bulharské politiky vůči Skopji, která měla nastat po nástupu premiéra Simeona Sakskoburggotského. Dále se SDS nelíbila skutečnost, že změna kurzu proběhla bez jakékoliv debaty se zástupci ostatních opozičních stran. Jak píše vesti.bg: „SDS označuje za trapnou onu plíživou změnu bulharské pozice ze strany vlády bez souhlasu ostatních parlamentních sil. Změna zahraničního kurzu vůči Skopji je neoprávněná a není výsledkem konzultací s ostatními politickými silami, rozhořčují se v centrále modré strany.“²⁷⁰

Co bylo onou změnou zahraničně politického kurzu Bulharska? Odpověď se na stránkách bulharského periodického tisku a internetových deníků hledá velice těžce, neboť všechny články se omezují pouze na fádní informace. Naskytuje se úvaha, zda li se v přístupu k západnímu sousedovi opravdu něco změnilo nebo zda šlo čistě a jenom o rétoriku politických stran a médií. V této souvislosti lze citovat článek o tom, jak je vnímána změna bulharského přístupu v samotné Republice Makedonii. Stat' s názvem „Makedonský tisk: Nový styl Bulharska vůči nám“ se však také zásadně vyhýbá konkrétním skutečnostem, které by o změně zahraničního kurzu evidentně svědčily. „Makedonský Dnevnik vyhrazuje značné místo návštěvě Ilinky Mitrevové v Sofii, když v záhlaví článku podotýká, že Bulharsko má vůči Makedonii nový styl, který inspiruje

²⁶⁹ *В Скопие си мислели, че Костов окуражавал Хашим Тачи* [online]. 26.08.2001 [cit. 2012-06-26].

Dostupné z: <http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=302453>

²⁷⁰ *СДС обвинява управляваците и Първанов в съучастие* [online]. 27.08.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=303943>

odvahou. Je čas, abychom zavřeli všechny otevřené otázky, které máme se svými sousedy, v zájmu ducha evropské integrace.²⁷¹

Ani deník Nova Makedonija neoplývá zrovna konkrétností a titul Večer přináší informaci o tom, že Sofie bude nadále dodávat do Makedonie zbraně pouze se souhlasem NATO²⁷², což není nikterak překvapující, když Bulharsko tou dobou o vstup do Severoatlantické aliance usilovalo a v médiích se dokonce spekulovalo, že by země mohla vstoupit již v roce 2002. Bulharská média citovala amerického senátora Johna McCaina, který na schůzce s prezidentem Stojanovem prohlásil, že šance, aby Bulharsko vstoupilo do NATO již příští rok jsou dobré, třebaže se musí vykonat ještě mnohé.²⁷³

Zůstává tedy otázkou, co bylo tím *novým stylem* ve vztazích obou zemí v souvislosti s jejich užší kooperací se Západem. Pokud tím měla makedonská ministryně zahraničí Ilinka Mitrevová na mysli skutečnost, že bulharská zahraniční politika změnila kurz po červnových parlamentních volbách, tedy po vítězství Simeona Saksoburggotského, mýlila se, neboť politiku závislou na postojích Spojených států a Evropské unie jednoznačně praktikovala již předešlá vláda Ivana Kostova. Ovšem vraťme se k reflexi v té době právě probíhající operace *Nezbytná sklizeň* a dále k úskalím doprovázejícím ratifikaci smlouvy z Ochridu.

Celá operace začala prakticky 27. srpna, zúčastnilo se jí 300 vojáků NATO (15 Francouzů a stejný počet Britů), předávání zbraní se podle zprávy vesti.bg mělo uskutečnit na 15 kontrolních stanovištích v oblastech Kumanova, Tetova a Gostivaru. Shromážděné zbraně byly přepraveny do Řecka, kde byly zničeny. Podle odhadů NATO by mělo být odebráno celkem 3500 kusů zbraní, což je však podle makedonské vlády pouhá dvacetina jejich skutečného počtu.²⁷⁴ Začátkem září informoval deník Standart o tom, že navzdory vyjádřenému úmyslu zneškodnit zbraně v Řecku, se přeci jenom místem likvidace stane vojenský polygon Krivolak v Republice Makedonii.²⁷⁵ Zatímco probíhala odzbrojovací akce, v makedonském parlamentu se vedla dlouhá jednání o ratifikaci Rámcové smlouvy z Ochridu, která byla stěžována nejrůznějšími okolnostmi.

²⁷¹ *Македонската преса: Нов стил на България към нас* [online]. 20.08.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=289323>

²⁷² tamtéž

²⁷³ *Сенатор Маккейн обсъдил с премиера икономически въпроси* [online]. 27.08.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=303979>

²⁷⁴ *Албанското оръжие ще се унищожава в Гърция* [online]. 27.08.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=303579>

²⁷⁵ *Операцията в Македония ще свърши на 26 септември* [online]. 01.09.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: http://paper.standartnews.com/archive/2001/09/01/balkans/s3116_2.htm

Hned začátkem září parafrázovaly vesti.bg deník Nova Makedonija v souvislosti s přerušáním parlamentních jednání o ústavních změnách z důvodu, že ONA držela téměř třicet makedonských rukojmích. „...předseda parlamentu Stojan Andov prohlásil, že debaty budou pokračovat až ONA pustí všechny makedonské rukojmí. Andov kromě toho naléhal, aby bylo všem uprchlíkům ze severní Makedonie umožněno vrátit se do svých domovů.“²⁷⁶ Důvodem přerušeni jednání byly i bombové výbuchy ve Skopji z 2. září, při nichž naštěstí nikdo nepřišel o život. Na naléhání západních představitelů, aby byly ratifikační rozhovory opět obnoveny, reagoval premiér Georgievski velmi podrážděně a prohlásil, že současnou krizi v Makedonii způsobila intervence NATO v Jugoslávii. Ačkoliv odsoudil vnější nátlak, kterému byla jeho vláda vystavena, aby byly ústavní změny co nejdříve schváleny, vyzval zároveň parlament k obnovení schvalovacího procesu.²⁷⁷

Ruku v ruce s touto kritikou vůči Severoatlantické alianci šel i deník Standart, který citoval německý titul Frankfurter Rundschau: „Po dětské hře na odzbrojování teď pro NATO začíná vážná část politického řešení konfliktu. Titul poukazuje na to, že albánští bojovníci z ONA se doposud předvedli v nejlepším světle, když odevzdali domluvenou jednu třetinu zbraní. Makedonská strana nemohla na první dílčí výsledky operace reagovat jinak, než skrze protest. Nicméně v severozápadních oblastech obydlených převážně Albánci pokračuje pomalé, ale systematické vyhánění Slovanů.“²⁷⁸ Je otázkou jestli pojem *Slované* použil už německý tisk, který zde byl citován, pro zdůraznění etnické odlišnosti mezi stranami konfliktu, nebo zda bylo termínu záměrně použito až při překladu a finální úpravě textu v redakci deníku Standart?²⁷⁹

Pokud jsme výše zmínili skutečnost, že bulharská zahraniční politika vůči Makedonii v době krize se stále více dostávala do vleku oficiální západní politiky a na nějaké razantnější samostatné kroky nebylo pomyšlení, Bulharsko jako kandidátská země EU se alespoň snažilo zlepšit dojem diplomatickou podporou makedonských zájmů v Bruselu. Deník Sega přinesl 10. září informace o pracovním obědě ministra zahraničí Solomona Passyho se svými kolegy z členských zemí EU v Bruselu. „Ministr zahraničí mluvil před svým odjezdem do Bruselu se svojí makedonskou kolegyní

²⁷⁶ *Македонските депутати призоваха АНО да освободи заложниците* [online]. 01.09.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=314981>

²⁷⁷ *Георгиевски обвини НАТО за кризата в Македония* [online]. 04.09.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=318852>

²⁷⁸ *Операция “Оптимизъм” е към края си* [online]. 05.09.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: http://paper.standartnews.com/archive/2001/09/05/balkans/s3120_5.htm

²⁷⁹ Originál článku z 5.9.2001 je za poplatek přístupný v archívu Frankfurter Rundschau.

Ilinkou Mitrevovou a ptal se jí, jak nejlépe by mohl před unijními ministry zahraničí prezentovat problémy sousední země. Mitreva řekla, že pro zemi je velmi nezbytná finanční pomoc. Téma Makedonie, která ještě nemá statut kandidátské země EU, bude projednáváno ministry zahraniční na donátorské konferenci 15 října. Této konferenci se však Passy a jeho kolegové z ostatních kandidátských zemí účastnit nebude.²⁸⁰

Následující den se psalo datum 11. září a média po celém světě, včetně těch bulharských, byla ochromena zprávou o útocích na Světové obchodní centrum. Sporadické střety ONA s vládními jednotkami, operace „Nezbytná sklizeň“ a proces schvalování ústavních změn, který měl poskytnout Albáncům ještě rozsáhlejší práva, musely v médiích ustoupit do pozadí. Na sklonku září se v tisku rekapitulovala právě ukončená operace Nezbytná sklizeň, jejíž místo zaujala mírová mise *Červená liška*, jejíž účastníci měli dohlížet na mírový proces v zemi.²⁸¹ Začátek října zveřejnil bulharský tisk ještě několik zpráv o nátlaku NATO kvůli pomalým jednáním v souvislosti s Rámcovou dohodou a jejím uvedením v platnost. Stejně tak se objevily informace o vyhrožování jednoho z velitelů ONA, že pokud nebude v parlamentu schválena slibovaná všeobecná amnestie pro albánské extremisty, začne v Makedonii nová občanská válka.²⁸²

Mezi velkým množstvím zpráv komentujícím americkou a britskou invazi do Afghánistánu se v říjnu našlo jenom několik komentářů k vývoji v sousední Makedonii. Mezi těmito zprávami uvedme například tu o možném odvolání ministra vnitra Ljube Boškovského, jenž byl podle makedonských médií, které byly v Bulharsku často citovány, obětí západního vměšování do vnitřních záležitostí země. V tomtéž článku se také píše o možné výměně informací mezi makedonskou rozvědkou a cizími zpravodajskými službami, která by mohla vést k osvětlení atentátu na bývalého prezidenta Kiro Gligorova v roce 1995. V článku se píše, že „cizí zpravodajské služby jsou připravené předat makedonské policii jména a osoby, které jsou zapojeny do atentátu na Gligorova. Výměnou za to chtěli, aby bylo zlikvidováno několik desítek mudžahedínů z řad tzv. Národněosvobozené armády, kteří momentálně působí

²⁸⁰ *Паси към ЕС: Помогнете на Македония с пари* [online]. 10.09.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://www.segabg.com/article.php?id=194277>

²⁸¹ *Червена лисица сменя Необходимата жътва* [online]. 27.09.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=336448>

²⁸² *Албански командир плаши с нов конфликт в Македония* [online]. 04.10.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=338151>

v oblasti Kumanova a Lipkova.²⁸³ Pokud ony zahraniční zpravodajské služby opravdu disponovaly informacemi o atentátu na Gligorova, rozhodně si je nechaly pro sebe, protože pozadí útoku na populárního makedonského státníka ze 4. října 1995 zůstává stále zahaleno tajemstvím. Během října se opět objevila na stránkách tisku otázka účasti bulharských jednotek v rámci mise NATO. Titul Dnevnik citoval ministra zahraničí Passyho, který prohlásil, že Bulharsko nechce být v Makedonii samozvancem a že jakákoliv iniciativa v této otázce náleží pouze NATO, EU a makedonské vládě.²⁸⁴ Zazněly hlasy, že Bulharsko jako kandidátská země Severoatlantického paktu by se mohla na mírové misi v Makedonii podílet, ostatně bulharské jednotky byly přítomny i v rámci KFOR v Kosovu.

Postoj makedonské strany byl už ale dobře známý, Dnevnik otiskl článek s názvem *Makedonie nechce bulharské vojáky*, v němž byla negativní pozice makedonské strany dostatečně vysvětlena. „Makedonské ministerstvo obrany si myslí, že by nebylo dobré, aby se řešení krize v zemi účastnili vojáci ze sousedních států nezávisle na tom, jestli jsou kandidáty na členství v NATO nebo ne.“²⁸⁵ K otázce se vyjádřil i prezident Petar Stojanov, jenž velmi emotivně prohlásil, že Bulharsko nebude posílat své děti, aby umíraly za cizí stát. Ovšem v zápětí připustil, že pokud by to bylo nezbytné, účast Bulharů v mezinárodních mírových misích je za určitých podmínek možná. Populisticky vyjmenoval podmínky: Muselo by se jednat o profesionální vojáky, kteří by se pro to sami rozhodli, a také by za to museli dostat náležitě zaplacené.²⁸⁶

Po nekonečných jednáních o změně Ústavy Republiky Makedonie mohl konečně bulharský Dnevnik otisknout článek, v jehož záhlaví stálo: *Makedonie přijala novou Ústavu*. V čem spočívaly ústavní změny, které stály mnoho lidských životů na obou stranách, bylo už pojednáno v jedné z předchozích kapitol. Přijetím ústavních změn byly splněny požadavky ONA, které stály na samém počátku ozbrojeného konfliktu v zemi. Obecně lze říci, že bulharská média nerefletovala události v Makedonii nikterak odlišně od novinářů z jiných zemí. Většinu zpráv čerpala buďto ze zdrojů

²⁸³ *Сменят македонският МВР-министър под външен натиск?* [online]. 10.10.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=339156>

²⁸⁴ *Соломон Паси: България няма да се самопоканва в Македония* [online]. 18.10.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z:

http://www.dnevnik.bg/bulgaria/2001/10/18/115861_solomon_pasi_bulgariia_niama_da_se_samopokanva_v/

²⁸⁵ *Македония не иска български войски* [online]. 17.10.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z:

http://www.dnevnik.bg/bulgaria/2001/10/17/115811_makedoniia_ne_iska_bulgarski_voiski/

²⁸⁶ *Президентът: България няма да праща децата си да мрат за друга държава* [online]. 24.10.2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z:

http://www.dnevnik.bg/bulgaria/2001/10/24/116485_prezidentut_bulgariia_niama_da_prashta_decata_si_da/

zahraničních agentur, deníků a z makedonského tisku, ojediněle využívala služeb vlastních zpravodajů přímo na místě. Svou roli zde sehrála i publicistika, jejímž hlavním producentem byl deník Standart, ostatní periodika, hlavně jejich internetová vydání, subjektivní názory autorů ve většině případů postrádají.

4.3. Komparace získaného materiálu

Pokud je podle Miroslava Hrocha první podmínkou komparativní metody srovnávání stejných kategorií (podle stejné definice), bude podmínce učiněno zadost pouze za předpokladu, že budou srovnávány dva obecné jevy – tisk bulharský a makedonský. Pokud by se měla komparace úzce omezit na jednotlivá témata v daných periodikách, naskytl by se problém absence stejných, a tedy srovnatelných jevů, neboť když pomineme zpravodajství, jehož zdrojem jsou ve většině případů agenturní informace, periodika obou zemí si všímají zásadně rozlišných jevů a zpracovávají v souvislosti s makedonským konfliktem odlišná témata.

Volba temat je logicky do značné míry determinována rozlišením na „naše“ a „cizí“, jelikož bulharský tisk si v souvislosti s krizí všímá hlavně jevů, které nějakým způsobem souvisí např. s politikou Bulharska vůči Republice Makedonii nebo s výskytem bulharofilských nálad v sousední zemi. Makedonský tisk vnímá konflikt bezprostředně, je přímým účastníkem a do jisté míry i významným tvůrcem veřejného mínění.

Prvním jevem, který stojí za pozornost je diskuze o možné účasti bulharských ozbrojených sil na řešení krize. Zatímco bulharská periodika se tímto tématem živě zabývají a tlumočí názory napříč celým politickým spektrem (například odmítavé stanovisko lídra bulharských Turků Ahmeda Dogana), ta makedonská se k tématu vyjadřují jen okrajově. Dále se na bulharské straně hranice na stránkách novin často objevují komentáře k vojensko-technické pomoci, kterou Skopji bulharská vláda poskytla, přičemž v Makedonii se o tomto píše zřídka.

Důvodem toho může být i skutečnost, že makedonský tisk reflektoval tou dobou mnohem závažnější události, než byla zmíněná bulharská pomoc. Nabízí se i úvaha, že Makedonci si zkrátka něchtěli přiznat, že východní sused stojí na jejich straně.

Když například deník 24 časa otiskl sloupek, ve kterém citoval známého britského balkanistu Mishu Glenneho, který varoval, že pokud se konflikt přesune např. do Ochridu, Bulhaři budou intervenovat, v makedonském tisku žádné podobné spekulace nevidíme. Makedonský tisk byl ochoten pouze parafrázovat oficiální místa v souvislosti s možným nasazením bulharských jednotek v rámci mezinárodních sil projektu Partnerství pro mír na kosovsko – makedonské hranici.

Vyjímkou tvoří historizující články, které retrospektivně hodnotí současné události s ohledem na minulé staletí. S takovými se setkáváme na obou stranách se stejnou měrou, jak makedonský tak bulharský tisk v tomto ohledu rády připomínají sobecké zájmy velmocí na Balkáně během Velké východní krize(1875-1878) nebo během obou balkánských válek, přičemž neopomínají zdůraznit jistou podobu se současnou bezpečnostní hrozbou. Tím se dostáváme k protizápadním náladám, které jsou přítomny v obou srovnávaných subjektech, i když na makedonské straně jsou zastoupeny v mnohem větší míře.

Bulharská žurnalistika například cituje německý *der Spiegel* v souvislosti s americkou podporou kosovské UČK proti Miloševićovu režimu a podporou ONA v Makedonii, poukazuje dále na nečinnost KFOR během přemísťování teroristů z Kosova do Makedonie. Bulharská periodika přinášejí zprávy o protizápadních náladách mezi makedonským obyvatelstvem a zároveň v náznamech kritizují vládu Ivana Kostova z toho, že není schopna praktikovat vůči Makedonii samostatnou a sebevědomou politiku.

Na tuto skutečnost se v Bulharsku zaměřila i publicistika. Konkrétně názory prof. Venelina Cačevského pro deník *Standart* mají nespornou publicistickou kvalitu. Cačevski se nebojí kritizovat bulharskou vládu za její jalové poklonkování Západu v souvislosti s Kosovem a s ním spojenými velkoalbánskými ambicemi. Dále kritizuje západní země, které si podle něj žárlivě střeží právo rozhodovat o dění na Balkáně a odmítají do řešení krize zapojit ostatní země regionu, což je podle něj kontraproduktivní a jasně to vypovídá o sobeckých zájmech velmocí.

Na případu Aračinovo lze názorným příkladem ukázat, jak bulharský tisk tlumočil postoje a nálady makedonské veřejnosti. Evakuace teroristů z Aračinova, možné spojení ONA s Usámou bin Ládinem, konspirační teorie o americké podpoře teroristů, nic z toho na stránkách bulharských periodik nechybělo. V tomto jevu lze tedy najít styčný bod mezi oběma studovanými subjekty, s tím rozdílem, že v makedonském tisku jsou protizápadní štvance přítomny po celou dobu existence krize, kdežto v Bulharsku se lze s tímto jevem setkat nárazově.

Dalším společným tématem byly vandalské útoky na pravoslavné památky v Makedonii. Zářivým příkladem je klášterní komplex v Lešoku. V bulharských médiích byla celá událost prezentována jako barbarský útok namířený na širší křesťanskou evropskou civilizaci, zřejmě v zájmu vyvarování se nežádoucích slovních konfliktů nebyla událost prezentována jako útok na bulharskou kulturu, jak to zajisté

někteří Bulhaři mohli chápat. Makedonský tisk a celá veřejnost vnímali zbytečné poničení významné kulturní památky spojené s obrozencem Kirilem Pejčinovičem velmi bolestivě, ovšem kostel v Lešoku nebyl jedinou poničenou kulturní památkou, podobného osudu se dočkal i klášter v obci Matijče, kde byl příslušníky ONA poničen interiér kostela včetně ikon ze 14. století, o tom již bulharská periodika neinformují.

Jevem, který je patrný pouze v bulharském tisku, konkrétně v bulvárním deníku 24 časa, jsou reportáže, které hovoří o bulharofilských náladách v Makedonii, konkrétně v řadách makedonské policie. Bulharský reportér téměř nadšeně vypráví o pohostinnosti makedonského důstojníka a cituje jeho slova: „*Ve vás je naše naděje, bratři, jinak zahyneme*“. Pokud byl tento výjev romantické naděje v pomoc Bulharska autentický, rozhodně se jednalo o ojedinělý jev, neboť v makedonské společnosti převládají spíše nálady antibulharské. To dosvědčuje i skutečnost, že v Makedonském tisku podobné sbratřování nenajdeme.

Redaktoři 24 časa tuto skutečnost demagogicky zdůvodňují tím, že protibulharské nálady jsou dílem srbofilské inteligence, která úmyslně podceňuje bulharskou vojensko – technickou pomoc za více než 16 milionů marek. V médiích je prý bulharská pomoc záměrně odsouvána do pozadí. Jak již bylo uvedeno výše, makedonská média se opravdu tímto tématem zabývala velmi nerada, některá dokonce vůbec (internetové vydání deníku VEST).

Stejný jev můžeme pozorovat na případu zákazu organizace RADKO, která sdružuje makedonské Bulhary. Zatímco bulharský tisk se tématu věnuje poměrně často, ten makedonský mlčí. O kauze se nehovoří dokonce ani v interview s historikem Ivanem Katardžievem, který pro makedonský titul VEST poskytl rozhovor o své nové knize o Ivanu Michailovovi, vůdčímu představiteli probulharsky zaměřeného křídla VMRO, podle něhož je organizace pojmenovaná (Ivan Michailov – RADKO).

Historik Katardžiev alespoň podává svůj subjektivní názor na současné dění, kategoricky odmítá jakoukoliv pomoc od Bulharska a říká, že na řešení krize by se měly podílet jenom ty státy, které nejsou v regionu zainteresované.²⁸⁷ Objektivně řečeno, takový nezainteresovaný řešitel by se hledal velmi těžko, zvláště když vezmeme v úvahu geopolitické ambice NATO a jeho nejsilnějších hráčů. Vraťme se však k stěžejnímu úkolu - komparaci periodického tisku. Bulharský Dnevnik otiskl článek s názvem „*Makedonie nechce bulharské vojáky*“, v němž byla negativní pozice

²⁸⁷ *Во Македонија се повторува на еден или друг начин* [online]. 2001 [cit. 2012-06-26]. Dostupné z: <http://star.vest.com.mk/default.asp?id=3372&idg=1&idb=215&rubrika=Revija>

Makedonie dostatečně vysvětlena. Makedonská strana argumentovala tím, že by zkrátka nebylo dobré, aby se řešení krize účastnily sousední státy, bez ohledu na to, zda jsou v Severoatlantické alianci nebo ne. Dnevník citoval ministra zahraniční Solomona Passyho, který tvrdil, že Bulharsko nechce být v Makedonii samozvancem a že veškerá iniciativa náleží NATO, EU a Makedonské vládě.

Bulhaři si byli ochotni připustit možnost, že pokud je Bulharsko kandidátskou zemí NATO, jejich jednotky by se mohly podílet na misích v rámci Aliance. Tuto možnost, jak bylo dokázáno výše, makedonská strana striktně odmítla. K možné intervenci se pro bulharská média vyjádřil i bývalý prezident Želju Želev. Také se přikláněl k názoru, že by se do krize neměly vměšovat sousední státy. Želev byl zastáncem okamžité a rázné intervence ze strany mezinárodního společenství.

Tímto se vyčerpala témata, která jsou pro oba subjekty společná, kromě těchto několika komparovatelných jevů, byla jednotlivá témata přizpůsobena domácím potřebám a kopírovala linii tehdejších událostí. Pokud se bulharský tisk zabýval vlivem makedonských událostí na probíhající kampaně prezidentských a parlamentních voleb, ten makedonský o tomtéž očekávaně mlčí. Pokud se naopak makedonská periodika dopodrobna zabývají průběhem akce „Nezbytná sklizeň“ a při nálezů britských raketometů v arzenálu ONA začínají chrlit konspirační teorie o západní podpoře teroristům, bulharský tisk se omezuje na kusé informace.

Senzacechtiví makedonští novináři nepropásli jedinou šanci otisknout každou perličku spojenou s politickou situací v zemi. Když byl například v centru Skopje uspořádán banket na počest příjezdu francouzského diplomata Francoise Leotarda, na kterém byli přítomni všichni nejvyšší makedonští představitelé. Tisk píše pohrdavě o skutečnosti, že zatímco se pánové ve Skopji baví, v Tetovu probíhají těžké boje. Podobný bulvár v bulharském tisku nenajdeme. Důvod je zcela jednoduchý, Makedonie je zahraničí a informace o ní se omezují pouze na stěžejní události. Vyjimku tvoří ta témata, která se bezprostředně dotýkají samotného Bulharska, jak bylo uvedeno výše, jsou to například úvahy o vojenské účasti Bulharska, debaty o vojensko – technické pomoci nebo možnost přílivu uprchlíků do země.

Nicméně lze s jistotou říci, že Makedonii bylo v bulharském tisku věnováno mnohem více prostoru, než ostatním zahraničním zemím. Například deník Standart vytvořil pro události v Makedonii speciální rubriku „kriza“. Bulvár 24 časa také po čase zahrnul zprávy o Makedonii do rubriky „vojnata“, i když předtím řadil makedonské události do standartní rubriky „svjat“. Je tedy zřejmé, že makedonská krize byla

v médiích vnímána neobyčejně živě, což je determinováno nejen geografickou blízkostí, ale i vědomím toho, že osudy Makedonie jsou s Bulharskem neodmyslitelně spjaty. Je logické, že konflikt v sousední zemi, ve které žije obyvatelstvo hovořící téměř stejným jazykem, byl vnímán mnohem citlivěji než třeba dlouhodobý izraelsko – palestinský konflikt na Blízkém východě. Je pravda, že makedonskou krizi v bulharském tisku načas zastínily události z 11. září, které ale po nějaké době opět ustoupily do pozadí, a na konflikt v Makedonii se začalo nahlížet z jiné perspektivy.

Jak bylo uvedeno výše, objevily se informace o spojení ONA s Ál-kaídou, což reflektoval bulharský tisk stejně intenzivně jako ten makedonský. Samozřejmě bulharská veřejnost měla taktéž z islámského fundamentalismu určité obavy. Despekt vůči turecké menšině v zemi je stále značný a představa, že by se islámská komunita v Bulharsku radikalizovala, je sice značně nepravděpodobná, leč není zcela nemožná. Rozdíl ve vnímání konfliktu v obou zemích byl patrný i co se týká označení albánských extremistů z ONA. Opět je zde patrný rozdíl v citlivém vnímání událostí makedonským tiskem a reflexí bulharskou, která zachovává značný emocionální odstup, a konflikt vnímá z pozice zahraničního pozorovatele. Krajně negativně vyobrazená ONA je v makedonských periodikách bezvýhradně nazývána teroristy, kdežto bulharská reflexe je zdrženlivější a spokojí se s označením povstalci. S pojmem povstalci nebo separatisté se můžeme setkat i v jiných zahraničních médiích, což evokuje skutečnost, že se bulharští žurnalisté drželi neutrální, emocionálně nezabarvené linie. Je však třeba poznamenat, že postoje západních sdělovacích prostředků nebyly vždy stejné a procházely jistou genezí. Velký vliv na podobu použitých pojmů měly i postoje západních politických představitelů. Zatímco zpočátku se v zahraničních médiích psalo převážně o teroristech, postupem času se z ONA stali bojovníci za národní osvobození. Tato proměna byla také v makedonském tisku náležitě komentována a jenom umocňovala už tak vypjaté protizápadní nálady.

4.4. Obraz makedonského konfliktu a kulturologické souvislosti bulharské a makedonské publicistiky

Rozdíly v novinářské kultuře v obou zemích nejsou ani tak patrné ve formě zkoumaného materiálu, ale spíše v jeho obsahu, neboť ten je do značné míry závislý na myšlenkových postojích většinové společnosti, na jakémisi ustáleném myšlenkovém kánonu, který se postupně vyvíjí od poloviny 20. století, kdy se formuje samostatný makedonský národ. To se v makedonské publicistice projevuje formou fanaticky podrážděných reakcí na jakýkoliv útok či zpochybnění národní svébytnosti nebo jen při sebemenším incidentu, při kterém je např. zpochybněna autentičnost makedonské historie a znevážena památka národních hrdinů. Takový případ nastal v září 2001, kdy byl ze dvora bulharské ambasády ve Skopji odstraněn originál pamětní desky Kuzmana Josifovského – Pita, komunistického činovníka, který byl za bulharské okupace v roce 1944 zabit bulharským vojákem, text desky byl posléze změněn. O případu informoval deník Vest v článku „Шминкање на историјата – Бугарскиот амбасадор не сакал да чита дека К.К.Питу е убиен од бугарскиот фашистички окупатор“ a z události se přes noc stal velký skandál. Majitel domu nechal údajně na žádost velvyslance text desky přepracovat. Místo originálního nápisu, který informoval o tom, že Pitu byl zákeřně zabit bulharskou fašistickou policií, byl umístěn poněkud umírněnější nápis: „Zde zahynul národní hrdina Kuzman Josifovski – Pitu, který 25.2. 1944 chrabře položil svůj život za uskutečnění dávného ideálu – svobodné a nezávislé Makedonie.“²⁸⁸ Majitel domu, na jehož dvoře je pamětní deska umístěna a který nechal nápis přepracovat, zdůvodnil svůj počín tím, že všude se píše jen o tom, kdo a jak Pita zabil, a že na žádném památníku není psáno, za jaký ideál Pitu zemřel.

O celé věci referuje sám tehdejší velvyslanec Bulharska ve Skopji Alexandar Jordanov ve své vzpomínkové knize *Blago, ergo sum*. Pojdme si teda udělat obrázek o jeho zorném úhlu na případ „Pitu“. Jordanov tvrdí, že když si poprvé prohlížel budoucí rezidenci bulharského velvyslanectví, jeho průvodce, vlastník nemovitosti Daniel Dimovski si povšiml jeho udivení při pohledu na pamětní desku, která informovala o zavraždění Pita bulharskými fašisty. V zájmu jasného obchodního cíle pronajmout rezidenci Bulharsku, přišel sám Dimovski s iniciativou původní desku odstranit a nahradit jí novou – přijatelnější. Jak by totiž působila při vchodu do sídla bulharského

²⁸⁸ ЙОРДАНОВ, Александър. Блого, ерго, сум!. София, 2011. str. 438.

velvyslance pamětní deska, která připomíná zločiny bulharského fašistického okupačního režimu. Jenže událost vyvolala naprosté nepochopení v řadách makedonské společnosti. Jak píše Jordanov ve své knize: „Po publikování článku novinářky Zojčevské v souvislosti s rezidencí bulharského velvyslance se zaktivizovali bojovníci proti fašismu, začaly se sypat výhrůžky a obvinění. Noviny „Utrinski vestnik“ publikovaly otevřený dopis „Svazu bojovníků Makedonie“ ministru zahraničí Slobodanu Čašulemu. Dopis představoval výtečný doklad zastaralého, nedemokratického myšlení, šílenství komunistického uvažování a proto si zasluhuje být citován.“²⁸⁹

My otevřený dopis ministru zahraničí citovat nebudeme. Pojd'me se však podívat podrobněji na slova Alexandra Jordanova o údajném komunistickém myšlení v makedonské společnosti, podporovaném makedonskou publicistikou. Může být jednání, které usiluje formou protestu proti zamlčování historické pravdy, označeno za komunistické? A jak by se tedy dalo nazvat bulharské překroucení historie v souvislosti s označováním bulharské okupace tehdejší Vardarské bánoviny v letech 1941-1944 jako osvobození Makedonie?

Nedalo by se v tomto případě hovořit o myšlení fašistickém? Jordanov hovoří o ideologickém zmanipulování makedonské společnosti jugoslávským komunistickým režimem, má do jisté míry pravdu. Zapomíná však, že Titův režim dal Makedoncům poprvé v historii státnost a uznal makedonský národ jako takový. Umožnil tedy Makedoncům nerušené formování národní společnosti bez bulharizačních, srbizačních nebo jakýchkoliv jiných tlaků. Pojd'me se nyní podívat na další mediální témata, na kterých se Jordnaov snaží poukázat na fanatické antibulharské postoje makedonské žurnalistiky a celé makedonské společnosti.

Prvním z nich je problém dvojího občanství, Jordanov si stěžuje, že musel v době své mise v roce 2001 čelit ze strany makedonských novinářů obviněním, že Bulharsko záměrně rozdává bulharské pasy Makedoncům a snaží se tak pro sebe získat „nové duše“. Jordanov to jednoznačně odmítá a říká, že sami Makedonci žádají o bulharské pasy. Na dotaz reportérky deníku Nova Makedonija Milevové – Zlatovič, zda je pravda, že novopečení bulharští občané budou muset projít vojenskou službou, aby dokázali loajalitu nové vlasti, Jordanov odpovídá: „Тоа са глупости.“ Dalším příkladem nedůvery makedonské žurnalistiky ke všemu bulharskému byla např. reakce na

²⁸⁹ ЙОРДАНОВ, Александър. Блого, ерго, сум!. София, 2011. str. 442.

Jordanovem uspořádaný Den bulharské kultury v Ochridu. Hlavní redaktor deníku *Utrinski vestnik* Branko Gorgevski se k Bulharům obrátil se slovy: „Славете ги, ама не ги присвоявайте.“ Redaktorova žárlivost na slovanské věrosvěsti Cyrila a Metoděje vedla Jordana k myšlence, že „my (Bulhaři pozn. autora) si jich ceníme za jejich dílo, kdežto Makedonci za jejich původ, který je přirozeně...makedonský.“²⁹⁰ Co je tedy charakteristické pro makedonskou publicistiku? Podle Jordana se v zásadě celá makedonská žurnalistika ještě nedokázala plně vyrovnat se starou jugoslávskou tradicí antibulharské ideologie. Jordanov označuje tuto tradici jednoduše za komunistickou a tvrdí, že jí je prosáknutá celá společnost.

Podle něho je každý schovívavý postoj k Bulharům označován jako národní zrada. Jordanov přirovnává současný makedonský tisk k tomu, jaký existoval v Bulharsku za Todora Živkova. Tvrdí, že většina antibulharských článků v makedonském tisku je psána na objednávku, a že vlastníci deníků a jejich redaktoři využívají služeb známých osobností, publicistů a vědců k tomu, aby „házeli špinu“ na všechno bulharské.²⁹¹ Je tomu skutečně tak? Není naopak politickou objednávkou jeho vlastní kniha „Blogo, ergo sum“?

Pravda se bude s největší pravděpodobností skrývat někde uprostřed. Nicméně antibulharská orientace makedonské žurnalistiky je jevem dlouhodobým a nic na ní nezměnil ani ozbrojený konflikt v zemi. Ten, kdo čekal, že publicistika se v době konfliktu bude vyjadřovat k Bulharům přátelsky, zmínil se. K tomu posloužil výše uvedený příklad spojený s pamětní deskou Kuzmana Josifovského – Pita. Skutečnost, že se na jeho obranu zaktivizovala značná část společnosti, svědčí o tom, že Makedonci své hrdiny z národněosvobozeneckého boje stále uctívají, ať už je to Kuzman Josifovski – Pitu, Metodija Andonov – Čento nebo jakýkoliv jiný komunistický předák. To Bulhaři nemohou pochopit, oni své komunisty neuctívají, jejich komunisté totiž svoji zemi od fašismu neosvobodili. Ačkoliv se záležitost s pamětní deskou zdá jako banalita, odstranění údaje o zabití bulharskými fašisty snese stejné přirovnání, jako kdyby byl z bulharských učebnic odstraněn ten fakt, že Boteva zabili Turci. Bouřlivá reakce makedonského tisku a celé společnosti je tedy pochopitelná. Tradice SFRJ je v Makedonii stále velmi živá a musela se tedy chtít nechtě udržet i v žurnalistice, v roce 2001 bylo pouhých deset let po vzniku nezávislé Republiky Makedonie a v řadách novinářů a publicistů bylo stále mnoho pamětníků starých časů Titovi Jugoslávie, není

²⁹⁰ ЏОРДАНОВ, Александър. Блого, ерго, сум!. София, 2011. стр. 476.

²⁹¹ Тамтѣж, стр. 477.

proto divu, že antibulharské nálady v tisku byly stále živé. Za starého režimu byly tyto nálady motivovány jednak ideologicky, když vezmeme v úvahu jalovou poslušnost Bulharska vůči SSSR, a naopak jugoslávské lavírování mezi oběma geopolitickými uskupeními, jednak národnostně, když bylo potřeba formovat nový národ a zpřetrhat všechny dřívější svazky s Bulharskem.

Po roce 1990 se jihovýchodní Evropa stala svědkem probudivšího se nacionalismu, zatímco v Chorvatsku, Bosně a Hercegovině a Kosovu vypukly krvavé konflikty, v ostatních zemích regionu nacionalismus naštěstí zůstal jen na stránkách periodického tisku, na televizních obrazovkách nebo se objevil při bouřlivých diplomatických přestřelkách mezi představiteli sousedních států. Je nacionalismus charakteristickým znakem jen pro makedonskou publicistiku? Nebo se s ním lze setkat i na stránkách bulharských periodik? Tím se budeme zabývat v následujících odstavcích. Jako dobrý příklad poslouží již v této práci citovaná stať prof. Venelina Caševského, která vyšla v deníku Standart pod názvem *Властта показа слабост по кризата в Македонија*.²⁹²

Ve stati Caševski píše, že Bulharsko není schopné uplatňovat vůči konfliktem postižené Makedonii samostatnou politiku a že je absolutně závislé na postojích Západu. Západní země jsou zde označeny za faktického viníka konfliktu, jehož následky ponese hlavně Bulharsko a ostatní sousední země. Obviňování Západu je charakteristické i pro tisk makedonský. Caševski připomíná, že prezident Stojanov byl připraven předložit parlamentu návrh o vojenské účasti bulharských ozbrojených sil, pokud by o to Skopje a mezinárodní organizace požádaly.

Pro některé bulharské čtenáře s romanticky – militantními iluzemi musely tyto věty znít jako pohádka, ovšem Caševski pokračuje již ve zcela realistickém slohu a takové úvahy kategoricky označuje za nemožné s ohledem na mezinárodní situaci.²⁹³ Caševski dále zmiňuje postoj premiéra Kostova, který vyzval makedonskou vládu, aby nepoužila proti ONA zbytečně moc hrubé síly. Pokud tedy budeme hledat na stránkách deníku Standart nějaké „bombastické“ články obsahující „velkobulharské“ myšlenky nebo alespoň náznak promakedonsky zabarvených prvků, budeme zklamáni. Seriozní a zcela profesionální Standart nás tohoto ušetří. Pojdme se podívat na bulvár 24časa, kterému sice chybí kvalitní publicistika, nicméně jeho komerčně laděné články nabízejí mnohdy velmi zajímavé poznatky o bulharské bulvární žurnalistice. Jako dobrý příklad poslouží článek z 11. března, který je umístěn pod provokativním nadpisem „Македонија:

²⁹² ВЕНЕЛИН, Цашевски. Властта показа слабост по кризата в Македонија. *Стандарт*. 7.4.2001.

²⁹³ tamtéž

кафаните пълни, мирът далеч“. Na začátku článku se píše o širších souvislostech krize v bývalé Jugoslávii, nynější události se dávají do souvislosti s konflikty ve Slovinsku, Chorvatsku, Bosně a Hercegovině a Kosovu. Autor si dokonce dovoluje zmínit „konflikt mezi Bělehradem a Podgoricou“, který se sice zatím odehrává pod rouškou civilizovanosti, nicméně podle jeho názoru i ten skončí rozdělením. Pokud předpovídal nějakou necivilizovanou formu rozdělení, musel být později v roce 2006, kdy vyhlásila Černá Hora samostatnost, zklamán. Autor článku označuje nynější krizi v Makedonii za „poslední epizodu filmu Rozpad jugoslávské federace“.²⁹⁴

V textu se dále píše: „Албанската академия на науките обаче публикувала своя платформа, в която залегнали следните опорни точки: 1) Нашата цел е Косово с неговия главен граф Скопие. 2) Южняит дял на историческо Косово или северната част на Република Македония като албанска земя. 3) За обединяване на всичките албанци в една единствена национална държава.“ Vzápětí se však začíná rozebírat zcela jiný problém, a to makedonsko – bulharské vztahy. Opět zde zaznívají hesla o „srbomanské inteligenci“, která prostřednictvím médií dezinformuje makedonskou veřejnost. Autor nechápavě podotýká, že tato propaganda pokračuje i v této době, kdy je ohrožena integrita země a národ musí snášet útoky albánských extremistů.

„Странно е, че сърбомаснаката интелигенция по стар навик продължава да хули българите, дори военнотехническата помощ за над 16 млн. марки. Протегнатата ръка от изток умишлено се подценява и вкарва на заден план от медиите.“²⁹⁵ Dezinformace a zkreslování pravdy je tedy podle redaktorů 24 časa Rumjany Tonevové a Ljubomira Denova dílem srbofilské inteligence, nicméně realita je jiná. V řadách makedonské společnosti lze prý najít nálady opačné – bulharofilské. To má doložit nejen k článku přiložená fotografie, na které si „obyčejný Makedonec“ podává přátelsky ruku s bulharským premiérem Ivanem Kostovem při jeho návštěvě ve Skopji, ale i následující reportáž:

„Младолик майор с посребрена коса ни пропусна по пъят към Танушевци, след като показахме разрешителни от Министерството на информацията. По лицето му обаче личеше, че се колебае дали да изпълни заповедта: `Не е желателно да ходите по-нататък, но на ваша отговорност`. На върщане, изглежда, се издигнахме в очите на майора и той ни покани край огъня, който бяха стъкмили неговите войници. Почерпи ни с последната жолта ракия, донесена от

²⁹⁴ 24 часа: Македония: кафаните пълни, мирът далеч. 11.3. 2001.

²⁹⁵ tamtéž

близкия манастир, и изпъшка: `Във вас ни е надеждата, братя, иначе загинахме`. След това изведнъж ни попита: `Знаете ли защо албанците ги е страх от българите? Ами защото във войната по нашите земи българите тръгвали в бой след командата –По пет на нож, а то било –Напред, на нож. Как и кога да му обясним, че легендата идва от Първата световна война.`²⁹⁶

To, zda mezi Albánci skutečně koluje jakási legenda o vojenské zdatnosti Bulharů je velmi spekulativní a v této práci se jí nebudeme zabývat. Nicméně v článku je skrytý určitý étos sebechvály, který zdůrazňuje vlastní výjimečnost vlastního národa oproti jiným. I zde tedy naleznete náznak nacionalismu v podobě prezentace Bulharů jako silnějších bratří Makedonců, kteří jsou ochotni přijít na pomoc. Mnohem jasnější je zde bulharská teze o srbofilské inteligenci, která uvádí makedonský národ v omyl celkovou agresivní protibulharskou propagandou.

Jako protiklad je zde uveden případ majora, který ve své zoufalosti vkládá naděje do bulharských bratří. Major má symbolizovat makedonský lid, který ve své většině drží vůči východnímu sousedovi vřelé sympatie, což se projeví nejjasněji během ohrožení v době konfliktu. Jako symbol romantické soudržnosti blízkých národů se jeví i pohoštění štábu 24 časa posledním zbytkem rakije z nedalekého kláštera.

Je příznačné, že v článku, který se má primárně zabývat rozhořivajícím se konfliktem v Republice Makedonii, se samotné krizi věnuje jen málo prostoru. Větší část textu se zabývá otázkou bulharo-makedonskou. Větší důležitost má ta skutečnost, že srbofilská inteligence záměrně zkresluje bulharskou vojensko-technickou pomoc a že i v době národního ohrožení tato propaganda pokračuje. Komu je cílen tento článek? Kterou společenskou skupinu nejvíce osloví informace o údajně stále existující srbofilsko – komunistické inteligenci, jak to uvedl Alexander Jordanov? Článek uspokojí jednoduše každého Bulhara, který se ztotožnil s ustálenými myšlenkovými vzorci a tezemi o tom, že obyvatelstvo Makedonie jsou Bulhaři, kteří jenom díky srbským okupacím zapomněli, že jimi jsou. Pokud chce komerční deník 24 časa oslovit co nejširší škálu čtenářů, musí psát tuto tendenční „publicistiku“, která se ovšem nijak nepřičí ani jeho redaktorům. Naproti tomu prvně jmenovaný seriózní deník Standart se těchto přístupů snažil vyvarovat a potvrdil roli tvůrce nezávislého a profesionálního zpravodajství. Pojdme se podívat na rozdíl v nákladu obou deníků. Zatímco bulvár 24 časa byl k lednu 2008 deníkem s druhým největším nákladem v Bulharsku (mezi 60 000

²⁹⁶ 24 часа: Македония: кафаните пълни, мирът далеч. 11.3. 2001.

a 70 000 výtisků denně), Standart dodával na pulty trafik jen 35 000 výtisků, což je zhruba o polovinu méně. Pokud vezmeme v úvahu tyto dva deníky, přičemž opomeneme nejčtenější deník Trud s tiráží mezi 70 000 a 100 000 denně, zjistíme, že mezi lidmi, kteří čtou noviny je více těch, kteří nekriticky konzumují tendenční články typu „Македония: кафаните пълни, мирът далеч“. Co tedy z výše zmíněného vypývá o bulharské publicistice jako celku? V zásadě lze říci, že kvalita publicistiky závisí na tom, který typ deníku čtete. V bulvárních denících typu 24 časa není nouze o tendenční myšlenky sledující jeden cíl: Dát čtenáři to, co očekává. Na druhou stranu seriózní deníky jako je např. Standart nebo Trud obsahují kvalitní publicistiku, která snese náročnější kritéria. Zatímco se prof. Caševski na stránkách deníku Standart dělí se čtenáři o své poznatky o událostech v Makedonii ve zcela realistických mezích, přičemž poukazuje na postoje bulharských vrcholných představitelů, oprávněně kritizuje Západ za jeho politiku vůči krizi. Dále pak podotýká, že Bulharsko se v daných mezinárodních podmínkách nijak významněji v Makedonii angažovat nemůže, ponevadž si pro sebe toto právo už dávno vyhradily USA a západoevropské země. A co je důležité, Caševski se věnuje primárně makedonské krizi a postojích bulharské vlády vůči ní, jak napovídá název statě: „Властта показа слабост по кризата в Македония“.

Redaktoři 24 časa Rumjana Tonevová a Ljubomir Denov pouze využívají krizi k tomu, aby mohli prezentovat své neobjektivní poznatky o srbofilské inteligenci ovládající makedonský lid. Dokládají bombastické příklady toho, jak obyčejný voják spoléhá na bulharské bratry, zdůrazňuje, že mezi Albánci koluje hrůzostrašná legenda o vojenské síle Bulharů. Albánský strach z Bulharů je naznačen také v článku ze 7. března, který nese název: *Македония: Страх и мини – Албанците: Българските бойци ще дойдат и няма да се върнат*.²⁹⁷ Tou dobou se totiž uvažovalo o možném nasazení bulharských jednotek na kosovsko-makedonské hranici v rámci projektu Partnerství pro mír. V jednom z odstavců se píše: „Албанските партии обаче са бесни на идеята ни да изпратим войска в Македония. Българите ще дойдат и няма да се върнат, разсъждавали те.“²⁹⁸ Způsob, jakým je o údajném albánském strachu z Bulharů pojednáno působí vskutku přesvědčivě, skutečnost byla ovšem jiná. Systém mezinárodních vztahů na začátku 21. století, kdy je většina států v Evropě součástí jednoho vojenského uskupení, je diametrálně odlišný od toho jaký existoval

²⁹⁷ 24 часа: Македония: Страх и мини-Албанците: Българските бойци ще дойдат и няма да се върнат. 7.3. 2001.

²⁹⁸ tamtéž

v předchozích staletích. Toho si museli být dobře vědomi i Albánci. Bulharský zásah v Makedonii byl stejně nereálný jako angažovanost jakéhokoliv jiného státu v regionu. Už tak kritizované NATO si v žádném případě nepřálo žádné komplikace či otevření starých otázek spojených s Makedonií. Redaktoři 24 časa si tedy mohli dál snít svůj sen o tom, že Bulhaři přijdou svým ohroženým bratřím na pomoc.

5. Závěr

Cílem práce bylo analyzovat bulharský a makedonský periodický tisk v souvislosti s etnickým konfliktem v Republice Makedonii v roce 2001. Už samotné označení etnický konflikt si zaslouží jistou specifikaci, neboť se ve skutečnosti jednalo o vzpouru jedinců, kteří pod rouškou Národněosvobozené armády (ONA) páchali teroristické akty namířené proti bezpečnostním složkám RM. ONA nicméně bojovala ve jménu všech Albánců a drtivá většina albánského obyvatelstva s ní sympatizovala. Nejen makedonský tisk, ale i oficiální političtí představitelé a dokonce i politické špičky západních zemí označovaly zpočátku ONA za teroristickou organizaci. Postupem času se však vizáž albánských extremistů, hlavně díky západním sdělovacím prostředkům, zcela proměnila, a místo obyčejných teroristů nyní měla makedonská vláda co dočinění s bojovníky za národní osvobození.

Označení „teroristé“ nadále používala jen makedonská média a vládnoucí kruhy, které nechtěly připustit, že albánská etnická menšina má vůbec nějaký důvod bouřit se. Prostřednictvím médií tedy ve společnosti zcela zdomácněl obraz albánských ozbrojenců jako zákeřných vrahů, kteří se ničeho neštítí. Je třeba objektivně uznat, že frekventované zpravodajství o zločinech ONA tento krajně negativní postoj jenom umocňovalo. Skutečnost, že konflikt byl do značné míry do země importován ze sousedního Kosova, jehož hranice s Makedonií měly střežit jednotky KFOR, zasela ve společnosti protizápadní nálady, které se později neustále prohlubovaly např. v souvislosti s případem Aračinovo, konspiračními teoriemi o západní podpoře ONA nebo prostě jenom kvůli neschopnosti západních diplomatů konflikt efektivně řešit. K takovýmto náladám nemalou měrou přispěl právě periodický tisk.

Propuknuvší konflikt byl makedonskými médii vnímán bezprostředně jako závažná vnitropolitická událost, veškerá energie novinářů byla vržena na jeho reflexi a na ostatní témata nezbýval čas. Tento fakt je do jisté míry příčinou toho, že na stránkách periodik najdeme v té době jenom zcela výjimečně informace o postojích sousedního Bulharska, které události v Makedonii bedlivě sledovalo. Bulharský prezident Stojanov přitom od samého začátku sliboval vojenskou pomoc, pokud by o ní Skopje nebo NATO požádalo, z mezinárodně politického hlediska byl ale vojenský zásah na podporu vlády ve Skopji zcela nereálný, neboť Západ žádné slovanské sbratřování nehodlal dopustit, ani v rámci projektu Partnerství pro mír. Nicméně Bulharsko přeci jenom poskytlo Skopji

nezanedbatelnou pomoc v podobě dodávek vojenské a logistické techniky. Makedonský tisk však narozdíl od tisku bulharského tomuto tématu nevěnoval pozornost. Nepotvrdila se ani hypotéza, že by se v době konfliktu na stránkách periodik mohly objevit bulharofilské tendence nebo že by se alespoň otupilo tradiční protibulharské naladění makedonských deníků. Koneckonců ani oficiální místa nehodlala ve svých tradičních postojích nic slevit, důkazem může být rozhodnutí vlády zakázat kulturně vzdělávací organizaci Radko, která sdružuje bulharsky cítící občany Makedonie. Nezájem makedonské žurnalistiky o bulharskou tematiku lze vysvětlit tím, že během konfliktu se zkrátka pozornost médií zaměřila na domácí potíže. Nicméně mohlo zde existovat i záměrné bagatelizování bulharské pomoci ze strany redaktorů makedonských deníků, na což si stěžují redaktoři bulharského deníku 24 časa.

Tímto se dostáváme k tisku bulharskému, který je však třeba náležitě rozdělit do dvou skupin. První z nich jsou tendenční deníky jako je např. bulvár 24 časa, které na svých stránkách mnohdy prezentují myšlenky o srbofilské inteligenci, která ovládá makedonskou společnost, a brání jí tak přehodnotit její negativní vztah k Bulharsku. Někde se dokonce setkáme i s náznaky velkobulharských idejí nebo nacionalistických iluzí o bulharské vojenské síle, kdy makedonský major vypráví redaktorům 24 časa o tom, že mezi Albánci koluje legenda o strašlivé bojové síle Bulharů. Tentýž major se svěřuje, že jedinou nadějí Makedonců jsou jejich bulharští bratři, což rozhodně není názor většinové makedonské společnosti, která ve své většině uvažuje protibulharsky.

Pokud bulharští žurnalisté označili makedonskou inteligenci jako srbofilskou, nebyli daleko od pravdy, zmýlili se pouze v tom, že tato inteligence ovládá většinovou společnost. Ještě dále zašel ve svých úvahách bývalý velvyslanec v Makedonii Alexander Jordanov, který dokonce klade postoj tamních novinářů k Bulharsku na tu nejnižší komunistickou úroveň a přirovnává makedonskou žurnalistiku k té bulharské před rokem 1989. Mluví o protibulharských mediálních kampaních objednaných na zakázku šéfredaktory a vlastníky nejrozšířenějších deníků. Tato tendenční a neobjektivní rétorika se objevila hlavně na stránkách 24 časa.

Ostatní deníky jako např. Standart nebo Trud produkovaly většinou věcnou a profesionální žurnalistiku, která se obešla bez zkreslování skutečnosti. Internetový deník vesti.bg se dá také zařadit k seriózním titulům, ovšem na rozdíl od tištěných deníků postrádá skutečnou publicistiku, která by prezentovala subjektivní pohledy a úvahy autora. Ve vztahu k makedonským událostem využívá většinou agenturních zpráv bez samostatné iniciativy, což je ale fenomén většiny internetových deníků.

V poslední kapitole práce byl učiněn pokus o nalezení širších kulturně historických souvislostí makedonské a bulharské publicistiky. Zde byla v první řadě položena otázka, do jaké míry navazuje současná žurnalistika na svojí předchůdkyni před pádem komunistických režimů, které byly ovšem v obou zemích odlišné. Zatímco Bulharsko bylo věrným vazalem SSSR, Titova Jugoslávie byla v mnoha ohledech liberálnější. Pokud je komunistická minulost v Bulharsku převážně odsuzována, v Makedonii je tomu jinak obzvláště u starších generací, které mnohdy na bývalý režim vzpomínají s nostalgií. To může být také jedním z důvodů, proč Bulhaři osočují makedonské novináře z komunistických manýrů a srbofilství. Je překvapivé, že takto ostrá slova používá ve své knize „Blago, ergo sum“ i bývalý velvyslanec ve Skopji Alexander Jordanov, jehož zaujatost proti makedonským žurnalistům má osobní podtext, neboť Jordanov musel během své diplomatické mise čelit mnoha mediálním, protibulharským útokům, které měly sice většinou obranný charakter, vzpomeňme např. aféru kvůli odstranění pamětní desky Kuzmana Josifovského – Pita, nicméně jejich intenzita musela vyvést z rovnováhy i zkušeného diplomata.

Vzájemná nedůvěra obou národů tedy v době konfliktu nezmizela, někdy byla dokonce intenzivnější než předtím, a to i navzdory zmíněné materiální a diplomatické podpoře Bulharska. Bulharští novináři kritizovali nevděčnost svých makedonských kolegů, kterým se o bulharské podpoře příliš psát nechtělo. Byla to náhoda? Nebo byla skutečně role východního souseda záměrně podceňována?

6. Bibliografie

Primární zdroje:

Bulharský periodický tisk:

24 часа

Стандарт

Сега

Дневник

vesti.bg

Makedonský periodický tisk:

Нова Македонија

Дневник

vest.com.mk

Sekundární zdroje:

АЈАНОВСКИ, Георги. *Признавањето на Македонија*. Скопје, 1993.

БАТКОВСКИ, Томе. *Великоалбанската игра во Македонија*. Скопје, 1994.

BELL-FIALKOFF, Andrew. *Etnické čistky*. Praha, 2003.

HRADEČNÝ, Pavel. *Dějiny Albánie*. Praha, 2008.

ЃОРДАНОВ, Александър. *Блого, ерго, сум!*. София, 2011.

МИНОСКИ, Михајло, Лилјана МИНОВА-ЃУРКОВА а Илија ВЕЛЕВ. *Македонско национално движење: 2001*. Скопје.

МИТЕВСКИ, Манчо. *2001: Војна со две лица*. Скопје, 2008.

PELIKÁN, Jan-HAVLÍKOVÁ, Lubomíra-TEJCHMAN, Miroslav. *Dějiny Srbska*. Praha, 2005.

RYCHLÍK, Jan – KOUBA, Miroslav. *Dějiny Makedonie*. Praha, 2003.

SUGAREV, Raško. *Makedonija kato balgarska zemja*. Sofia, 1993.

ŠMÍD, Tomáš – VAŽURA, Vladimír. *Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru*. Brno, 2007.

ŠTĚPÁNEK, Václav. *Jugoslávie-Srbsko-Kosovo: Kosovská otázka ve 20.století*. Brno, 2011.

VELJANOVSKI, Novica. *Státoprávní vývoj Republiky Makedonie 1944-1991*. In: *Slovanské historické studie 26*. Praha, 2000.

